T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSMÂİL HÂMİ DANİŞMEND'İN FİKİRLERİ: TÜRKÇÜLÜK, İSLAMCILIK, BATICILIK

Hazırlayan: Mustafa CENİKLİOĞLU
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Bülent YILDIRIM

Edirne
2018

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSMÂİL HÂMİ DANİŞMEND'İN FİKİRLERİ: TÜRKÇÜLÜK, İSLAMCILIK, BATICILIK

MUSTAFA CENİKLİOĞLU

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYE. BÜLENT YILDIRIM

EDİRNE 2018

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa CENİKTOĞLU tarafından hazırlanan İsmail Hami Danişmentoğlu Filmleri: Tarihsel İçerik ve Sinemasal Sorunlar konulu **Yüksek Lisans** tezininSınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10.maddeleri uyarınca 17.03.2018 günü saat 15.00 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * Kabul Edilmesine **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Bülent YILDIRIM	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Mikail Galip	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Ü. Ramazan Erhan GÜLÜŞ	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10187504
Yazar Adı / Soyadı	MUSTAFA CENİKLİOĞLU
T.C.Kimlik No	10454827696
Telefon	5388882869
E-Posta	mustafaceniklioglu@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	İSMÂİL HÂMİ DANİŞMEND'İN FİKİRLERİ: TÜRKÇÜLÜK, İSLAMCILIK, BATICILIK
Tezin Tercümesi	THE IDEAS OF ISMAIL HAMI DANISHMEND: TURKISM, ISLAMISM, WESTERNIZATION
Konu	Tarih = History
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Tarih Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2018
Sayfa	185
Tez Danışmanları	DR. ÖĞR. ÜYESİ BÜLENT YILDIRIM
Dizin Terimleri	Batıcılık=Westernist ; Tarihçilik=Historiography , Türkçülük=Turkism ; İslamcılık=Islamism
Önerilen Dizin Terimleri	Düşünce Tarihi = Thought History Tarih Düşüncesi = Idea of History

13.04.2018

İmza .....

TEZİN ADI: İSMÂİL HÂMİ DANİŞMEND'İN FİKİRLERİ: TÜRKÇÜLÜK, İSLAMCILIK, BATICILIK

HAZIRLAYAN: MUSTAFA CENİKLİOĞLU

ÖZET

Danişmend Beyliği kurucusu Ahmet Gazi'nin soyundan gelen İsmail Hami Danişmend, 1892 yılında Merzifon'da doğdu. Eğitimini özel olarak almıştır. İsmail Hami hayatı boyunca bir çocuk sahibi olmamıştır. Nazan Danişmend ile evlenmiştir. Ancak 1947 yılında çok sevdiği eşini kaybetmiştir. Arapça, Farsça ve Fransızcayı çok iyi bilen İsmail Hami, Almanca ve Latinceye de iyi derecede vakıftı. 12 Nisan 1967'de vefat eden Danişmend, Zincirlikuyu Mezarlığına defnedilmiştir.

Kısa bir süre memurluk ve öğretmenlik yapan Danişmend, Kurtuluş Savaşı'nın ardından resmi görev almayarak tarih çalışmalarına yönelmiştir. 1939 yılında Türklük mecmuasını çıkarmıştır. 1940-1942 ile 1947-1948 yıllarında Cumhuriyet gazetesinde, 1950-1952 arasında ise Milliyet gazetesinde yazmıştır. Sözlük çalışmalarından tercümelere, dini kitaplardan tarihi kitaplara kadar geniş alanlarda ve çok sayıda esere imza atmıştır.

İsmail Hami Danişmend ırkı bir doğa unsuru gibi görmüş ve bir ağaca benzetmiştir. Ona göre çınar nasıl bir ağaç türüyse, tavus nasıl bir kuş türüyse ırk da aynen bunlar gibi bir insan çeşididir. Danişmend milliyetin tanımının çok farklı olduğunu, her toplumda kendi gerçeklerine göre milliyetin tanımının yapıldığını ifade etmiştir. Ancak Türkiye'de milliyetin tanımında bir birlik olmadığını, bir tek tanımın yapılmasının ise ilimle mümkün olacağını dile getirmiştir.

İsmail Hami İslam dininin ilme önem veren en önemli din olduğunu belirtmiştir. Evrensellik açısından ise İslam dininin tek din olduğunu dile getirmiştir. İslam'a hizmet eden en önemli milletin ise Türkler olduğunu, Arapların İslam'a zarar verdiklerini ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsmail Hami Danişmend, tarih, fikir, Türk, İslam, Batı.

THE NAME OF THE THESIS: THE IDEAS OF ISMAIL HAMI DANISHMEND: TURKISM, ISLAMISM, WESTERNIZATION

PREPARED BY: MUSTAFA CENİKLİOĞLU

ABSTRACT

Danishmend Principality founder Ahmet Gazi's descendants Ismail Hami Danishmend, was born in 1892 in Merzifon. He received special education. Ismail Hami didn't have a child throughout life. He married Nazan Danishmend. But in 1947, he has lost his beloved wife. Ismail Hami knows very well Arabic, Persian and French, he was fluent in German and Latin. Danishmend who died in April 12,1967, he was buried in the Zincirlikuyu cemetery.

A short time civil servant and a teacher Danishmend, after the War of Liberation has turned to the study of history, he wasn't taking official duties. In 1939, he brought the magazines Turkishness. He wrote the Republican newspaper in years 1940-1942 with 1947-1948 and in the National newspaper between 1950-1952. He translated from the distionary to study large areas of up to date boks and religious books, has signed a number of works.

Ismail Hami Danishmend race seen as an element of nature, and he likened it to a tree. If a treespecies Cinar how according to him, therace is exactly how a peacock bird species is a human kind of like them.Danishmend said the definition of nation is very different, it's done in every society according to their own definition of the nation's grounds. However he said there isn't unity in the definition of nations in Turkey, while making a single definition has expressed will be possible to province.

Ismail Hami Islam's emphasis on the province stated that the most important religions. He expressed in terms of the universality of Islam is the only religion. He said the folks who serve Islam's most important that theTurks, the Arabs stated that they harm Islam.

KeyWords: Ismail Hami Danishmend, history, idea, Turkish, Islam, Western.

ÖN SÖZ

"Tarih yazmak, yapmak kadar mühimdir. Yazan, yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır." Atatürk'ün bu sözünde belirttiği gibi tarihçinin fikirleri de oldukça önemlidir. Gerek Batı'da gerekse bizde tarih yazarken tarafsız olmanın imkânsız olduğu kabul edilmektedir. Bu bakımdan tarihçinin fikri de önemli olmaktadır. Tarihçiler bir matematik kitabı yazar gibi yazmanlar. Yazdıkları toplumları etkilemektedir. Bu durum ise tarihçinin fikrinin öneminin artmasına sebep olmaktadır. Bu çalışmada bir tarihçi olan İsmail Hami Danişmend'in fikirleri incelenmeye çalışılmıştır.

Konu dört bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde İsmail Hami'nin ailesi, doğumu, aldığı eğitimler, bildiği diller, memurluğu, görev aldığı kurumlar, kültürel çalışmaları, siyasi girişiminden şairliğine kadar olan faaliyetleri, önemli eseleri isim verilerek konuları incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümden itibaren İsmail Hami Danişmend'in fikirleri işlenmeye başlanmıştır. İlk fikir olarak Türkçülük ele alınmıştır. Bu başlık kendi içlerinde alt başlıkları ayrılmıştır. Türkçülük konusu Danişmend'in ırk anlayışından milliyet görüşüne, Türk demokrasisinden sanatına, ahlakından vatana bakışına kadar detaylı olarak işlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise İsmail Hami'nin İslam ve diğer dinler hakkındaki fikirlerine yer verilmiştir. Danişmend'in İslam hakkındaki genel görüşünden hukuka, bilimden laikliğe, Türklükle Müslümanlığa kadar detaylı olarak işlenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise İsmail Hami'nin Batı hakkındaki görüşleri bakılmıştır. Batıcılıktan Batı ilmine, hümanizmden Batı hukukuna kadar yine detaylı olarak alt başlıklar hâlinde incelenmiştir.

Çalışmada bu zamana kadar yapılmış olan önemli araştırma ve inceleme eserlerinden istifade edilmiş, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul Orhan Kemal Halk Kütüphanesi, Taksim'deki Atatürk Kitaplığı, Kahramanmaraş Karacaoğlan İl

Halk Kütüphanesi, Milliyet gazetesi internet arşivinden yararlanılmıştır. Çalışmalarım sırasında bana her zaman destek olan başta tez danışmanım Dr. Öğr. Üye. Bülent YILDIRIM olmak üzere Prof. Dr. İlker ALP ve Dr. Öğr. Üye. Mehmet Kaan ÇALEN'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Mustafa CENİKLİOĞLU

Edirne 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İ**

ABSTRACT ..... **İİ**

ÖN SÖZ ..... **İİİ**

KISALTMALAR ..... **Vİİ**

GİRİŞ **1**

I. BÖLÜM **5**

HAYATI VE ESERLERİ **5**

A.HAYATI 5

1. Ailesi, Çocukluğu ve Kısaca Yaşamı *5*

2. Görev Aldığı Kurumlar *6*

3. Minber Gazetesi *6*

4. Memleket Gazetesi *7*

5. Sivas Kongresi'nde *7*

6. Türklük Mecmuası *8*

7. Siyasi Girişimi *9*

8. İstanbul Fetih Cemiyeti ve Fethin 500. Yılı Kutlamaları *12*

9. Rabia Hatun Meselesi ve Şairliği *15*

B. ÖNEMLİ ESERLERİ 20

1. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi *20*

2. Garb Menba'larına Göre Eski Türk Seciyye ve Ahlakı *25*

3. Türklerle Hind -Avrupalıların Menşe Birliği (2 cilt) *25*

4. Türk Irkı Niçin Müslüman Olmuştur? *26*

5. İslam'ın Üstünlüğü *27*

6. Garb Menbalarına Göre Garb Medeniyyetinin Menbaı Olan İslam Medeniyyeti *28*

7. Garb Menbalarına Göre Garb Âleminin Kur'an-ı Kerim Hayranlığı *28*

8. Türkiyat ve İslamiyat Tedkikleri Külliyatı *29*

9. Ali Suâvi'nin Türkçülüğü *30*

10. Garb Menbalarına Göre Eski Türk Demokrasisi *30*

11. Türklük Mes'eleleri *30*

12. Tarihi Hakikatler *31*

13. İzahlı İslam Tarihi Kronolojisi *32*

14. Rabia Hatun Şiirleri *32*

II. BÖLÜM **34**

TÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞI **34**

A. IRKA BAKIŞI 34

1. Mavi Irk *34*

2. Kırmızı Irk *35*

3. Zeytuni Irk *36*

4. Siyah ve Beyaz Irklar *36*

5. Sarı Irk *37*

B. MİLLET VE MİLLİYET GÖRÜŞÜ 39

C. DEMOKRASİ VE TÜRKLERDE DEMOKRASİYE BAKIŞI 42

D. TÜRKLERDE AHLAK ANLAYIŞI 46

E. VATAN ANLAYIŞI 50

F. TÜRK SANATINA BAKIŞI 51
G. TÜRK KÜLTÜRÜNE BAKIŞI 55
H. TÜRKLERİN MÜSLÜMAN OLUŞU 59

III. BÖLÜM 63

DİN VE İSLAM ANLAYIŞI 63

A. İSLAM HAKKINDAKİ GENEL DÜŞÜNCELERİ 63
B. İSLAM DİNİ İLE DİĞER DİNLERİ KARŞILAŞTIRMASI 70
C. İSLAM'DA BİLİM 73
D. İSLAM HUKUKU 76
E. LAİKLİK 85
F. TÜRKLÜK VE MÜSLÜMANLIK 87

IV. BÖLÜM 93

BATI VE BATI MEDENİYETİ 93

A. BATICILIK / BATILILAŞMA 93
B. BATI İLMİNE BAKIŞI 95
C. HÜMANİZM (İNSANCILIK) 98
D. BATI HUKUKU 101

SONUÇ 103

KAYNAKÇA 106

DİZİN 117

EKLER 128

KISALTMALAR

a.g.e.:	Adı Geçen Eser
a.g.m.:	Adı Geçen Makale
C.:	Cilt
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev:	Çeviren
F.:	Fasikül
H.:	Hicri
Hz.:	Hazreti
M.:	Miladi
MÖ:	Milattan önce
No:	Numara
S.:	Sayı
s.:	Sayfa
YKY:	Yapı Kredi Yayınları
yy.:	Yüzyıl

GİRİŞ

Tarihin tanımı kişiden kişiye değişmiştir. Ancak kelime köklerine bakarsak belli başlı tarih tanımları karşımıza çıkar. Latinlerin tarih kelimesi **historia**, aslı Yunanca olup somut bir malzeme, bilgi manasına gelir. Arapçada kullanılan **tarih** kelimesinin kökü "ay bilgisi" demektir. Yani takvim bilgisidir. Latincedeki **Res gestae** kelimesindeki 'res' şeyler demek, 'gestae' ise harekât hattı, tavır, hareket manalarına gelir[1]. İngiliz tarihçi Edward Hallett Carr ise tarihi farklı şekilde tanımlamıştır: Tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog[2].

Tarihçi ise tarihi yazan kişidir. Bu tanımda kişiler arasında ayrılık yoktur ancak tarihçinin tarafsız olup olamayacağı konusu tartışılır. Tarihçinin tarafsızlığını engelleyen bazı unsurlar vardır. Bunların başında ise dil gelir. Tarihçinin kullandığı dil kendi dönemime ait bir olgudur. Tarihçinin zihni yani fikri de yaşadığı toplumun kültürel ortamında, bulunduğu çevrede şekil alır. Doğal olarak tarihçinin kullandığı kelimeler tarihsel olguları yorumlaması üzerinde etkilidir. Olguları yorumlama ise tarihçinin yaşadığı toplumdan, içinde bulunduğu kültürel çevreden, aldığı eğitimden, yaşadığı tarihi olgulardan, şartlardan etkilenmemesi mümkün değildir[3].

Tarih faydalı mıdır? İnsanlar tarihi neden bu kadar bilmek istiyorlar? Eğer tarihin faydası varsa nedir? Tarihin faydalı olup olmadığı konusunda bu sorular sorulmuş ve pek çok tartışma yapılmıştır. Bazıları geçmişi bilmenin geleceğin nasıl olacağı hakkında fikir vereceğini söyler. Tarihe bakarak geleceğe dair kesin olarak ne olacağını bilemeyiz. Bunu bilemiyor olmamızın sebebi insan ilişkilerinde insanın seçme yeteneğidir. Bir kişinin bir durum karşısında nasıl bir harekette bulunacağını kesin olarak kestiremeyiz. Tarihten istifade ile kesin tahminlerde bulunamayız. Yani tarihin böyle pratik bir amaç ve faydası yoktur.

---

[1] İlber Ortaylı, *Tarih Yazıcılık Üzerine,* Cedit Neşriyat, Ankara 2011, s. 11.
[2] Edward Hallett Carr, *Tarih Nedir?,* (Çev: Misket Gizem Gürtürk), İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 35.
[3] Adnan Demircan, "Tarih Üzerine Bazı Düşünceler", *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi,* C. 4, S. 3, Eylül – Aralık 2007, s. 71-71.

Tarih, insan faaliyetlerine büyük bir tesir yapmaktadır. Tarih uyumakta olan milli şuuru uyandıran etkenlerden birisidir. Tarihin bu etkisi 19. yy.da Avrupa'da Alman ve İtalyan milli şuurunun doğması ile başlamıştır. Buradan bütün dünyaya yayılmış, bazı imparatorlukların yıkılmasına ve birçok milli devletin kurulmasına sebep olmuştur[4].

Türkçülük 19. yy.da Osmanlıda entelektüel düzeyde başlayıp siyasal ve ideolojik boyut kazanan harekettir. Gülhane Hatt-ı Hümayunu yayınlandıktan sonra devlet adamlarının bir Osmanlı milleti oluşturma çabalarına karşın Osmanlı ülkesinde milliyetçilik hareketleri hız kazanmıştır. Hristiyan olan Sırplar, Rumlar, Ermeniler, Makedonlar, Bulgarlar arasında milliyetçilik cereyanları güç kazanıp bu düşüncelerini savunmak amacıyla siyasi örgütler kurulmuştur. Müslümanların çoğunlukta olduğu Araplar ve Arnavutlar arasında da milliyetçilik düşünceleri hızlanmıştır. Hristiyan milletler Osmanlıdan ayrılıp kendi devletlerini kurmayı düşünürlerken Müslüman milletler Osmanlılık kimliğini zorlayarak yeni kimlik oluşturmaya çalışmışlardır. Türkçülük burada ikinci sınıflama olarak ele alınabilir. Ancak burada Türklerin amacı Arap ve Arnavutlardan farklı olarak imparatorluğun devamını sağlamaktı. Türkçü hareket Osmanlı kimliğindeki Türklük vurgusunu güçlendirmeye çalışmıştır[5].

Türkçülüğü dönemlere ayırmaya baktığımızda iki önemli isim karşımıza çıkar: Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp. Akçura Türkçülük tarihini 1865-1870, 1876-1880, 1897-1900 senelerinin arasını kapsayan üç döneme ayırmıştır. Gökalp ise Akçura gibi sistematik bir dönemleştirme yapmamıştır. Akçura'nın ilk iki dönemini birlikte görmüş; *"Sultan Abdülaziz'in son devirleri ile Sultan Abdülhamid'in ilk devirleri"* şeklinde incelemiştir. Akçura'nın son dönemini ise *"Abdülhamid'in son devri"* olarak tanımlamış ve Yusuf Akçura ile hemen hemen aynı kişilere ve olaylara

[4] Arnold Toynbee, "Tarihin Faydası ve Değeri", (Çev: Ahmet E. Uysal), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi,* C. 21, S. 1-2, 1963 Ankara, s. 93-102.
[5] M. Şükrü Hanioğlu, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Türkçülük maddesi, C. 41, Ankara 2012, s. 551.

vurgu yapmıştır[6].

Modern Avrupa medeniyetinin İslam dünyası aleyhinde oluşturduğu tehditlere ancak İslam'a bağlı kalarak ve modernleşerek karşı konulabileceği fikri ile düşüncede İslamcılık hareketi faaliyete geçmiştir. İslam medeniyetinin son büyük gücü olan Osmanlının içine düştüğü durumdan kurtarılması ve bekasının devamı için İslami bir rönesansın gerçekleştirilmek istenmesi aynı düşüncenin sonucudur. İslamcı düşünce adamaları çağdaş Batı ile İslam dünyası arasında büyük fark oluşturan geri kalmışlığın çözümü için İslam dininin maddi kalkınmayı teşvik eden kavramlarını ve değerleri ön plana çıkarmak, İslam tarihinde İslam'ın özüne aykırı bulunan, sonradan ortaya çıkanları ıslah etmek, asli kaynaklara dönmek, içtihadı yeniden işletmek ve cehaleti yenme düşünceleriyle eğitim faaliyetlerine ağırlık vererek kurumlar oluşturmaya çalışıyorlardı[7].

Genel olarak Batı dışında kalan toplumlarda, özellikle de Osmanlı ile Türkiye Cumhuriyeti'nde Batı'nın gelişmişlik seviyesine ulaşmak için yapılan toplumsal, siyasi ve kültürel hareketlere Batılılaşma adı verilir. Batılılaşma hareketi Osmanlıda en yoğun şekilde tartışmasını II. Meşrutiyet döneminde kendilerine Garpçılar adı verilen grupla yaşamıştır. Bu tartışma Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisinin en önemli unsurlarını ortaya çıkarmıştır[8]. II. Meşrutiyet döneminde Garçılıp ismi verilen düşünce iyice şekillenmiştir. Bilhassa Abdullah Cevdet'in İctihad dergisinde ifadesini bulan Batıcılık, Celal Nuri gibi kişilerin de katıldığı, temelde materyalist değerleri esas alan ve milletin dinine ancak telkin mekanizması oluşturduğu için değer verir gibi görünen bir hareket olmuştur[9].

Çalışmamız İsmail Hami Danişmend'in doğumdan başlayıp ölümüne kadar olan hayatı, eğitimi, çalışmaları, eserleri ve fikirlerini kapsamaktadır. Osmanlı

---

[6] Mehmet Kaan Çalen, *Osmanlıcılık ve İslâmcılık Karşısında Türkçülük,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, s. 25.
[7] İlhan Kutluer, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İslâmcılık maddesi, C. 23, Ankara 2001, s. 65.
[8] M. Şükrü Hanioğlu, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Batılılaşma maddesi, C. 5, Ankara 1992, s. 148-149.
[9] İlhan Kutluer, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Batılılaşma maddesi, C. 5, Ankara 1992, s. 155.

Devleti'nin son dönemlerinde imparatorluğu kurtarmak için ortaya atılan birtakım fikirler vardır. Osmanlıcık, Türkçülük ve İslamcılık Yusuf Akçura tarafından bir fikir olarak işlenmiştir[10]. Bu üç fikrin dışında Batıcılık düşüncesi de vardır. Söz konusu düşünceler hem Osmanlının son zamanlarından hem de Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarihe ve siyasete yön veren temel düşünceler olmuşlardır. Bugün Osmanlı diye bir devlet mevcut olmadığından Osmanlıcığa artık tarih olarak bakılmaktadır. Ancak Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık siyasete yön vermeye devam etmektedir. İşbu çalışmada söz konusu fikirler, kendi içerisinde alt başlıklara ayrılarak kapsayıcı ve geniş bir şekilde bir tarihçi ve fikir adamı olan İsmail Hami Danişmend'in gözünden bakılacaktır.

[10] Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1976, s. 2.

I. BÖLÜM

HAYATI VE ESERLERİ

A.HAYATI

1. Ailesi, Çocukluğu ve Kısaca Yaşamı

İsmail Hami Danişmend 1892 yılında Amasya'nın Merzifon ilçesinde doğmuştur[11]. Soyu Danişmend Beyliği kurucusu Ahmet Gazi'ye dayanır. Babası Cebel-i Garbi mutasarrıflarından olan Emir Mehmet Kamil, annesi Melek Hanım'dır[12]. Eğitimini özel olarak yapmıştır. Şam İdadisinin son sınıfına sınavla girmiş ve lise öğrenimini burada tamamlamıştır. İstanbul'a gelen Danişmend burada Mülkiye'ye (Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu) girmiştir. 1912 senesinde yüksekokulu iyi derece ile bitirmiştir. Fransa'ya giden İsmail Hami Paris'teki Collé de France'a girmiş ancak burada fazla kalmamıştır[13].

İsmail Hami hayatı boyunca bir çocuk sahibi olamamıştı. Tarihimizde Eğinli veya İngiltere'de eğitim aldığı için İngiliz lakabıyla anılan Said Paşa'nın torunu olan Nazan Danişmend ile evliydi[14]. Ancak 1947 yılında çok sevdiği eşini kaybetti. Nazan Hanım zamanının önde gelen entelektüel hanımlarından biriydi. Fransızcadan Türkçeye çok sayıda kitap tercüme etmişti. Bunun yanında büyükbabası Said Paşa'nın hatıralarının bir kısmını da yayınlamıştı. Nazan Hanım bir şaire idi. İsmail Hami Danişmend'in son eşi olan İclal Hanım ise bir tarihçi idi. Arapça, Farsçave Fransızcayı çok iyi bilen İsmail Hami, Almancave Latinceye de iyi

[11] "İsmail Hami Danişmend", http://www.yeniakit.com.tr/kimdir/%C4%B0smail_Hami, (14.12.2016), s. 1.
[12] Mücellitoğlu Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler,* C. 4, Örnek Matbaası, Ankara 1954, s. 1533.
[13] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* C. 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. IX-X.
[14] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…* C. 1, s. XI.

derecede vakıftı. 12 Nisan 1967'de vefat eden[15] Danişmend, Zincirlikuyu Mezarlığına defnedilmiştir[16].

2. Görev Aldığı Kurumlar

a) Hariciye Nezareti

İsmail Hami 1912 yılının eylül ayında Hariciye Nezareti'nin Tahrirat-ı Hariciye kaleminde üçüncü kâtip olarak çalışmaya başlamıştır. Ancak memuriyeti sevmemiştir. Bu sebeple kısa bir süre sonra buradaki işini bırakmıştır[17].

b) Öğretmenliği

Memurluğu yetişme tarzına uygun bulmayan İsmail Hami öğretmen olmayı tercih etti. 1912 yılının aralık ayında Maliye Yüksek Okulunda Yakın Çağ tarihi hocalığına başladı. 1913 yılına gelindiğinde yani bir yıl sonra Darülfünun Edebiyat Fakültesi, Dinler Tarihi müderris muavinliğine atandı. Üç ay sonra 14 Mart 1914'te Mülkiye Mektebi, Siyasi ve Medeni Tarih muallim muavinliğine ataması yapıldı. Bu görevde ise I. Dünya Savaşı'nda Bağdat'ın elden çıkmasına kadar kaldı[18].

3. Minber Gazetesi

İstanbul'a döndüğünde ise Damat Ferit Hükümeti kendisine herhangi bir görev vermedi. Bu sıralarda Mustafa Kemal tarafından Minber gazetesi çıkarılmıştı.

---

[15] Refii Cevad Ulunay, "İsmail Hami Danişmend", *Milliyet Gazetesi,* No: 6962, 14 Nisan 1967, s. 5.
[16] Murat Bardakçı, "Büyük Tarihçi İsmail Hâmi Danişmend Aynı Zamanda Çok Büyük Bir Âşıkmış", http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/643082-buyuk-tarihci-ismail-hami-danismend-ayni-zamanda-cok-buyuk-bir-asikmis, (15.12.2016), s. 5.
[17] Cevdet Küçük, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Danişmend, İsmail Hami maddesi, C. 8, Ankara 1993, s. 465.
[18] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 1, s. x.

Bu gazetede yazılar yazdı[19]. İsmail Hami bu gazetede sadece iki yazı kaleme aldı[20].

4. Memleket Gazetesi

Minber gazetesinin kapatılmasının ardından İsmail Hami kendi imkânlarıyla Memleket gazetesini çıkardı. Bu gazete 10 Şubat – 14 Ağustos 1919 tarihleri arasında günlük olarak yayımlandı. İsmail Hami bu gazetenin başyazarlığını ve mesul müdürlüğünü yaptı[21]. Danişmend bu gazetede İttihatçı değil, hakikatten yana olduğunu vurgulamıştır[22]. İsmail Hami gazetesinde milliyetçiliği savunan yazılar yazdı. Yazıları çok ateşliydi. Tam bağımsızlığı savunuyordu. Tabii bu yazılar Mütareke aleyhinde oluyordu. İtilaf Devletleri İstanbul Hükümetine baskı yaptı. İstanbul Hükümeti de Temmuz 1919'da gazeteyi kapattı. Ancak İsmail Hami hemen pes etmedi. 14 Ağustos'a kadar yayımını gizli olarak devam ettirdi. Özellikle milliyetçi gençler gazeteyi elde ele dağıtıyordu. Gazetenin son sayısı adeta bir milli beyannameydi. Bunun üzerine İtilaf Devletleri baskılarını artırdı. Hükümet İsmail Hami tutuklamak için harekete geçti. Hami ise Anadolu'ya geçti[23].

5. Sivas Kongresi'nde

Hükümet İsmail Hami'yi İstanbul'da aramaya başlamıştı. İsmail Hami ise Anadolu'ya geçerek 4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi'ne İstanbul delegesi olarak katılmıştı[24]. Başkanlık Divanı seçiminde divan kâtipliğine seçildi. Kongre süresince istihbarat şube şefliği ve genel sekreterlik görevlerini de yerine getirdi. İsmail Hami, Milli Mücadele'yi halka duyuracak olan İradeimilliye gazetesinin en

[19] Cevdet Küçük, *a.g.e.,* C. 8, s. 465.
[20] *Minber Gazetesi,* No: 36, 7 Kânunuevvel 1334 / 7 Aralık 1918, s. 1; *Minber Gazetesi,* No: 40, 11 Kânunuevvel 1334 / 11 Aralık 1918, s. 1.
[21] Nejdet Bilgi, "Mütareke Döneminde İsmail Hami (Danişmend) Tarafından Yayınlanan Memleket Gazetesi", *Tarih İncelemeleri dergisi,* C. Vlll, s. 127-155.
[22] İsmail Hami Danişmend, "Yalanlar", *Memleket Gazetesi,* No: 7, 15 Cemaziyelevvel 1337 / 16 Şubat 1335 / 16 Şubat 1919, s. 1.
[23] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 1, s. x. ; Cevdet Küçük, *a.g.e.,* C. 8, s. 465.
[24] Kemal Arıburnu, *Sivas Kongresi,* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997, s. 261.

büyük rolü oynayan kişidir[25].

Daha önceleri tam bağımsızlığı savunan İsmail Hami kongrede Amerikan tarzı politikayı savunmuştur. Ancak bu politika gerçekleşmezse sonuna kadar milli mücadeleyi destekleyeceğini söylüyordu. İstanbul delegelerinden İsmail Fazıl Paşa, Karakol Cemiyeti'nin kurucusu Kara Vasıf Bey ve Bekir Sami Bey bir önerge hazırlayarak 8 Eylül'de kongreye sundular. Hami kongrede söz hakkı istedi. Kendisine söz hakkı verilince devletin gelirlerinin ancak borçların faizini karşılayabildiğini, bu nedenle mutlaka dışarıdan yardım alınması gerektiğini ifade etti. İsmail Hami Amerikan'ın yanında yer almayı bağımsızlığa engel olarak görmüyordu. Ancak kongreye katılanlar aynı fikirde değillerdi. Hami'nin bu görüşüne büyük tepki gösterdiler[26].

6. Türklük Mecmuası

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından İsmail Hami resmi bir görev almadı. Tarih araştırmalarına yöneldi. Çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yazdı. Türklük mecmuası 1 Nisan 1939'da yayın hayatına başladı. İsmail Hami bu dergide başyazar olarak yazmaya başladı. Bu dergide yazdığı makaleler tarih ve edebiyat açısından büyük önem arz etmektedir[27]. Dergide tarih, dil, edebiyat, musiki konuları hakkında makaleler yazılmıştır.

İsmail Hami'nin 15 sayı çıkan bu dergisinde Danişmend'den başka şu kişilerin yazdığını görüyoruz: Zayonçkovski, Nazan Danişmend, Ahmet Caferoğlu, Hüseyin Namık Orkun, İsmail Habib, Hüseyin Sadettin Arel, Refik Ahmed Sevengil[28], Abdülhak Hamid Tarhan, Şükûfe Nihal[29], Mahmut Ragıp Kösemihal[30],

---

[25] Kemal Arıburnu*, a.g.e.,* s. 262.
[26] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 1, s. x. ; Cevdet Küçük, *a.g.e.,* C. 8, s. 465.
[27] Cevdet Küçük, *a.g.e.,* C. 8, s. 465.
[28] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 1, S. 1, Güven Basımevi, Nisan 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[29] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 1, S. 2, Güven Basımevi, Mayıs 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[30] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 1, S. 3, Güven Basımevi, Haziran 1939 İstanbul, s. kapak.

Peyami Safa, Osman Turan, Mehmet Şakir Ülkütaşır[31], Ali Ulvi Elöve, Osman Nuri Sümer[32], Nureddin Ardıç[33], Hoca Naum, Abdülkaldir Karahan, Atıf Bayındır[34], Hayrullah İbni Abdülhak, Selim Nüzhet Gerçek, Gıyas Sağer[35], Jean Deny, Cahide Başol[36], Yusuf Ziya, Paul Achard[37], Nazım Yücel, Rıza Ruşen Yücer, Rıza Yalgın, Cevat Hakkı Tarım, Zeki Ömer Defne, Stilyanos Stasinopulos, Muçoğlu[38]Alexandre Eckhardt, Mordtmann[39], Ali Kâmı, Reşit Saffet[40], Naci Kum[41].

7. Siyasi Girişimi

Tarihçi kimliği ile tanınan İsmail Hami Danişmend, bazı arkadaşlarıyla 1950 yılında bir siyasi parti kurmuştur. Partinin ismi **Müstakiller Birliği**'dir. Parti kurulması için 6 Nisan 1950 tarihinde dilekçe verilmiştir[42]. Partinin kurucuları ve yöneticileri şunlardır: İsmail Hami Danişmend, Hazım Dağlı, Fuat Demiroğlu, Akif Erdemgil, Hüsnü Emir Erkilet[43].

Müstakiller Birliği kurulduktan bir gün sonra faaliyete geçerek bir

---

[31] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 1, S. 4, Güven Basımevi, Temmuz 1939 İstanbul, s. kapak.
[32] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 1, S. 5, Güven Basımevi, Ağustos 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[33] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 1, S. 6, Güven Basımevi, Eylül 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[34] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 2, S. 7, Güven Basımevi, Birinciteşrin / Ekim 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[35] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 2, S. 8, Güven Basımevi, İkinciteşrin / Kasım 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[36] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 2, S. 9, Güven Basımevi, Birincikanun / Aralık 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[37] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 2, S. 10, Güven Basımevi, İkincikanun / Ocak 1940 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[38] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 2, S. 11, Güven Basımevi, Şubat 1940 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[39] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 2, S. 12, Güven Basımevi, Mart 1940 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[40] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 3, S. 13, Güven Basımevi, Nisan 1940 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[41] "İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 3, S. 14-15, Güven Basımevi, Mayıs-Haziran 1940 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.
[42] "Yeni Bir Parti", *Cumhuriyet Gazetesi*, No: 9217, 7 Nisan 1950, s. 1.
[43] TBMM, *Müstakiller Birliği,*https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html, (15.01.2018), s. 8.

beyanname yayınlamıştır. Birliğin kurucularından olan Hazım Dağlı amaçlarını açıklayan ilk isim olmuştur. Avukat Hazım Dağlı yaptığı açıklamada bir parti olmadıklarını, siyasi bir cemiyet olduklarını ancak bu cemiyetin ileride partiye dönüşebileceğini söylemiştir. Dağlı seçimlerde muhalefet partilerinin iş birliği yaparak tek bir liste çıkarmaları gerektiğini belirmiş, kendilerinin ayrıca listelerinin olmayacağını ifade etmiştir. Memleketin çıkarının böyle bir hareketi gerekli kıldığını dile getirmiştir. CHP'nin halkı temsil edecek durumda olmadığını söyleyen Dağlı, iktidarı almak için muhalefetin birleşmesinin bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir.

Hazım Dağlı, söz konusu amacın önemli olduğunu ve bu şekilde hükümet iradesinin ele alınacağını dile getirmiş; herhangi bir partiye karşı ilgisiz kalan, partisiz vatandaşları tek muhalefette birleştirmek istediklerini ifade etmiştir. Bu durumun gerçekleşmesi için diğer partilerle temasa geçtiklerini, muhalefet partilerinin bu durumu hoş karşıladıklarını söylemiştir. Asıl fiili teşebbüslerini bundan sonra yapacaklarını ifade etmiştir.

Birliğin diğer kurucu üyesi olan İsmail Hami de görüşlerini açıklamıştır. Danişmend, birliklerinin bir muhalefet partisi olmadığını belirtmiş, Müstakiller'in nüfusun % 80'ini temsil ettiğini söylemiştir. İsmail Hami uzun tetkiklerden sonra böyle bir birliğe ihtiyaç duyduklarını dile getirmiştir. Danişmend amaçlarının seçimlerde ümitsiz olan ve seçimlere katılmaktan çekinen büyük kütleyi bu teşekküle bağlamaya çalışmak olduğunu ifade etmiştir. Cemiyetin siyasi şubesinin olacağını dile getiren Danişmend, birliğin tıpkı bir parti gibi vazife göreceğini söylemiştir.

İsmail Hami gayelerini de açıklamıştır. Yeni bir anayasa hazırlayacak bir müessese meclisinin kurulacağını ve memleketin bütün ihtiyaçlarını karşılayacak bir anayasa hazırlanacağını dile getirmiştir. Birliğin gayelerinden biri de seçimlerden sonra cumhurbaşkanının partiler üstü ve tarafsız kalmasıdır. Basın kanununun mutlak suretle ilga edilecektir. Devletin bilime müdahalesinin son bulması, her çeşit siyasi akideden uzak bir akademinin kurulması, Türk Dil Kurumunun ve Türk Tarih Kurumunun kaldırılması birliğin gayelerindendir[44].

[44] "Müstakiller Birliği", *Cumhuriyet Gazetesi*, No: 9218, 8 Nisan 1950, s. 1, 3.

Cumhuriyet gazetesinde 10 Nisan 1950 tarihinde yayınlanan "Seçimlere ve Adaylara Dair" isimli yazı birliğin reisi İsmail Hami'yi rahatsız etmiştir. Bu sebeple gazeteye bir mektup göndermiştir. Gazete de mektubu aynen yayınlamıştır. 10 Nisan tarihli yazıda muhalefet partilerinin birleştirmenin mümkün olmadığı, birleşseler ve meclise girseler bile mecliste tekrar ayrılacakları, zaten anlaşamadıkları için ayrıldıkları, aynı anda hem müstakil hem de birlik olunamayacağı, bu yapılanlara akıl erdiremediğini ifade etmiştir yazar[45].

İsmail Hami Danişmend, yayınlanan mektubunda Müstakiller Birliği hakkında yanlış olduğunu söylediği yerleri düzeltmeye çalışmıştır. Programlarında tüm muhalefet partilerinin birleştirilmesi diye bir madde olmadığını, bu durumun sadece 1950 seçimleri için geçerli olduğunu belirtmiştir. 10 Nisan'da yayınlanan yazıda yazar Müstakiller Birliği için "Muhalefet Birliği" önerisinde bulunmuştur. Danişmend ise kendi maksatları için böyle bir şeyin uygun olmadığını dile getirmiştir. Birliğin halkın % 80'ini bulan seçim sonuçlarına güvenmedikleri için seçimlere katılmaktan çekindiklerini, ümitsiz olduklarını, bu halkın durumu için çeşitli fikir adamları vasıtası ile uzun uzun incelemenin sonunda programlarını belirlediklerini, bu büyük kütleyi memleketin geleceğine katmaya çalıştıklarını söylemiştir. Danişmend bütün muhalefet partilerini birleştirmek gibi bir düşüncelerinin olmadığını, 1950 seçimlerinde meclise güçlü bir muhalefetin girmesi için bir blok oluşturmalarını savunduklarını ve dünyada bunun çok sayıda örneğinin olduğunu dile getirmiştir[46].

1950 seçimlerinden kısa bir süre önce kurulan Müstakiller Birliği bu seçime girememişti. Propaganda yapmak için fazla zamanının olduğu söylenemez. 1950 seçimlerinden üç ay sonra ise Liberal Köylü Partisi'ne katılmıştır. Böylece Müstakiller Birliği adı son bulmuştur[47].

---

[45] "Seçimlere ve Adaylara Dair", *Cumhuriyet Gazetesi*, No: 9220, 10 Nisan 1950, s. 2.
[46] "Müstakiller Derneğine Dair", Cumhuriyet *Gazetesi*, No: 9226, 16 Nisan 1950, s. 2.
[47]"Cumhuriyet Döneminde Kurulan ve Kapanan Siyasi Partiler", http://www.tesav.org.tr/wp-content/uploads/2017/03/3.1923ten_Bu_Yana_Kurulan_ve_Kapatilan_Siyasi_Partiler.pdf, (20.01.2018), s. 3.

8. İstanbul Fetih Cemiyeti ve Fethin 500. Yılı Kutlamaları

İstanbul Fetih Cemiyeti 1950 yılında kurulmuştur ancak o zamanki ismi farklıdır: İstanbul'un Beş Yüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği. Fakat daha sonra bu ismin uygun olmadığı düşünülmüş ve İstanbul Fetih Cemiyeti olarak değiştirilmiştir. Cemiyetin başkanı ise İsmail Hami Danişmend'dir. Diğer idare heyetine baktığımızda ise şu kişileri görürüz: Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil, Baro Reisi Prof. Dr. Abdülhak Kemal Yörük, Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Ziya Cemal Aksoy, Tıp Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Süheyl Ünver, Dr. Recep Ferdi Tekay, İsmail Habib Sevük, Kadınlar Birliği azasından ressam Vahide Hanımefendi[48].

İstanbul'un fethinin beş yüzüncü yılını kutlamak için kurulan bu dernek yapılacak kutlamalar için bir de plan hazırlamıştır. Yapılan programa baktığımızda şunları görürüz:

- İstanbul'un fethi ve Fatih ile ilgili olan yerlere kitabeler ve abideler konulacaktır.
- Derneğin ilmi komitesi tarafından İstanbul'un ve Fatih devrine ve devrinin milli ve insani cephelerine ait büyük bir külliyat hazırlanmaktadır.
- Fetih Türbesinin kubbesine 500. yıl gecesinden itibaren her gece yanmak üzere 1500 mumluk bir elektrik lambası konacaktır.
- Fetih ve Fatih'e ait bir pul serisinin neşri temin edilecektir[49].
- Derneğin musiki kolu tarafından beş yüz kişilik bir koro yetiştirilmektedir.
- Dernek sivil ve askeri tören ve anma töreni programlarının uzlaştırılması çalışmalarına başlamıştır.

Derneğin bir toplantısına katılmış olan İstanbul Belediye Başkanı ve Valisi Fahrettin Kerim Gökay, dernek heyetine bilgi vermiştir. Fatih Medresesinin kutlama

[48] İsmail Hami Danişmend, "İstanbul Fetih Cemiyeti", *Milliyet Gazetesi,* No: 784, 15 Temmuz 1952, s. 2.
[49] İsmail Hami Danişmend, "İstanbul'un 500. Fetih Yıldönümü", *Milliyet Gazetesi,* No: 760, 19 Haziran 1952, s. 1, 7.

gününe kadar tamir ve imar edilip öğrenci yurdu hâline getirileceğinden, türbe ile caminin etrafının açılması gibi daha birçok önemli işler yapıldığından bahsetmiş ve derneğe Belediye bütçesinden on bin lira verileceğini ifade etmiştir[50]. İsmail Hami Danişmend, İstanbul'un fethinin eski takvime göre 29 Mayıs, yeni takvime göre ise 7 Haziran'a denk geldiğini, bu sebeple kutlamanın 10 gün süreceğini söyler[51].

Fetih kutlamaları için öne sürülen bazı fikirler İsmail Hami Danişmend tarafından eleştirilmiştir. Bu fikirlerden biri fetih kutlamalarında Fatih'in kuşatma sırasında kullandığı topların her biri 101 kere atılacak ve böylece Fatih'in ruhu şad olacaktır. İsmail Hami Danişmend;

Zavallı Fatih galiba o heybetli topları yalnız İstanbul'u fethetmek için değil, beş yüzüncü yılı kutlanırken işimize yaramak için yapmış! Acaba bu kararı verenler içinde beş asır atıl kalmış topların yüz bir atışa dayanamayacağını, dayansa bile elimizde kalan mukaddes her emanet gibi o kıymetli hatıraların müstakbel nesillere intikal edemeyecek kadar olacağını düşünen kimse yok mu?

Sözleri ile tepkisini ortaya koymuştur. Bazılarının fetih kutlamaları için hiçbir şey yapılamayacağını söylemesi ya da yapmak istememesini eleştiren İsmail Hami, beş yüzüncü yıl kutlamalarına daha bir buçuk yıl kadar bir zaman olduğunu dile getirir. Bu zaman zarfında çok şey yapılacağını ifade eder ve yapılamayacağını iddia edenlere Fatih'in Rumeli Hisarı'nı üç buçuk ay içinde yapmasını örnek verir. Bir şenlik yapmak için bir buçuk senenin az olmadığını ifade eden Danişmend, atalarımızın bu sürenin on beşte biri kadar bir zamanda büyük hamleler yaptıklarını dile getirir. İsmail Hami atalarımızın sadece askeri olarak değil, aynı zamanda medeniyet ve imar alanlarında da önemli işler başardığını söyler. Hami Kars şehrini örnek olarak verir. Kanuni devrinde Osmanlı topraklarına katılan Kars şehri Safeviler tarafından yıkılıp harabe hâline getirilmiştir. Üçüncü Murad'ın emriyle bu şehir yeniden ihya edilmiştir. Kars şehrinin iç kale, dış kale, hendek, inşaatlar, evler, sular, köprüler bütün imar işlerinin ve askeri safha dâhil tüm ihtiyaçlarının iki ay gibi bir

[50] İsmail Hami Danişmend, "İstanbul Fetih…", s. 2.
[51] İsmail Hami Danişmend, "Yapılacak Yahut Yapılmıyacak İşler", *Milliyet Gazetesi,* No: 571, 12 Aralık 1951, s. 2.

sürede tamamlandığını söyler. İsmail Hami bunları hatırladıkça bir buçuk yılda bir şenlik hazırlamaktaki aczimizin ne olduğunu sorar[52].

İsmail Hami Danişmend'i ve İstanbul Fetih Cemiyeti'nin fetih kutlamaları hazırlıklarını bazıları eleştirmiştir. Yeterli sürenin olmadığını, bütçenin yetersiz olduğunu dile getirmişlerdir. Bazı kişiler de Türk – Yunan dostluğunun zarar görmemesi için fetih kutlamalarının yapılmamasını istemişlerdir. Ancak Danişmend, biz kutlama yapmasak bile Yunanların matem tutacaklarını, son Bizans imparatorunu anacaklarını, edebiyat ve tiyatrolarda Türkleri zalimce gösteren eserler vereceklerini, Türklere kin kusan konferanslar düzenleyeceklerini dile getirmiştir[53].

Fetih kutlamaları yaklaştıkça İstanbul Fethi Derneği'ne olan eleştirinin arttığı görülüyor. İsmail Hami söz konusu derneğin gittikçe Cervantes'in Yel Değirmeni'ne benzediğini ancak ona saldıranların bir kişi olduğu hâlde derneğe saldıranların günden güne arttığını dile getirir. Dernekle ilgili iddialara baktığımızda Fatih'in heykelini yaptırmak için derneğin bütün parasının harcandığı, fetih kutlamaları için Rum Patriki'nden izin istenildiği, Müslüman – Türk fethi için hiçbir şey yapılmayacağıdır. Danişmend bunların hiçbirinin doğru olmadığını ifade eder. Bahsedilen kadar hiçbir zaman para olmadığını, izin istemek gibi bir durumun söz konusu olmadığını, fetih kutlamalarının Müslüman – Türkler için olduğunu anlatır[54].

İsmail Hami İstanbul Fethi Derneği'ne gazetelerden de saldırılar olduğunu dile getirir. Fetih kutlama programının henüz yayınlanmadığı hâlde dernek aleyhine yayınlar yapıldığını ifade eder. Söz konusu saldırıların sadece makalelerle sınırlı olmadığını, başmakalelerle her gün hücum edildiğini, hatta dava konusu olacak hakaretler savurduklarını söyler. Eleştirenler, alay edenler, hakaret savuranların Fatih'in harabe hâlinde olan türbesini zahmet edip de bakmadıklarını, söz konusu türbeyi derneğin yaptırdığını dile getirir. Danişmend bazılarının kutlamaların dini olduğunu bu sebeple de laikliğe aykırı olduğu, hatta milli olarak da kutlanılmaması

[52] İsmail Hami Danişmend, "Eski Kudretimizle Yeni Aczimiz", *Milliyet Gazetesi,* No: 565, 7 Aralık 1951, s. 2.
[53] İsmail Hami Danişmend, "Beş Yüzüncü Yıl Masalı", *Milliyet Gazetesi,* No: 560, 2 Aralık 1951, s. 2.
[54] İsmail Hami Danişmend, "Yel Değirmeni", *Milliyet Gazetesi,* No: 492, 26 Eylül 1952, s. 2.

gerektiğini, sadece insani olarak bir kutlama önerdiklerini ifade eder[55].

Yunanistan'da Mesager d'Athénes gazetesinde bir profesörün makalesi yayınlanmıştır. Bu makalede söz konusu profesör İstanbul'un fethinin 500. yılının kutlanmamasını teklif etmiştir. İsmail Hami ise Yunanların her sene kutladıkları 25 Mart Yunanistan'ın bağımsızlığı yerine Fatih'in Ortodoks Yunanlarını İtalyanlardan kurtardığı günü milli bayram kabul etmelerini teklif ettiğimizde onların tepkilerinin ne olacağını sorar[56].

29 Mayıs 1953 günü fethin 500. yılı kutlandı. Yapılan kutlamaya yüz binlerce insan katılmıştır[57]. Ancak fetih kutlamaları başta planlandığı gibi olmamış, devletin başındakiler kutlamalara katılmamıştı. Kutlamalar için oluşturulan tüm hazırlıkları da gönüllüler yapmıştı. Hükümetin kutlamalara katılmama sebebi ise ilişkilerin düzelmeye başladığı Yunanistan'ın rencide olmaması idi. Hükümet kutlamalara katılmayacağını önceden duyurdu, bu durumdan Yunanistan'ı da haberdar etti. Yunanistan bu haberden memnuniyet duydu. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes kutlamalar sırasında Başkent'te kalacak, bir gün sonra da İngiltere Kraliçesi İkinci Elizabeth'in tahta çıkış törenine katılmak için Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'yü de alıp Londra'ya gidecekti[58]. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar Kore Savaşı'na giden Türk birliğini uğurlamak için İzmir'deki NATO karargâhına gitmişti. Buna karşın Milli Eğitim Bakanı Rıfkı Salim Burçak, elli kadar milletvekili, askeri erkân, Ankara ile İstanbul Vali – Belediye başkanları kutlamalara katılmıştı[59].

9. Rabia Hatun Meselesi ve Şairliği

1948 yılında Aile dergisinde yayınlanmaya başlanan Rabia Hatun şiirleri dönemin önemli edebiyatçıları ve yazarları arasında birtakım tartışmalara yol

---

[55] İsmail Hami Danişmend, "Târiz ve Taarruz Dalgaları",*Milliyet Gazetesi,* No: 493, 27 Eylül 1952, s. 2.
[56] İsmail Hami Danişmend, "Küstahlığın Son Derecesi", *Milliyet Gazetesi,* No: 234, 25 Aralık 1950, s. 3.
[57] "Fethin 500'üncü Yıl Dönümü Dün Kutlandı", *Milliyet Gazetesi,* No: 1100, 29 Mayıs 1953, s. 1.
[58] Murat Bardakçı, "Abdülhamid, 'Rumlar Üzülürler' Diye Fetih Kutlamalarına İzin Vermemişti", http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1085066-abdulhamid-rumlar-uzulurler-diye-fetih, (20.01.2018), s. 2-3.
[59] Ayşe Hür, "Nevzuhur Fetih Bayramı", http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/nevzuhur-fetih, (20.01.2018), s. 4.

açmıştır. Aile dergisi;

Şiir dünyamızda bir yıldız gibi yükselen Rabia Hatun'un şimdiye kadar hiçbir yerde çıkmamış 16 şiiri bu sayıdan itibaren yayınlamaya başlıyoruz. AİLE DERGİSİ, yüzyıllardır bir sır gibi saklı duran bu harikulade şiirleri Türk okuyucusuna sunmakla iftihar eder.

yazısıyla meseleyi duyurmuştur. Dergi ayrıca şiirlerin dilden dile dolaştığını, gazetelerde ve dergilerde şiirlerle ilgili yazılar kaleme alındığını, "Erzurum Bilginleri" isimli kitabın önemli bir bölümünün bunlara ayrıldığını, hakkında konferanslar verildiğini belirtmiştir. Konuyla ilgili yazıda şiirlerin İsmail Hami Danişmend'de olduğunu, ondan istediklerini ve aldıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu şairin hayatının, kimliğinin ve hatta hangi zamanda yaşadığının belli olmadığı söylenmiş; ancak dilinden anlaşıldığına göre 16. asırda yaşamış olabileceği ve şive itibariyle Doğu Anadolu'ya mensup olduğu tahminleri yapılmıştır[60].

Edebiyatçı Nihad Sami Banarlı şiirleri incelemiş ve edebiyatımızda böyle bir şiir ya da kişi olmadığını ifade etmiştir. Banarlı böyle bir kişi yaşamış olsaydı bu zamana kadar bileneceğini dile getirmiştir. Yazılan şiirlerin 13, 14 veya 16. yy.a ait olamayacağını, kafiye açısından da hatalı olduğunu belirtmiştir[61].

Nihad Sami Banarlı konuyu ciddiye alarak derinlemesine incelemiştir. Aile dergisi gibi ciddi olarak nitelendirdiği bir dergide böylesi şiirlerin yayınlanmasının ilim ve edebiyat dilimiz adına hazin hakikatleri ortaya koyduğunu söyler. Banarlı söz konusu şiirlerin uydurma olduğunu, İsmail Hami Danişmend'in o tarihten 36 sene önce aynı vezin, aynı kafiye, aynı üslupla İsmail Hami imzalı şiirlerinin olduğunu, gün gelip bunların fark edileceğini düşünüp düşünmediğini sorar[62].

Akşam gazetesinden Şevket Rado da tartışmalara dâhil olmuş, şiirlerin güzel olduğunu ancak şair hakkında bilgi olmadığını, bütün sorunun da bundan kaynaklandığını dile getirmiştir. Rado, Rabia Hatun hakkında çeşitli rivayetler

[60] "Rabia – Hatun'un Şiirleri", *Aile Dergisi,* S. 6, Pulhan Matbaası, İstanbul Yaz 1948, s. 2.
[61] Nihad Sami Banarlı, "Rabia Hatun Efsanesi", *Hürriyet Gazetesi,* No: 52, 21 Haziran 1948, s. 2.
[62] Nihad Sami Banarlı, "Acaip Bir Sanat Hadisesi", *Hürriyet Gazetesi,* No: 65, 14 Temmuz 1948, s. 2.

olduğunu belirtmiş, rivayetlerin neler olduğunu da örneklendirmiştir: Rabia Hatun Erzurum'da yaşamıştır diyenler olmuştur, adına bir de kitap yazılmıştır. Artukoğullarındandır diyenler de olmuştur. Alp Arslan'ın kızı olup mezarının da Konya'da olduğunu ifade edenler de olmuştur. Konya'da yayınlanan Babalık gazetesinde çıkan bir habere göre Rabia Hatun'un bayan İhsan Bengi adında bir torunu olup Samsun'un Çarşamba ilçesinde Fransızca öğretmenliği yaptığı haberi yer almıştır[63].

Şiir hakkında tartışmalar yazarların birbirlerinin hatalarını bulmasına kadar varmıştır. Şiirlerin Azeri lehçiyle uydurulmuş olduğunu ifade eden Nihad Sami Banarlı, İsmail Hami Danişmend'in bir lise öğrencisi karşısında ilmi olarak hezimete uğradığını gazetedeki kösesinde yazmıştır[64]. Banarlı'nın iddialarına Danişmend cevapsız kalmamış, Banarlı yazmış olduğu Hürriyet gazetesine bir mektup göndererek kendisinin hiçbir yerde hiçbir şekilde ilmi hezimete uğramadığını belirtmiş, Banarlı'dan da iddiasını kaynakça vererek göstermesini istemiştir. Bunun üzerine Nihad Sami Banarlı da iddia ettiklerini kaynakçalar vererek göstermiş ve İsmail Hami'nin hatalarının köşesine yazmaya sığmayacak kadar çok olduğunu söylemiştir[65].

Tartışmaların alevlenmesi üzerine Şevket Rado, İsmail Hami ile bir mülakat gerçekleştirir. Yapılan mülakatta İsmail Hami kafiye yanlışlarını kabul etmemiş, Nihad Sami Banarlı'nın edebi konularda yetersiz olduğunu iddia etmiş, şiirlerin uydurma olmadığını vurgulamış, Banarlı'nın dediği gibi kimseye bir isnatta bulunmadığını, isnatta bulunmak için bir isim verilmesi gerektiğini ancak Rabia Hatun şiirlerinde kimsenin isminin verilmediğini, söz konusu şairinin hangi zamanda yaşadığının bile bilinmediğini ifade etmiştir[66].

Aile dergisinden Vedat Nedim Tör de Rabia Hatun tartışmalarındaki yerini

---

[63] Şevket Rado, "Rabi Hatun Efsanesi", *Akşam Gazetesi,* No: 10688, 17 Temmuz 1948, s. 2.
[64] Nihad Sami Banarlı, "Hadisenin İçyüzü", *Hürriyet Gazetesi,* No: 71, 20 Temmuz 1948, s. 2.
[65] Nihad Sami Banarlı, "Bir Mektup ve Zaruri Bir Cevap", *Hürriyet Gazetesi,* N0: 79, 28 Temmuz 1948, s. 2.
[66] Şevket Rado, "İsmail Hami Danişmend İddialara Cevap Veriyor", *Akşam Gazetesi,* No: 10689, 18 Temmuz 1948, s. 2.

almıştır. Tör söz konusu şiirlerin edebiyat bilginlerini birbirine kattığını; şiirlerin uydurma, kafiye düzeninin bozuk olması gibi tartışmaların yaşanmasını; bu şiirlerin Aile dergisinde yayınlanmasının hatalı olduğunu söyleyenlerin doğru hareket etmediklerini dile getirmiştir. Bu şiirlerin yayınlamak suç ise bu suçu seve seve çekeceklerini söyleyen Vedat Nedim, söz konusu şiirlerin zaman ve mekân üstü olacak kadar güzel olduğunu dile getirir. Tör bu şiirlerle ancak övünüleceğinin ve tadına varılacağını söyler[67].

Aile dergisinden Vâlâ Nureddin VÂ-NU da konuya karışan isimlerden olmuştur. Şiirlerin aydınları birbirine düşürdüğünü söyleyen yazar, konferansların, ülkemizin kıyılarında dolaşan gemilerin söz konusu şiirler kadar gazetelerde yer almadığını ifade etmiştir. Bazı dedikoduların olduğunu söyleyen Vâlâ Nureddin, şiirlerin İsmail Hami Danişmend'in rahmetli eşi Nazan Danişmend'e ait olduğunu, ancak İsmail Hami'nin bunu itirafa yaklaşmadığını dile getirmiştir.

Söz konusu şiirlerin ilk okuduğunda bu zamana ait olduğunu anladığını söyleyen Vâlâ Nureddin, bu şiirlerin Nazan Danişmend'e ait olamayacağını ifade eder. Şiirlerin ilk söylendiği zamanı göz önünde bulunduran yazar, o zamanda Nazan Danişmend'in yirmili yaşlarda olduğunu belirterek o yaşta bu şiirlerin yazılamayacağını dile getirir. Diğer taraftan başka bir şey söyler. Yazara göre iki Rabia Hatun vardır. Birisi önceki yüzyıllarda yaşamış, diğeri ise devrimizde yaşayan İstanbullu Rabia Hatun'dur[68].

Nihad Sami Banarlı'nın eleştirileri karşısında İsmail Hami de boş durmamıştır. Hem yaptığı mülakatla hem gazeteye gönderdiği mektupla hem de Akşam gazetesindeki yazılarıyla Banarlı'yı özellikle ilmi açılardan eleştirmiştir. Danişmend Akşam gazetesindeki yazılarında ilk olarak Rabia Hatun'un kimliğiyle ilgili problemlerden dolayı dedikodu çıktığını söylemiş, kendisi hakkında dile getirilen iddiaların doğru olmadığını, Nihad Sami Banarlı'nın Nihal Adsız vasıtası ile kendisinden şiirleri istediğini, kendisinin de şiirleri vermediği için Banarlı'nın böyle

[67] Vedat Nedim Tör, "Rabi Hatun ve şiirlerinde Aşk Anlayışı", *Aile Dergisi*, S. 7, İstanbul Sonbahar 1948, s. 1-2.
[68] Vâlâ Nureddin Vâ-Nu, "Rabia Hatun Muamması", *Aile Dergisi*, S. 7, İstanbul Sonbahar 1948, s. 3-5.

davrandığını yazmıştır[69].

İsmail Hami Danişmend Akşam gazetesindeki ikinci yazsısında Nihad Sami Banarlı'nın Rabia Hatun şiirlerindeki vezin, kafiye ve ilmi bakımdan eksiklerinin tespit edecek kadar edebiyat bilgisinin olmadığını dile getirmiştir. Danişmend bununla da yetinmemiş, Banarlı'nın yaptığı yanlışları anlatmaya koyulmuştur. İsmail Hami, Banarlı'nın eski yazıları okuyacak kadar bilgisinin olmadığını söylemiş ve Nihad Sami'nin daha önce yazmış olduğu eserlerinden kaynakça belirterek örnekler vermiş, onun hatalarını göstermiştir. Okuma konusunda bu kadar hata yapan birine ilmi konularda güvenilemeyeceğini dile getirmiştir[70].

Nihad Sami Banarlı'nın kafiye ve vezin konularında da yeterli bilgiye sahip olmadığını söyleyen İsmail Hami, Banarlı'nın olmaz dediği şekillerde eski şiirlerde kafiyeler olduğunu ifade etmiş ve bazı örnekler vermiştir. Danişmend, Banarlı'nın şöhret olmak için böyle davrandığı ancak bu şöhretin kısa olduğunu söylemiştir[71].

İsmail Hami bu konuyla ilgili Akşam gazetesinde çıkan son yazsında Rabia Hatun şiirlerinin rahmetli eşi Nazan Danişmend'e ait olduğunu söylemiştir. Ancak bunu yaparken Nihad Sami Banarlı'nın ilmi manada yetersiz olduğu söylemini yinelemiş, itirafı o istediği için yapmadığını vurgulamıştır. Danişmend, eşinin söz konusu şiirler hakkındaki bilgilerin gizli kalmasını istediğini, bunun için kendisine yemin ettirdiğini ifade etmiştir. İfşa konusunda ise İsmail Hami, yakın dostlarının ısrarı üzerine onlarla böyle bir karar aldıklarını dile getirmiştir[72].

Rabia Hatun şiirleri konusundaki tartışmalar yukarıdaki itiraftan sonra kapanmıştı. Ancak daha sonra şiirleri kitap hâline getirilince İsmail Hami Danişmend, kitabın ön sözünde şiirlerin Nazan Danişmend'e değil, kendisine ait olduğu şeklinde ifadeler kullanmıştır. Bu durum şiirlerin kime ait olduğu

---

[69] İsmail Hami Danişmend, "Rabia Hatun Dedikodusu 1", *Akşam Gazetesi,* No: 10750, 17 Eylül 1948, s. 3.

[70] İsmail Hami Danişmend, "Rabia Hatun Dedikodusu 2", *Akşam Gazetesi,* No: 10752, 19 Eylül 1948, s. 3-4.

[71] İsmail Hami Danişmend, "Rabia Hatun Dedikodusu 3", *Akşam Gazetesi,* No: 10754, 21 Eylül 1948, s. 3, 7.

[72] İsmail Hami Danişmend, "Rabia Hatun Dedikodusu 4", *Akşam Gazetesi,* No: 10757 24 Eylül 1948, s. 3.

konusundaki kafa karışıklığını artırmıştır. Ancak İsmail Hami Danişmend'in yayınlanmamış şiirleri vardır:

Sordum gecenden, "Gündüzü bilmem." dedi cahil

Sordum seneden "Vakti unuttum." dedi gafil

"Vuslat ne demektir?" diye ehl-i dile sordum

Bir şeyler dediler şüpheli îmana mümasil

Sana bilmem niçün, nasıl her an

Bütün insanlar olmuyor kurban?

Senden evvel niçün, nasıl yaşamış

Sonra yâhud nasıl yaşar bu cihan[73]*?*

B. ÖNEMLİ ESERLERİ

İsmail Hami Danişmend çok üretken bir yazardı. Tarihten sözlük çalışmalarına, dilden çevirilere kadar otuzdan fazla esere imza atmıştı. Kitaplarının yanında gazete ve dergilerde de yazılar kaleme almıştı. Bu eserlerin içinden önemli olanları tanıyacağız. Tamamını ise çalışmamızın sonunda EK olarak vereceğiz.

1. İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi

İsmail Hami Danişmend'in en çok bilinen eseri ve Danişmend'in ününü borçlu olduğu eser bu kitaptır. Kitapta önce siyasi olaylar ele alınmaktadır. İlk dört ciltte siyasi olayları incelemiştir. Kitap Osman Gazi'nin doğumu ile başlar, son halife Abdülmecid Efendi ile hilafetin kaldırılmasına kadar devam eder. Beşinci cilt devlet

[73]**Murat Bardakçı, "Büyük Tarihçi İsmail Hâmi Danişmend Aynı Zamanda Çok Büyük Bir Âşıkmış", http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/643082-buyuk-tarihci-ismail-hami-danismend-ayni-zamanda-cok-buyuk-bir-asikmis, (14.02.2018), s. 2-4.**

erkânına ayrılmıştır. Altıncı ciltte ise İsmail Hami'nin yazıları olmayıp Batılı yazarların makaleleri toplanmıştır. Danişmend bütün siyasi olayları oluş sırasına yani kronolojik sıraya göre vermiştir. Eserde en çok dikkat çeken durum ise birçok olay için bir tek tarihten bahsedilmemesidir. Örneğin Osman Gazi'nin doğumu için bahsedilen birkaç tarih vardır. Yani eserde "Osman Gazi şu tarihte doğmuştur." gibi net gibi ifade yoktur. Farklı kaynaklarda farklı şekillerde bahsedilmiştir. İsmail Hami de söz konusu tarihlerin hepsinden bahsetmiştir. Bu kitap birçok tarih otoritesi tarafından başvuru eseri olarak kabul edilmiştir.

a) I. Cilt (M. 1258-1512 / H. 656-918)

İsmail Hami Danişmend eserin birini cildine Osman Gazi'nin doğumu ile başlamıştır. Siyasi olaylar kronolojik olarak sıralanmıştır. I. Osman'dan başlayan sıralama padişah padişah yapılmıştır. Bu cilt II. Bayezid'in Dönemi sonuna kadar olan olayları kapsar. Hangi olayların anlatıldığına başlık olarak bakacak olursak karşımıza şunlar çıkar;

Birinci Osman / Osman Gazi Devri, Orhan Gazi Devri, Birinci Murad / Murad Hüdavendigar Devri, Birinci Bâyezid / Yıldırım Bâyezid Devri, Fetret Devri (Süleyman, İsa, Musa ve Mehmet Çelebiler Mücadelesi), Birinci Mehmed / Çelebi Sultan Mehmet Devri, İkinci Murad (İlk Saltanatı), İkinci Mehmet / Fatih Sultan Mehmet Devri (İlk Saltanatı), İkinci Murad Devri (İkinci Saltanatı), İkinci Mehmet / Fatih Sultan Mehmed Devri (İkinci Saltanatı), İkinci Bâyezid / Bâyezid-i Veli Devri[74].

b) II. Cilt (M. 1513-1573 / H. 919-981)

Danişmend eserinin ikinci cildine Yavuz Sultan Selim'in tahta geçmesiyle başlar, İkinci Selim Dönemi'nin sonuna kadar devam eder. Bu ciltte sadece üç padişah dönemine yer verilmiştir: Birinci Selim / Yavuz Sultan Selim Devri, Birinci

[74] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 1, s. 516-528.

Süleyman / Kanuni Sultan Süleyman Devri, Sarı Selim / İkinci Selim Devri[75].

c) III. Cilt (M. 1574-1703 / 987-1115)

İsmail Hami eserinin üçüncü cildine Üçüncü Murad ile başlamıştır. Bu cilt İkinci Mustafa Devri'nin sonuna kadar devam eder. Sırasıyla şu padişahların işlendiğini görürüz: Üçüncü Murad / Murad-ı Sâlis Devri, Mehmed-i Sâlis / Üçüncü Mehmed Devri, Ahmed-i Evvel / Birinci Ahmed Devri, Mustafay-ı Evvel / Birinci Mustafa Devri (İlk Saltanatı), Osman-ı Sani / İkinci Osman / Genç Osman Devri, Mustafay-ı Evvel / Birinci Mustafa Devri (İkinci Saltanatı), Dördüncü Murad, Sultan İbrahim Devri, Mehmed-i Rabia / Dördüncü Mehmed / Avcı Sultan Mehmed Devri, Süleyman-ı Sani / İkinci Süleyman Devri, Ahmed-i Sani / İkinci Ahmed Devri, Mustafay-ı Sani / İkinci Mustafa Devri[76].

d) IV. Cilt (M. 1703-1924 / H. 115-1342)

Siyasi olayların anlatıldığı son bölüm olan dördüncü cilt Üçüncü Ahmed'in cülusu ile başlar, hilafetin kaldırılmasına kadar devam eder. En uzun süre ve en çok padişahın anlatıldığı bölüm bu cilttedir. Padişahları sırasıyla şu şekilde ele almıştır: Üçüncü Ahmed / Ahmed-i Salis Devri**,** Birinci Mahmud / Mahmud-ı Evvel Devri, Üçüncü Osman / Osman-ı Salis Devri, Üçüncü Mustafa / Mustafay-ı Salis Devri, Birinci Abdülhamid / Abdülhamid-i Evvel Devri, Üçüncü Selim / Selim-i Salis Devri, Dördüncü Mustafa / Mustafay-ı Rabia Devri, İkinci Mahmud / Mahmud-ı Sani Devri, Sultan Abdülmecid / Sulatn Mecid Devri, Sultan Abdülaziz / Sultan Aziz Devri, Beşinci Murad / Murad-ı Hâmis Devri, İkinci Abdülhamid / Abdülhamid-i Sani Devri, Beşinci Mehmed / Mehmed-i Hâmis Devri, Altıncı Mehmed / Mehmed-i

[75] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 2, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 531-552.
[76] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 3, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 623-671.

Sâdis / Sultan Mehmed Vahidüddin Devri, Osmanlı Tarihinin Son Devri[77].

e) V. Cilt (Osmanlı Devlet Erkânı)

İzahlı Osmanlı Tarihi'nin beşinci cildini oluşturan bu bölüm devlet erkânına ayrılmıştır. Ciltte sırasıyla sadrazamlar, şeyhülislamlar, kaptanıderyalar, başdefterdarlar ve reisülküttaplardan bahsedilmiştir. Siyasi olaylarda olduğu gibi burada da kronolojik sıralama takip edilmiştir. Ancak bu sıralama bölüm bölüm yapılmıştır. Yani önce sadrazamlar tamamen işlenmiş, sonra da diğerleri. Kişiler milliyeti, göreve gelişi, göreve kaldığı süre, görevden ayrılma nedenleriyle birlikte ele alınmıştır.

Bu cilt veziriazamlar (sadrazamlar) ile başlar[78]. İlk olarak Türk Vezirler devri, padişah dönemlerine göre sıralanır. İlk vezir Alaüddin Paşa'dır. Türk vezirler devri Osman ve Orhan Beyler döneminde başlarken[79] Devşirme Vezirler Devri Fatih Sultan Mehmet ile başlar[80]. Vezirler padişah sırasına göre isim isim verilir. Vezirlerin milliyeti verilir, ne zaman göreve geldiği ve ne kadar görevde kaldığı belirtilir. Danişmend bu eserinde iki yüz doksan iki vezirin ismini zikretmiştir. Son vezir Ahmet Tevfik Paşa'dır[81]. Cildin ikinci konusunu oluşturan Şeyh-ül İslamlar (Müfti-l Enâmlar)'dan İkinci Murad Devri'nde bahsedilmeye başlanmıştır. İlk şeyhülislam Molla Şemsüddin-i Fenari'dir[82]. Şeyhülislamlar da padişah sırasına göre isim isim verilir. Şeyhülislamların kim olduğu, kimin nesi olduğu belirtilir; ne zaman göreve geldiği, ne kadar görevde kaldığı bilgileri açıklanır. Kitapta yüz seksen beş şeyhülislamın adı geçer. Son şeyhülislam Medeni Mehmet Nuri Efendi'dir[83]. Cildin diğer konusunu Kapdan-ı Derya'lar (Kapdan Paşalar) oluşturur[84]. Kaptanıderyalar

[77] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 618-650.
[78] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 5, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 7.
[79] Gös. Yer.
[80] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 10.
[81] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 106.
[82] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 110.
[83] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 164.
[84] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 169.

konusu ciltte Osman ve Orhan gaziler devrinden başlatılmıştır. İlk kaptanıderya olarak Kara Mürsel Bey'in adı geçmektedir[85]. Padişah sırasına göre kaptanıderyaların isimleri sıralanır. Milliyeti, göreve ne zaman geldiği, görevde ne kadar kaldığı belirtilir. Kitapta iki yüz kaptanın adı geçer. Son kaptan Damad Mehmed Ali Paşa'dır[86]. Cildin dördüncü konusunu Baş Defterdarlar (Şıkk-ı Evvel Defterdarlar) oluşturmaktadır[87]. Kitapta ilk defterdarlardan Fatih Devri'nde bahsedilir. İlk bahsedilen isim Detrik Sinan Bey'dir[88]. Defterdarların da diğer devlet görevlileri gibi milliyeti tanıtılır, göreve başlama süresi ve görevde ne kadar kaldıkları belirtilir. Kitapta iki yüz kırk altı defterdarın adı geçmektedir. Son defterdar Ali Necib Bey'dir[89]. Cildin son konusunu oluşturan nişancılar, "1 nişancılar (tevkiiler/tuğrailer), 2 reisülküttaplar = hariciye nazırları" şeklinde başlıklandırılmıştır[90]. Nişancıları "Birinci Devir: Nişancılar" olarak Fatih Devri'nden başlatılır. İlk nişancı Cezerizade Mehmet Çelebi'dir. Buradaki kasıt dış işleridir[91]. Nişancılar ve reisülküttaplar olarak isimlendirilmelerinde dış işlerini hangisinin yaptığına bakılmıştır. Kitabın ilerleyen bölümlerinde "İkinci Devir: Reisül Küttablar" başlığı kullanılmıştır[92]. Ancak burada birinci sıradan başlatılmamış, nişancıların kaldığı yerden devam edilmiştir. Kitapta yüz elli bir nişancı / reisülküttaptan bahsedilmiştir. Son bahsedilen reisülküttap Hacı Mehmet Atıf Efendi'dir[93].

f) VI. Cilt (Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri)

Kitabın bu bölümünde İsmail Hami'nin bir yazısı yoktur. Bu cilt editörel bir bölümdür. Danişmend Batılı yazarların Osmanlı hakkındaki makaleleri toplamıştır bu ciltte. Tercümeler de İsmail Hami'ye ait değildir. Söz konusu ciltteki konulara, yazarlarına ve çevirenlere baktığımızda şunları görürüz:

[85] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5. S. 172.
[86] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 235.
[87] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 238.
[88] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 242.
[89] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 307.
[90] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 311.
[91] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 314.
[92] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 332.
[93] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı…*, C. 5, s. 356.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Osmanlılara Kadar Türk Küçük Asyası, Hudut Beyliklerinden İmparatorluğa Olan Devir. Yazar: Paul Wittek, çeviri: Güzin Yaltar. Ankara Bozgunundan İstanbul'un Fethine Kadar, Rum Sultanı. Yazar: Paul Wittek, çeviri: Muallâ Süerdem. Türkiye'de Esnaf Teşkilatları. Yazar: George Vajda, çeviri: Muallâ Süerdem. 16. ve 17. Asırda Osmanlılar ve İspanya Krallığı. Yazar: Lepold Von Ranke, çeviri: Halid İlteber. Viyana Önünde Türkler. Yazar: Heinrich Krestchm, çeviri: Halid İlteber. Genç – Osman Vak'asına Ait Monografiler Türk, Arap ve İbrani Vesikaları. Yazar: A. Danon[94].

2. Garb Menba'larına Göre Eski Türk Seciyye ve Ahlakı

Danişmend bu eserinde büyük bir medeniyet kurmuş olan Osmanlı Türkleri anlatmaktadır. Özellikle on altıncı asırdan on dokuzuncu asrın ortalarına kadar olan zaman dilimini işlemiştir. Eserde Batılı yazarların kitaplarından örnekler verilerek meseleler incelenmiştir. Bazı Türk düşmanı olan yazarlar bile Osmanlı medeniyeti karşısında yalan söyleyememiş, gördüklerini eserlerine işlemişlerdir. İsmail Hami'nin üzerinde ısrarla durduğu bir mesele Osmanlı toplumunda az sayıda görülen olayların müsebbiplerinin gayrimüslimler olduğudur. Osmanlılarda az sayıda hırsızlık, dolandırıcılık, eşkıyalık, aldatma gibi hadisleri Türkleri çıkarmamıştır. Bu hadiseleri Rum, Ermeni ve diğer gayrimüslim unsurlar çıkarmışlardır.

Eser yirmi üç bölümden oluşmaktadır. Bunların ilk on yedisi kitabın konusu oluşturuyor. Dört bölümde indeks vardır, son bölüm ise tavzihtir[95].

3. Türklerle Hind -Avrupalıların Menşe Birliği (2 cilt)

İsmail Hami Danişmend bu eserin birinci cildinde çeşitli dinlerde Türk tipi üzerinde durmuştur: Zend – Avesta'ya Göre Türk Tipi, Tevrat'a Göre Türk Tipi, Kur'an'a Göre Türk Tipi, Hadis'e Göre Türk Tipi, Tarih ve Edebiyata Göre Türk

[94] İsmail Hami Danişmend, *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri,* C. 6, Doğu Kütüphanesi Yayınevi, İstanbul 2011, s. içindekiler bölümü.
[95] İsmail Hami Danişmend, *Garb Menbalarına Göre eski Türk Seciyye ve Ahlakı,* Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul 1982, s. 243.

Tipi[96].

Kuran'da Türk ismi geçmemektedir. Ancak Türk tipi tarif edilmeye çalışılmıştır. Kuran'daki "Yecüc" ve "Mecüc" kavramlarının Türk ırkı diye tefsirler yapıldığı söylenmekte; ancak Türklerin bu kavimle hiçbir alakasının olmadığı belirtilmektedir.

Zend – Avesta'ya göre Türk tipinin boy, renk, cins, şekil gibi fizik özellikleri irdelenmiştir. Tevrat'a göre Türk ırkı Yafes'e kadar uzanır. Türkler beyaz ırkın Hind – Avrupa koluna bağlı olduğu ifade edilmektedir.

İslam peygamberinin Türkler hakkındaki hadisler üzerinde durulmakta, "Deccal" kavramı incelenmektedir. Türklerle Moğolların aynı kökten geldiği iddiasının doğru olmadığı, bunun birtakım hurafeyle ortaya atıldığı belirtilmektedir. Bu cildin sonunda ise edebiyat ve tarihe göre Türk tipinin nasıl olduğu üzerinde durulmuştur.

Eserin ikinci cildinde ise Hind – Avrupa dil grubunun hangi milletlerden oluştuğu, bu milletlerin hangi coğrafyalara dağıldığı bilgisi verilmiştir. Bazı isimlerin ve bu isimler üzerine öne sürülen görüşlerin yanlışlığı üzerinde durulmuştur. Eserde Hind – Avrupalıların hem Asya'da hem de Avrupa'da köklerinin olduğu belirtilmektedir. Cildin sonunda dillerin karşılıklı kökleri üzerinde ayrıntılı olarak açıklamalar yapılmıştır[97].

4. Türk Irkı Niçin Müslüman Olmuştur?

Müellif bu eserinde öncelikle İslam dinin yerel bir din olarak görenlere ya da öyle bir iddiada bulunanlara cevap verir. Verdiği cevapta İslam dinin yerel bir din olmayıp evrensel bir din olduğunu söyler. Bunun için ayet ve hadislerden yararlanır. Araplarla Türklerin mücadelesine değinen yazar, Türklerin Araplar karşısında

[96] İsmail Hami Danişmend, *Türklerle Hind – Avrupalıların Menşe Birliği,* C. 1,Devlet Basımevi, İstanbul 1935, s. 1.
[97] İsmail Hami Danişmend, *Türklerle Hind – Avrupalıların Menşe Birliği,* C. 2,Devlet Basımevi, İstanbul 1935, s. 5.

yenilerek Müslüman olmadığı, zira Arapların Türkler karşısında yenildikleri anlatır[98].

Müellif eserin ilerleyen bölümlerin Türklerin İslam'a girme sebeplerini anlatır. Buna göre Türkler kendi doğasına ve benliğine uygun bulduğu için Müslüman olmuşlardı. Bir başka sebep olarak eser Türk hukuku ile İslam hukukunun yakınlıkları verilir[99].

Arap ırkının tarihi Türk düşmanlığından bahsedilen eserde, Kuran'ın bazı ayetlerinin Arapları tehdit ettiğini de söyler müellif. Ayrıca Kuran'da Arap ırkının yerine geçecek bir ırktan bahsedildiği ve bu ırkın özellikleri de bu eserde ele alınmıştır[100].

Yine bu eserde İslam dininde ırkçılık olmadığı halde Arapların ırkçılık yaptığından ve bu durumun İslam'ı parçaladığından bahsedilir. Arapların zamanla İslamiyet'in başından çekildiği ve yerine Türklerin geldiği anlatılır. Son olarak eserde Türklerin İslamiyet'ten, İslamiyet'in de Türklerden güç aldığı konusu işlenmektedir[101].

5. İslam'ın Üstünlüğü

Küçük hacimli bu eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İslam dininin diğer dinlerden üstün olduğu çeşitli örneklerle anlatılır[102]. İkinci bölümde bazı yabancı yazarların İslam dini ve İslam peygamberi hakkındaki görüşlerine yer verilir[103]. Son bölümde ise İngiliz prenseslerinden Sarvak'ın neden Müslüman olduğu kendi ağzından verilmiştir[104].

---

[98] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı Niçin Müslüman Olmuştur?,* Okat Yayınları, İstanbul 1959, s. Tavzih bölümü.
[99] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…,*s. *46-51.*
[100] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…,*s. 89.
[101] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…,*s. 126-127.
[102] İsmail Hami Danişmend, *İslam'ın Üstünlüğü,* Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1959, s. 4.
[103] İsmail Hami Danişmend, *İslam'ın…,*s. 15.
[104] İsmail Hami Danişmend, *İslam'ın…,*s. 28.

6. Garb Menbalarına Göre Garb Medeniyyetinin Menbaı Olan İslam Medeniyyeti

Bu eserde ilme önem veren yegâne dinin İslam dini olduğu vurgulanır. İslam dininin ilme ne kadar değer verdiği hadislerle desteklenerek anlatılmıştır. Batı'nın özellikle Orta Çağ'da karanlık içinde olduğu belirtilmiş, Batı'nın bu durumdan İslam medeniyetinden aldığını bilgiler sayesinde kurtulduğu dile getirilmiştir.

Müellif bu eserinde matematikten tıbba, astronomiden musikiye kadar tüm ilimler İslam medeniyetinden Batı medeniyetine geçtiğini anlatmıştır. Bugünkü Batı ilminin kaynağının Doğu, özellikle de İslam medeniyeti olduğu üzerinde durulmuştur. Yazar Batılıların uzun bir süre ilimlerin kaynaklarını açıklamaya yaklaşmadıklarını ifade etmiştir. Batı medeniyetinin kaynağının İslam medeniyeti olduğunu müellif Batılı yazarların eserlerinden alıntılar yaparak anlatmaya çalışmıştır[105].

7. Garb Menbalarına Göre Garb Âleminin Kur'an-ı Kerim Hayranlığı

Müellif bu eserinde bazı iddialara cevap verme ihtiyacı hissetmiştir. Batılı yazarlar İslam dininin medeni olmayan bir toplumda zuhur ettiğini iddia etmişlerdir. İsmail Hami ise bu eserinde İslam dininin zuhur ettiği zamanlarda Arap toplumunun gayet medeni bir toplum olduğunu anlatmıştır. Yazar Arap toplumunda ticaret, panayır, edebiyat gibi medeni unsurların olduğunu vurgulamıştır[106].

Kuran'a çöl kanunu diyenlere de yazar yine Kuran'dan ayetlerle karşılık vermiştir. İsmail Hami'nin örnek olarak verdiği ayetlerde Kuran'ın bir topluma ya da

---

[105] İsmail Hami Danişmend, Garp *Menbalarına Göre: Garp İlminin Menbaı Olan İslam Medeniyyeti,* Babıâli Yayınevi, İstanbul 1962, s. 10-12.

[106] İsmail Hami Danişmend, Garp *Menbalarına Göre Garp İlminin Kur'an-ı Kerim Hayranlığı,* Hareket Yayınları, İstanbul 1967, s. 19-20.

kavme inmediği, tüm insanlığa indiği anlamları vardır. Müellif eserinde İslam dininin bir ırk dini olmadığını, Kuran'ın da bir çölde yaşayan insanların kanunun olmadığını, zira Kuran'ın çölde ilk muhataplarının değil, şehirde yaşayan insanlar olduğunu belirtmiştir[107].

Yazar yine bu eserinde Kuran'ın üslubuna değinmiştir. İnsanın şiir ve nesir gibi sadece iki türde yazdığını söyleyen İsmail Hami, Kuran'ın dilinin bu ikisi de olmadığını, insanüstü bir üslubunun olduğunu belirtir bu eserinde. Batılıların hiç anlamadığı hâlde Kuran okunurken onu zevkle dinlediklerini anlatmıştır. Yazar bu eserinde de Batılı yazarların eserlerinden örnekler vermiştir[108].

8. Türkiyat ve İslamiyat Tedkikleri Külliyatı

Üç fasikülden oluşan bu küçük eserin birinci bölümünde İslam hukuku ve bunun Türklerdeki uygulanış şekli anlatılmaktadır[109]. Buradaki konular sekiz bölümle Cumhuriyet gazetesinde 6 Şubat 1942 – 6 Mayıs 1942 tarihleri arasında yayınlanmıştır. Müellif bu kitabında İslam dininin toplumdan topluma değiştiğini, dolayısıyla hukukun da toplumdan topluma değiştiğini anlatır. Yazar İslam fıkhında Sünniliğin dört mezhebi olan Hanefilik, Malikilik, Şafiilik ve Hanbelîliğin imamlarını ve bu imamların İslam fıkhının usullerini belirlediğini ifade etmiştir.

Eserde Şiilikle Hristiyanlık ve Yahudilik fetvalarla karşılaştırılmıştır. Verilen fetva örneklerinde Sünni birinin Şii birini ya da gayrimüslim birine nasıl davranacağı, bunların esir durumları, bunlarla barış yapma esasları ele alınmıştır.

Eserin ikinci bölümünde yazarın daha önceden gazetelerde yayınlanmış olan bazı makaleleri[110], son bölümde ise Selçuklularla Osmanlılarda tiyatro konusu ele alınmıştır[111].

---

[107] İsmail Hami Danişmend, Garp *İlminin...*, s. 27-29.
[108] İsmail Hami Danişmend, Garp *İlminin...*, s. 58-62.
[109] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyat ve İslamiyat Tedkikleri Külliyatı,* C. 1, F. 1, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1956, s. 1.
[110] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyat ve İslamiyat…,* C. 1, F. 2, s. 40.
[111] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyat ve İslamiyat…,* C. 1, F. 3, s. 68.

9. Ali Suâvi'nin Türkçülüğü

Bu eser İsmail Hami Danişmend'in 12 Eylül – 4 Kasım 1941 tarihleri arasında Cumhuriyet gazetesinde yazmış olduğu yazılarının sonradan toplanarak kitap hâline getirilmiş şeklidir.

Müellif öncelikle Ali Suâvi'nin kişiliğinden, karakterinden, çalışkanlığından, zekiliğin, kararlılığından bahsetmektedir[112]. Ali Suâvi'nin karakteri, bilgisi ve kişiliği dolayısıyla Türkçülük algısının farklı olduğu vurgulanır. Suâvi'nin Çırağan Baskını'ndan[113], yurt dışına kaçışından, Paris'teki faaliyetlerinden, kimlerle hangi sebeplerle ters düştüğünden bahsedilir eserde. Ali Suâvi'nin Paris'te yayınladığı Ulum gazetesi de bahsedilen diğer bir konudur.

10. Garb Menbalarına Göre Eski Türk Demokrasisi

Eserde Sümerlerin Türk olduğu ve bu şekilde dünyadaki ilk demokrasinin Türkler tarafından kurulmuş olduğu vurgulanır. Dünyadaki ilk parlamentonun da Türkler tarafından tesis edilmiş olduğu bilgisi verilir[114].

Müellif bu eserinde eski Türkiye'deki padişahın yetkilerinin çok sınırlı olduğu, kanunları değiştirme yetkisinin bulunmadığını, savaş ya da barışa karar veremediğini, halkın örf ve âdete dayandığı padişahtan üstün olduğu gibi konular işlenmiştir. Bu küçük eserlerde yazar, anlattıklarını kuvvetlendirmek için çeşitli yazarların eserlerinden örnekler vermiştir. Özellikle Batılı yazarların eserlerinden istifade etmiştir[115].

11. Türklük Mes'eleleri

Yazarın bu eseri de çeşitli zamanlarda gazetelerde yayınlanmış olan

---

[112] İsmail Hami Danişmend, *Ali Suâvi'nin Türkçülüğü,* Vakıt Basımevi, İstanbul 1942, s. 5-7
[113] İsmail Hami Danişmend, *Ali Suâvi'nin…,* s. 16-17.
[114]İsmail Hami Danişmend, *Garp Menbalarına Göre Eski Türklerde Demokrasi,* Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1964, s. 7-8.
[115] İsmail Hami Danişmend, *Türklerde Demokrasi…,* s. 34-35.

makalelerinin toplanmasıyla oluşturulmuş bir kitaptır. Müellif bu eserinde öncelikle milliyete konusuna değinmektedir. Yazar milliyetin tarifinin farklı farklı olduğunu ifade etmiş, Batı'da nasıl olduğu, bizde nasıl olduğuyla ilgili örnekler vermiş ve açıklamalar yapmıştır. Bütün bunlardan sonra da milliyetin tarifini kendine göre yapmıştır[116].

Müellif eski Türklerde milliyet fikrinin Batı'dakinden çok önce olduğunu belirtmiştir. Yazarın üzerinde durduğu bir diğer konusu ise ırktır. Irkın eskiden ve şimdide, Batı'da ve Doğu'da ne şekilde anlaşıldığını ve bu konudaki ilmi çalışmalara değinmiştir.

Türkiye kelimesini elen alan yazar bu kelimenin Türkçe olmadığını, farklı dillerden örnekler vererek diğer dillerden de hangisine ait olduğunun tam olarak bilinemediğini belirtir ve yeni bir isim önerisinde bulunur.

Tiyatro konusuna da değinen yazar, bu sanat dalının Türklerde yeni olduğunun düşünenlerin yanıldığı, Tanzimat'tan çok eski devirlerde yani Selçuklular ve Osmanlılarda tiyatro bulunduğunu yabancı yazarlardan alıntılar yaparak işler[117].

12. Tarihi Hakikatler

İki cilt olarak basılan bu eser İsmail Hami'nin ölümünden sonra kitap hâline getirilmiştir. Türcüman gazetesi tarafından 1979 yılında İstanbul'da basılmıştır. Eserde çok sayıda konudan kısa kısa bahsedilmektedir. Kitabın adından yola çıkarak bu eserin içeriğinin doğru bilinen yanlışları açıklamak iddiasında bulunduğu anlaşılabilir.

Eserin birinci cildinde Türklük konularına ağırlık verildiği görülmektedir. Konuların neler olduğuna baktığımızda Osmanlı padişahlarının özelliklerinden, Türk ordusundan, Türk kadınlarından, Türk güzelliğinden, Batı ile Doğu

[116] İsmail Hami Danişmend, *Türklük Meseleleri*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul 1983, s. 3-14.
[117] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…,* s. 304.

karşılaştırılmasından, şair Abdülhak Hamid'den bahsedildiği görülmektedir[118].

Eserin ikinci cildi birinci cildin devamı niteliğindedir. Bu ciltte eski Türklerden Osmanlılara, elçilerden Fransızlara, eski İran komünizminden putçuluğa, Nuh'un gemisinden Türkçe kelimelere, hayvanlara hürmetten musikiye, Batılılaşmaktan atın tarihine kadar birçok konudan bahsedilmiştir[119].

13. İzahlı İslam Tarihi Kronolojisi

İzahlı İslam Tarihi Kronolojisi (İstanbul 1960). Yazarının hazırlamaya başladığı Türk, İslam ve dünya tarihi kronolojisinin bir bölümünü oluşturan eserin yalnızca I. cildi yayımlanabilmiştir. İsmail Hami Danişmend, İslam tarihini iki devrede ele alarak incelemektedir. Birinci devreyi H. 11 / M. 632 yılında Hulafay-ı Raşidin ile başlatıp Abbasi hilâfetinin cismanî hâkimiyeti Türklere devrettiği 449 (1058) yılına kadar getirmekte, ikinci devreyi de 1058-1517 dönemi ve 1517-1924 dönemi olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Birinci devreye Arap, ikinci devreye Türk devri adını vermektedir. Eserin yayımlanan ilk cildi giriş mahiyetinde olup burada Arap yarımadasının İslamiyet öncesi durumu ele alınmakta, eski Arabistan medeniyetleri, Arap krallıkları ve Cahiliye devri edebiyatı incelenmektedir[120].

14. Rabia Hatun Şiirleri

1947 – 1949 yılların arasında yayınlanan *Aile* dergisinde yayınlanan bazı şiirler epeyce yankılar uyandırmıştır. Divan şiirinde bir kadın şaire ait olduğu söylenen şiirler aslında İsmail Hami Bey'in hanımı Nazan Danişmend'e aittir. Esrarlı olan şairi Danişmend daha sonra açıklamıştır. Bu kitap söz konusu 41 şiirden

[118] İsmail Hami Danişmend, *Tarihi Hakikatler,* C. 1, Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, İstanbul 1979, s. 701-710.
[119] İsmail Hami Danişmend, *Tarihi Hakikatler,* C. 2, Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, İstanbul 1979, s. 713-720.
[120] İsmail Hami Danişmend, *İzahlı İslam Tarihi Kronolojisi,* C. 1, Bâb-âli Yayınevi, İstanbul 1960, s. 10.

oluşur[121]. 1961 yılında kitap hâline getirilmiştir. Bazı şiirler şu şekildedir:

Bir kâsedür alav dolu gönlüm, yanâ yanâ

Men tâ senün yanında dahî hasretem sanâ!

Yaşlar dökende söndüremez âteşîmi sû:

Sunsan elünle kaanumu içsem kanâ kanâ!

Gün doğmayıp da olsan cihan tâ-ebed karâ,

Âteş sönüp de bilmese âlem nedir zıyâ,

Gözler unutsa mahşer-i elvânı haşre dek:

Dîdâr-ı yârı aydın eder dil yanâ yanâ![122]

[121] Enis Batur, *Rabia Hatun "Tuhaf Bir Kıyamet" + Kırkbir Şiir,* YKY, İstanbul 2000, s. İç kapak sayfası.
[122] Enis Batur, a.g.e., s. 134-135.

II. BÖLÜM

TÜRKÇÜLÜK ANLAYIŞI

A. IRKA BAKIŞI

İsmail Hami ırkı bir doğa unsuru gibi algılamış ve öyle tarif etmiştir. Çınar nasıl bir ağaç türüyse, tavus nasıl bir kuş türüyse ırk da aynen bunlar gibi insanın bir çeşididir[123], anlamında ifade etmiştir ırkı. Irkı cins içinde cins olarak gören Danişmend görüşlerini kuvvetlendirmek için Fransız ilim insanlarından natüralist Georges Cuvier, Paris Tarihi Doğa Müzesi laboratuar direktörlerinden Lester'in görüşlerine yer vermiştir[124]. İsmail Hami insanı cins, ırkı da yardımcı cins olarak nitelemiştir. İnsanların ırklara ayrılmasında birtakım ölçütler kabul edilmiştir. Bu ölçütler saç, boy, renk, burun, kafa, yüz, göz, dudak, zaviyei veçhiye, muhtelif aza nispetleri, kadın memesi, güzellik, koku, kan, teneffüs, hazım, deveran, beyin, his, zekâ, mizaç, lisan, zihniyet, maişet tarzı, kıyafet, âdet, itikattır. Yani toplamda yirmi sekiz ölçüt vardır. Bu ölçütleri de kendi arasında dört bölümü ayırmışlardır.

İsmail Hami'nin makalesine bakıldığında ırk üzerine geniş bir araştırma yaptığı anlaşılıyor. Bizim burada anladığımız başka bir şey daha var. O da sadece Danişmend değil, farklı toplumlardan birçok kişi ırk üzerine ciddi araştırmalar yapmışlar. İsmail Hami ırk konusunda en bariz olan unsurlardan renk üzerine epeyce detaya girmiş. Irkı renge göre belirlemek isteyenler öncelikle altı ana renk belirlemişlerdir. Bunlar beyaz, siyah, kırmızı, sarı, mavi ve zeytunidir[125].

1. Mavi Irk

İsmail Hami burada Leiden Üniversitesi Çin ve Edebiyatı profesörü olan

[123] İsmail Hami Danişmend, "Eski Şark ve Yeni Garb Telakkilerine Göre Irk Nedir?", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 1, S. 1, Güven Basımevi, Nisan 1939 İstanbul, s. 39.
[124] Gös. yer.
[125] İsmail Hami Danişmend, *a.g.m.,* s. 41.

Gustave Schlegel'in Coğrafya Meseleleri: Çin Müverrihlerine Göre Yabancı Milletler isimli eserinden faydalanmıştır[126].

Eski Çin tarihçilerinin Ven-Şin Kuo ismini verdikleri meçhul bir memleket varmış. Ven-Şin Kuo, kelime anlamı olarak vücutlarını resimlerle müzeyyen insanlar memleketi demektir. Bu memleketin insanları yüzlerini dövmemelerle masmavi hâle getirirlermiş. Bu sebeple de mavi ırk sayılırlarmış. Ancak Danişmend – çok haklı olarak – bunun suni bir ırk olduğunu söylemektedir[127].

Mavi ırk hakkında Danişmend'in daha inandırıcı bulduğu başka bir kaynak daha vardır. Paris Bibliotheek Nationale'de bulunan Oğuzname'de mavi ırkın Oğuz ırkı olduğu söylenir. Danişmend Orhun Abideleri'nde geçen Kök Türk veya Gök Türk'ün maviyi ifade ettiğini söyler. Hami burada Danimarkalı Türkolog Thomsen'in de "gök" ile maviyi kastettiklerini söyler. Buna göre eski Türkler Gök Tanrı'ya taptıkları için onun mukaddes rengini kendilerine teberrük etmişlerdir[128].

2. Kırmızı Irk

Fransız ilim insanlarının Peaux Rouges dedikleri, yani Kızılderililer Kuzey Amerika yerlilerinin kırmızlığı da tıpkı eski Çin tarihçilerinin ve Gök Türklerin maviliği gibi gibidir. Aslında bu insanlar kırmızı değil, bizim gibi sarı ve beyaz renklidirler. Bunlara kırmızı denilmesinin sebebi vücutlarını süslemek için sürdükleri kırmızı topraklardır. Hami bu insanlara kırmızı toprak sürdükleri için kırmızı ırk demek gerekirse pembe pudra süren kadınlara da pembe ırk denilmesi gerektiğini söyleyerek bu izahın ne kadar saçma olduğunu ifade etmiştir.

Ancak ilk insanların kırmızı renkte olduğunu anlatan Doğu ananeleri vardır. Özellikle Mısır ve Hint edebiyatlarında ilk insanların kırmızı renkte olduğunu anlatan birtakım hikâyeler mevcuttur. Hami'nin buradaki yorumu ise bu ülkelerde güneşin fazla olması sebebiyle insanların renklerinin kırmızıya yakın olmasıdır. Yani

[126] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…*,s. 58.
[127] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…,* s. 58-59.
[128] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…*,s. 59.

güneş sebebiyle insanların tenleri kızarmış, burada yaşayan insanlar da bu durumu ilk insanların renklerinin kırmızı olması şeklinde yorumlamışlardır.

Diğer taraftan modern Avrupa'da olduğu gibi eski Mısır'da da ırkları dört ana renge ayırmışlardır. Bunlar Mısırlılar kırmızı, Asyalılar veya Samiler sarı, Güneyliler yani zenciler siyah, Batılı veya Kuzeylileri beyaz olarak tasvir etmişlerdir[129].

İslam dünyasında ve Araplarda da ırkları renklere göre ayırmışlardır: Araplar beyaz olarak Arap ırkını, kırımızı ırk ise Acemler, Rumlar ve Arap olmayan diğer ırklardır. Renklerle ilgili bazı hadisler de rivayet etmişlerdir. Bazı hadislerde Arap ırkı için beyaz renk, bazı hadislerde de siyah renk rivayet edilmiştir[130].

3. Zeytuni Irk

Bazı ilim insanları Malezyalıları zeytuni ırk olarak saymışlardır. Böyle saymalarının sebebi ise aslında sarı olan bu ırkın iklimin tesiri ile esmerleşmesi, yani zeytine benzer bir renk almasıdır[131].

4. Siyah ve Beyaz Irklar

Bu üç rengin bir kenara bırakılması gerektiğini, insanlığın hakikatte üç esas renge ayrılabileceğini, Danişmend'e göre bunlar siyah, beyaz ve sarıdır. Antropologların yaptıkları araştırmalar göstermiştir ki iklim insan teninin rengi üzerinde çok etkilidir. Kafkasya'da yaşayan insanların ciltleri beyaz iken Afrika iklimi beyaz insanları çarçabuk zencileştirip Sudan ırkına sokmaktadır. Danişmend iklimin tesirini anlatmak için farklı örnekler vermektedir. Mesela Anglo-Sakson ailesine mensup bazı kişilerin Afrika'ya gidip yerleştikten bir süre sonra siyahlaştıklarını anlatmaktadır.

Cilt renginin değişmesini bazı ilim insanları ışığa, bazıları ise ısıya

[129] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…,* s. 60-63.
[130] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…,*s. 65-67.
[131] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…,* s. 67.

yormaktadır. İsmail Hami bunun ikisinin de doğru olduğunu söylemektedir. Cambridge Üniversitesi Etnoloji Profesörü Haddon'dan alıntı yapar. Buna göre derilerin farklı renkte olmasını sağlayan unsur derinin en alt tabakasında bulunan küçük ve esmerimtrak tanelerdir. Ten rengindeki farkların sebebi bu tanelerin miktarıyla ilgilidir. Bütün insanlarda bu maddeler vardır. Ancak insanın bulunduğu bölgeye göre bunları sayısı değişir. Bu sebeple bütün insanların rengi aslında tektir. Farklı renklere ayırmak ise zahiri bir şeydir.

5. Sarı Irk

Hem eski Doğu ilminde hem de yeni Batı ilminde sarı ırkın ayrı bir ırk olmayıp melez bir ırk olduğu söylenmiştir. Buna göre siyah ırk ile beyaz ırkın birleşiminden sarı ırk meydana gelmiştir[132].

Irk konusunda araştırma yapanlar insanları bu renklere göre ırklara ayırmışlardır. Hami bunları detaylı bir şekilde açıklamıştır. Ancak kendisi bu ayrımlara katılmamaktadır. Rengin ırk belirlemede sadece bir çeşit olduğunu savunmuştur. Irkı renge ayıranlara sadece Türkleri ya da Avrupalıları değil, Çinlileri, Arapları, Moğolları vs. hepsine ayrı bir renk vermişlerdir. Ancak zamanla altı rengi yetersiz bulmuşlar, otuz renge kadar çıkmışlardır. Fransız antropolog Paul Broca'nın otuz rengin birkaçına bakacak olursak;

- Soluk beyaz: İskandinavlar, Kuzey Almanları, İngilizler,
- Pembe beyaz: İskandinavlar, Kuzey Almanları, İngilizler,
- Esmer beyaz: Akdeniz milletleri,
- Soluk sarı veya buğday rengi: Çinliler
- Koyu sarı: Güney Amerika yerlileri, Polinezyalılar,
- Esmer sarı ya da kuru yaprak rengi: Malezyalılar,
- Kızılımtrak esmer: Habeşistan ile Kızıldeniz arasındaki Becalar vs.
- Kahverengi esmer: Avustralyalılar,
- Çok koyu esmer: Habeşler,

[132] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…,* s. 70-71.

- Siyah: Zenciler.

şeklinde olduğunu görürüz. Hami otuz dört rengin bile çok yetersiz olduğunu savunmuştur. Danişmend insanların ırk olarak bu kadar renge ayrılsalar bile milyonlarca insanın bu renklerin dışında kalacağını ifade etmiştir[133].

İsmail Hami ırk belirlenirken sadece renkten bahsedilmediğini, bunun yanında saç, kafa biçimi, boy ve çeşitli azaların büyüklüklerinden de bahsedildiğini söyler. Ardından renk gibi bunların da iklim ve zamana göre değiştiğini ifade eder. Bunların hepsinin değişmesi dolayısıyla hiçbirinin ölçüt alınamayacağını ifade eder. Danişmend bugün artık hiçbir ırkın saf olmadığını, bütün ırkların melezleştiğini söyler. Saf ırk iddiasında bulunmayı ise abeslik olarak görür[134].

Buraya kadar baktığımızda İsmail Hami'nin ırkı kabul etmediği gibi anlam çıkıyor. Ancak Hami ırkın varlığını kabul etmektedir. Hami bazı şeylere karşı çıkıyor. Danişmend'e göre renk, boy, saç, kafatası, beden büyüklüğü vesaire bunları tek tek alıp değerlendirmek saçmadır. Bunların hepsini alıp manevi yönü yani kültürel unsurları da bu toplama kattığımızda ırka ulaşabiliriz. Elbette değişim vardır. Ancak bunların hepsi bir ırkı tanınmayacak kadar değiştirmez.

Danişmend farklılıkları ve benzerlikleri açıklamak için doğadan bazı örnekler vermektedir:

"Tabiatta renk ve şekil itibarıyla birbirinin tamamen aynı iki yaprak yoktur. Fakat her ağaç cinsinin yaprakları birbirine benzer. İnsanlar da böyledir. Yeryüzünde birbirinin tamamıyla aynı olan iki çehre yoktur. Fakat her ırk insanlarının çehreleri birbirine benzer."

Hami ikinci derecen ırktan da bahseder. Buna da birtakım örnekler vererek açıklar. Türk ırkı birdir ancak zamanla farklı coğrafyalarda ve farklı şartlarda yaşamaları onları değiştirmiştir. Şöyle ki Sibirya'da yaşayan bir Türk ile Anadolu'da yaşayan bir Türk aynı değildir. Bu iki Türk ırkının hem fiziği hem de kültürü

[133] İsmail Hami Danişmend, *a.g.m.,* s. 42-52.
[134] İsmail Hami Danişmend, *a.g.m.,* s. 52-54.

zamanla değişmiştir.

Irk kavramını bu kadar detaylı bir şekilde açıklayan Danişmend ırk ile milliyet farkına da değinmiştir. Irk antropolojik bir kavramdır. Milliyet kavramı ise vatan birliğine dayanır. Coğrafya yani doğa herhangi bir topluluğu millet hâline getiren ilk unsurdur. Buna örnek olarak ise Fransızları vermiştir. Fransa toprakları, çeşitli ırklardan oluşan kişileri Fransız milleti hâline getirmiştir. Ancak İsmail Hami en kuvvetleri milletleri, ırk toplumu ile milliyet toplumunu bir arada buluşturan milletler olarak tarif etmiştir[135].

B. MİLLET VE MİLLİYET GÖRÜŞÜ

İsmail Hami milliyet fikrini açıklamadan önce bunun tarifinin farklı toplumlarda farklı şekillerde yapıldığını belirtmiştir. Bütün milletleri kapsayacak bir tanım olmadığını belirtmiş ve bununla ilgili örnekler vermiştir. Örneklere bakacak olursak Fransızlar kültür, Almanlar ırk, İsviçreliler vatan, Romanyalılar dil, Avusturya Almanları mezhep, Amerika Birleşik Devletleri tabiiyet, Çin kültür, Batı Asya ile Kuzey Afrika Araplarında dil miyarının hâkim olduğunu belirtmiştir[136].

Toplumdan topluma milliyet tanımının değişmesinin nedenini ise Danişmend, milletlerin oluşmasında etkili olan tarihi şartlarda aranması gerektiğini ifade etmiştir. Buna da bazı örnekler vermiştir. Fransızların tek bir ırktan oluşmaması sebebiyle bu toplumun dile dayalı bir millet tanımının mümkün olmadığını söylemiştir.

Dünyanın farklı toplumlarında milliyetin tanımındaki farklılığın bizim toplumumuzda fertler arasında olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

Bizde yanlız bir Türkçülük değil, birçok Türkçülükler vardır. Ve hatta bunlar arasındaki ihtilaflar bazen husumet derecesine kadar dayandığı için Türkiye'de milliyet fikri henüz müşterek bir iman meselesi olamamış, bilakis ve her

[135] İsmail Hami Danişmend, *a.g.m.,* s. 54-57.
[136] İsmail Hami Danişmend, "Eski Türklerde Milliyet Fikri 1", *Cumhuriyet Gazetesi*, No: 6005, 28 Nisan 1941, s. 3.

tefrika ve ihtilaf amili şeklinde kalmıştır. Herkes milliyetçidir: Fakat milliyetin bütün milletçe müşterek ve mukarrer bir manası olmadığı için şahsi telakkilere tabi muhtelif ve mütenakız tariflere tesadüf edilir! İşte bundan dolayı bizde milliyet bazılarına göre ırk, bazılarına göre dil, bazılarına göre kültür, bazılarına göre vatan, bazılarına göre Turancılık, bazılarına göre Anadolululuk ve hatta bazılarına göre tabiiyettir[137].

Ülkemizde milliyetin tarifinin farklı farklı olmasının hepsinin de ilmi dayanağını olduğunu belirten Danişmend, birbirine zıt bu tariflerin toplumda manevi ikiliklerin ortaya çıkmasına sebep olduğunu belirtir. İsmail Hami milliyetin tarifinin siyasi değil, ilmi bir mesele olduğunu ifade etmiştir. Şahsi ve siyasi düşüncelerle oluşturulan tanımların ilmi bir kıymetinin olmadığını ifade eden Hami, böyle hareket edilmesinin var olan ayrılıklarını körükleyeceğini ve boş yere bekletilmek gibi tarihi zararlarını olduğunu söylemiştir.

Millet ve milliyet kavramlarını açıklamak için Danişmend Avrupalı ilim insanlarının eserlerinden yaralanarak şu tarifi yapmıştır: *Millet demek herhangi bir esas etrafında mütesanid bir insan kütlesi demektir.* Etrafında toplanılan bu esasın ise bazen kültür, bazen dil, bazen ırk, bazen mezhep, bazen tabiiyet, bazen de vatan olduğunu ifade etmiştir.

Danişmend yukarıda verilen tarife göre bir toplumun millet sayılabilmesi için dil birliği, ırk birliği, vatan birliği, kültür birliği, din ve mezhep birliği bağların hepsine birden lüzum olmadığını, sadece bir tanesinin etrafında toplanılmasının yeterli olacağını söylemiştir. Hami millet ve milliyet kavramlarını farklı olduğunu belirtmiş ve bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Birbirine ırk, dil, vatan, mezhep, kültür vesaire gibi rabıtaların yalnız biriyle bağlanmış fertlerden mürekkep bir camiaya millet ismi verilmesine mukabil, bu muhtelif bağların birden fazla veyahut hepsiyle birden bağlı cemiyetlere milliyet ismi verilir. Tabii burada milliyet kelimesi halk arasındaki manaya değil, yani ilmin

[137] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…,* s. 3-5.

izafe ettiği yeni manada kullanılmaktadır[138].

Millet ve milliyet kavramlarının bütün milletçe kabul edilecek bir tanımının yapılmasının ancak ilmi yolla mümkün olduğunu söyleyen Hami öncelikle bir karar verilmesi gerektiğini dile getirir: Türkiye Türklüğü ilmi manasıyla siyasi ve suni bir millet midir, yoksa doğal sayılabilecek bir milliyet midir?

Bin yıl gibi bir sürede farklı ırklarla dillerin karışmasından meydana gelen Fransız milleti ya da çeşitli dilleri konuşan ırk kırıntılarının ortak bir vatanda meydana gelmesinden oluşan İsviçre milleti siyasi ve suni bir millettir Danişmend'e göre. Hami bu toplumların kendi siyasi ve tarihi yapılarına uyan milliyet fikrinin bize uygun olmadığını söyler. Milliyet anlayışının yukarıda bahsedilenlerden farklı olduğunu söylen Danişmend'e göre Türkiye Türklüğü şu şekildedir:

Etnoloji, antropoloji, etnografya, tarih ve lisaniyat gibi klasik ilimlerin ittifakıyla sabittir ki miladın on birinci asrında Anadolu'yu fethedip bugünkü Türkiye Devleti'ni kuran Oğuz Türklüğü, ana Türk ırkının devamından başka bir şey değildir. Lisanı da ana Türk müstakil ana Türk dilinin devamıdır ve Batı'ya geldikten sonra İslam ve oksidentalizm dairelerinden aldığı tesirlerle karışıp milli bir hususiyet peyda etmiş olan kültürü de en eski pastoral kültürüne dayanır. Üç tarafı denizlerle çevrilmiş bir yarımada şeklindeki ana vatanın bir coğrafi birliği vardır ve bu vazıh çevrenin dokuz asırlık muhteşem mazisi etrafına da taşıp yayılarak geniş bir tarih birliği vücuda getirmiştir. İşte bundan dolayı bir ırk birliği, dil birliği, kültür birliği, vatan birliği, din birliği ve muazzam bir tarih birliği ile birbirine bağlanmış fertlerden mürekkep olan Türkiye Türklüğü siyasi ve suni bir millet değil, tabii bir teşekkül evsafını haiz kuvvetli bir milliyet yahut öteki ismiyle bir etnik kavmiyettir.

İsmail Hami, Türklüğü bu çeşitli bağları yok sayarak sadece bir tek unsura dayalı millet kabul etmenin yapay ve siyasi bir durum olduğunu, bunun da Türklüğü zayıflatacağının unutulmaması gerektiğini ifade etmiştir. Hami Türklüğün ilmi anlamda bir millet değil, bir milliyet olduğunun tespitinin yapıldığını söyleyerek müşterek bir milliyet tanımının şu şekilde yapılacağını ifade eder:

---

[138] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…,* s. 11-12.

Bütün Türk âleminin merkezi ve bugünkü ana yurdunda umumi Türk tarihinin varis ve mümessili olan Türk milliyeti tabiiyet, vatan, dil, din, ırk, kültür, ideal ve müşterek tarih birlikleriyle birbirine bağlı fertlerden mürekkep bir kütledir[139].

C. DEMOKRASİ VE TÜRKLERDE DEMOKRASİYE BAKIŞI

İsmail Hami Danişmend, demokrasi fikrinin Tanzimat'tan itibaren Avrupa'da ortaya çıkmış yeni bir fikir zannedildiğini; ancak bunun doğru olmadığını söyler. Ona göre bu durumun sebebi de içinde bulunduğumuz aşağılık duygusudur. Danişmend, Türkleri eskiden beri demokrasiden habersiz şekilde tasavvur etmenin yanlış olduğunu ifade eder. İsmail Hami dünyada ilk demokrasiyi de ilk parlamentoyu da beş bin yıl önce Türklerin kurduğunu söyler.

İsmail Hami dünyada ilk demokrasi, ilk parlamento gibi diğer ilimler ve sanatların kaynağının Sümerler olduğunu ifade eder. Danişmend Sümerlerin ise Orta Asya'dan Mezopotamya'ya gelen bir Türk topluluğunu olduğunu söyler.

İsmail Hami Danişmend, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Sümeroloji alanında yapılan çalışmaların menşe, dil ve antropolojik tip açısından Sümerlerle Türklerin aynı olduğunu ortaya çıkardığını söyler. Danişmend söz konusu bilimsel çalışmalara rağmen bazı kişilerin Avrupalılık, Hristiyanlık, Batılılık gibi hislerle Sümerleri ayrı bir ırk göstermeye çalıştıklarını ifade eder. Ona göre çivi yazılı tabletlerdeki Sümer dili, Türkçenin en eski şeklidir[140].

Demokrasinin bir Türk icadı olduğunu söyleyen İsmail Hami, bu durumun sadece Türklüğün Sümer koluna münhasır olmadığını dile getirir. Danişmend bunun ırki bir özellik olduğunu söyleyerek İslamiyet'ten önce Orta Asya'da kurulmuş olan

[139] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…*,s. 14-15.
[140] İsmail Hami Danişmend, *Eski Türklerde…,* s. 7-8.

Türk devletlerinde çeşitli şekillerde faaliyet gösterdiğini ifade eder[141].

İsmail Hami Avrupa'nın on dokuzuncu yüzyılda tamamen demokratlaştığını, bu zamana kadar mutlakıyet asırlarında eşitliğin kısmi şekline bile rastlanmadığını dile getirir. Danişmend eski Batı'ya hâkim olan düşüncenin müthiş bir eşitsizlik olduğunu ifade eder. İsmail Hami bu sebeple Batı'nın birtakım sınıflara ayrıldığını söyler[142].

İsmail Hami, Osmanlının gerileme devrinde eski demokrasinin yozlaştığını, kanunlarla kurumların tamamen bozulduğunu dile getirir. Bu sebeple Danişmend Osmanlı gerileme devrinin Türk demokrasisi içinde yer almadığını ifade eder. Çünkü söz konusu dönemde İsmail Hami'ye göre sadece sınıfsızlık, hukuki eşitlik, vicdan hürriyeti kalmıştır[143].

Eski Türkiye'de padişahın savaş ilan etme, barış antlaşması yapma yetkisinin olmadığını söyleyen İsmail Hami, israf ve zevk düşkünlüğü gibi durumlarda padişahın hal edildiğini, hapis cezası verildiğini, hatta bazen idam edildiğini söyleyerek bu durumun demokrasi olduğunu ifade etmiştir. Avrupa ile Doğu'yu karşılaştıran Danişmend on sekizinci yüzyılda Türkiye, Hindistan ve İran devletlerinde Avrupa gibi bir mutlakıyetin olmadığını, söz konusu memleketlerin kanunlarına halk kadar hükümdarların da uymak zorunda olduğunu ifade eder[144].

İsmail Hami Danişmend, eski Türkiye'de padişahın kanunları ve düzeni değiştirme yetkisinin bulunmadığını, şeyhülislamın yetkisinin padişahtan üstün olduğunu, zulüm eden padişahın derhal tahttan indirildiğini, halkın istibdadının örf ve âdete dayandığı için padişahtan güçlü olduğunu söyler. Ona göre bu durum eski Türklerin demokratik olduğunu gösterir. Danişmend'e göre demokrasi düşüncesi Türk toplumuna en eski devirlerden beri hâkimdir[145].

İsmail Hami eski Türkiye'de halkın padişahı ve hükümeti eleştirme, hatta

---

[141] İsmail Hami Danişmend, *Eski Türklerde…,* s. 12.
[142] İsmail Hami Danişmend, *Eski Türklerde…,* s. 17.
[143] İsmail Hami Danişmend, *Eski Türklerde…,* s. 20.
[144] İsmail Hami Danişmend, *Eski Türklerde…,* s. 25.
[145] İsmail Hami Danişmend, *Eski Türklerde…,* s. 34-35.

alaya alma hakkının olduğunu söyler. Danişmend bu hakların Batı demokrasilerini gölgede bırakacak derecede olduğunu ifade eder. Hami konuyla ilgili bazı padişahları örnek verir. Kanuni gibi en büyük padişahların yüzlerine karşı en şiddetli şekilde eleştiriye maruz kaldıklarını söyleyen Danişmend, padişahın bu durumda sesini çıkaramadığını dile getirir. İsmail Hami Dördüncü Mehmed'in av düşkünlüğü sebebiyle hâl edildiğini söyler. Danişmend söz konusu padişahı bu düşkünlüğüne karşı âlimlerin uyardığını, camilerde padişah aleyhinde vaazlar verildiğini, padişahın halktan korktuğu için geceleri ava çıktığını söyler. İsmail Hami vezirlerin ve ulemanın Ayasofya Camii'nde toplanarak Dördüncü Mehmed'in hâlline karar verdiğini ifade eder[146].

İsmail Hami âyanları milletvekili vaziyetinde görmüştür. Eski Türkiye'de halkın doğrudan doğruya bazı kişileri seçtiğini dile getiren Danişmend, âyanların yanında kaymakamların, nahiye müdürlerinin, mahalle imamlarını örnek verir. Danişmend "âyan" kelimesinin birinci ve ikinci meşrutiyet devirlerinde "senatör" anlamında kullanıldığını söyler[147].

Âyanların halk tarafından seçildiğini söyleyen İsmail Hami, hükümetle halk arasında halkın hukukunun savunucusu olduğunu ifade eder. Danişmend âyanların yetkilerinin çok geniş olduğunu söyler. İsmail Hami âyanların yetkileri arasında vergi toplama, mahalli idarelerin masraflarını belirleme gibilerinin olduğunu dile getirir. Danişmend âyanların tek başına karar almadıklarını, şehrin veya kasabanın ileri gelenlerini toplayıp bir meclis oluşturduğunu, kararların bu halk meclisinde alındığını ifade eder[148].

İsmail Hami, eski Türkiye'deki demokrasi konusunda bir şeye dikkat çeker. Vilayetlerden nahiyelere kadar her yerde âyan meclisleri olduğunu dile getiren Danişmend, devlet merkezinde genel bir meclisin olmadığını söyler. Ona göre padişahın yetkisizliği, sınıfsızlık, mutlak eşitlik, halkın padişahı ve hükümeti eleştirme hakkı, ekonominin bağımsızlığı, kuvvetler ayrılığı esası, yargının

[146] İsmail Hami Danişmend, *Eski Türklerde…,* s. 84.
[147] İsmail Hami Danişmend, *Eski Türklerde…,* s. 171.
[148] İsmail Hami Danişmend, *Eski Türklerde…,* s. 172.

saltanattan üstünlüğü durumu telafi etmektedir.

İsmail Hami Osmanlının gerileme devrinde bütün kurumlarda olduğu gibi âyanlığın da doğal olarak bozulmaya başladığını, âyanların derebeyi hâline geldiğini, hatta bazı yerlerde irsîleştiğini söyler. Danişmend, bu sebeplerle Birinci Abdülhamid'in bir fermanla âyanlığı kaldırdığını ifade eder[149].

İsmail Hami Danişmend demokraside kuvvetler ayrılığını esas olarak görmüştür. Fransız İhtilali'nden sonra kuvvetler ayrılığının Avrupa'da yayıldığını dile getiren İsmail Hami, eski Türkiye'de ise bu demokrasi esasının devlet bünyesine tarihi bir unsur şeklinde yerleştiğini ifade eder. Söz konusu esası açıklayan İsmail Hami, yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirinden ayrı ve müstakil olmasını zaruri bir şart olarak görür. Danişmend kuvvetler ayrılığının eski Türkiye'deki şeklinin o zamanın kurumlarına göre olduğunu söyler[150].

1950'li yıllarda Milliyet gazetesinde yazan İsmail Hami, o günün demokrasisini değerlendirirken bizde kuvvetler ayrılığının bulunmadığını söyler. Ona göre demokrasi olmazsa olmazı kuvvetler ayrılığıdır. Adliyeyi kutsal olarak gören Danişmend, hak ve adaletin yerini bulabilmesi için adliyenin bağımsız olması gerektiğini dile getirir. Bu bakımdan 1950'li yıllarla ilk anayasayı karşılaştıran İsmail Hami, ilk anayasanın (1876'da yapılan Kanun-i Esasi) günündeki anayasadan daha demokratik olduğunu söyler. Daha önceden antidemokratik yasalar olduğunu dile getiren İsmail Hami, söz konusu yasaların kaldırılmasıyla demokratik olunamayacağını ifade eder. Ona göre antidemokratik yasaların yeniden ortaya çıkmaması için birtakım yaptırımlar olmalıdır, demokrasi ancak bu şekilde sağlamlaşabilir[151].

İsmail Hami'ye göre demokrasi demek halk idaresi demektir. Ancak bu, sadece devlet ve hükümet işlerinde uygulanır. Danişmend bir ticarethane veya gazetenin demokrasi ilkeleriyle yönetildiği takdirde iflas edeceğini söyler. Bir

[149] İsmail Hami Danişmend, *Eski Türklerde…,* s. 173.
[150] İsmail Hami Danişmend, *Eski Türklerde…,* s. 166.
[151] İsmail Hami Danişmend, "Demokrasinin Temel Taşları", *Milliyet Gazetesi,* No: 649, 29 Şubat 1952, s. 2.

benzetme yapan Hami, tıpkı bunun gibi siyasi partilerin de demokrasi ile yönetildiğinde iflas edeceğini dile getirir. Ona göre siyasi partiler aşağıdan yukarıya değil, yukarıdan aşağıya doğru yönetilir. Danişmend devlet yönetimi ile siyasi parti yönetimin birbirinden farklı olduğunu ifade eder[152].

İsmail Hami, "demokrasi" kelimesinin "halk iradesi" anlamına geldiğini; ancak halktan herhangi birinin istediği her şeyi yapabileceği anlamını taşımadığını ifade eder. Danişmend bazılarının bu kelimeyi yanlış yorumlayarak fertlerin toplum üzerindeki tahakkümü, olarak algıladıklarını dile getirir. Danişmend böyle düşünenlerin hürriyetle başıboşluk arasındaki farkı kavrayamadıklarını söyler[153].

D. TÜRKLERDE AHLAK ANLAYIŞI

İsmail Hami Danişmend Türk ahlakıyla ilgili bir kitap yazmıştır. Yazar bu kitapta çok sayıda yabancıdan alıntılar yaparak Türk ahlakını anlatmış, açıklamalar yapmıştır. Söz konusu kitapta anlatılanların hangi devirde diye baktığımızda 16. yüzyılın başlarından 19. yüzyılın ortalarına kadar olan zaman dilimini kapsadığını görüyoruz.

Türk ahlakını birçok başlık altında inceleyen Danişmend ilk olarak zabıta konusundan başlamıştır. Eski Türkiye'de zabıta olaylarının olmamasının Türkleri ahlaki seviye olarak en ileri bir millet yaptığını ifade eden Danişmend az sayıda gerçekleşen zabıta vakalarının başlıca amillerinin Rumlar, Ermeniler ve devşirmeler olduğunu söyler. Hami eski Türkler arasında yankesicilik, dolandırıcılık, spekülasyon, hırsızlık ve sahtekarlığın tamamen bilinmediğini ifade eder. Danişmend'in ifade ettiği başka bir vaka ise eski Türklerde intihar ve düellonun olmamasıdır. Danişmend eski Türklerde hırsızlık olmadığı için evlerin ve dükkânların kapılarının kilitlenmediğini ifade eder.

Eski Türkiye ile Batı memleketlerini karşılaştıran Danişmend'e göre eski

[152] İsmail Hami Danişmend, "Parti İdaresi ve Demokrasi", *Milliyet Gazetesi,* No: 120, 30 Ağutos 1950, s. 3.
[153] İsmail Hami Danişmend, "Bir Demokrasi Vakası", *Milliyet Gazetesi,* No: 609, 20 Ocak 1952, s. 2.

Türkiye'de emniyet ve asayiş Batı ülkelerinin hepsinden üstündür. Söz konusu ahlak seviyesinin yüksek olduğunu ifade eden Danişmend'e göre bu durum Avrupalı yazarları hayretler içinde bırakmıştır. Ahlak seviyesinin böyle olmasında en önemli etkeninin ise Kur'an-ı Kerim olduğunu söyler İsmail Hami[154].

Türk namus ve doğruluğundan bahseden Danişmend, bunun sadece Türk ve Müslüman'a karşı değil, cins ve mezhep fark gözetmesizin istisnasız bütün milletlere karşı milli bir şuur olduğunu ifade eder. Hami'ye göre eski Türkiye'de birçok ticari ve ekonomik faaliyetlerin senetsiz yapılmasının sebebi bu büyük faziletin neticesidir. Eski Türkiye'de az sayıda yaşanan hilekârlık, eğrilik ve sahtekârlığı Rum, Yahudi gibi Türk olmayan unsurların yaptığını söyler Danişmend. Türklerdeki doğruluk ve namusun kaynağı İsmail Hami'ye göre Kuran ve İslam dinidir[155].

Edep ve hayâ konusunu anlatan Hami'ye göre Türklerin edepli olmalarının sebebi İslam dinidir. Danişmend Türklerin kadınlara daima hürmet ettiğini, bu sebeple de sarkıntılık ve tecavüz gibi olayların yaşanmadığını ifade eder. İsmail Hami iffet, hayâ, alçak gönüllük ve tevazuun Türklerde azami derecesini bulduğunu ifade eder[156].

Kitabında kibarlık ve nezaket konularına da değinen Danişmend Türklerle Avrupalıları karşılaştırır: Avrupa halkında küstahlık ve taşkınlık varken Türklerde bunlardan eser yoktur, Türkler Avrupa'da olduğu gibi yerlere tükürmez, nezaket Avrupalılar arasında iç yüzü örten bir perde iken Türklerde son derece samimi bir teamüldür. Türk ahlakında İslam'ın etkisini ifade eden Danişmend, Türkler arasında cuma günleri ve bayramlarda insanların birbirlerinin kusurlarını affederek barıştığını, konuşanın sözünün kesilmediğini söyler. Kadınlara ve yaşlılara hürmet edildiğini söyleyen Danişmend, Türklerin konuşma zarafetinin bütün milletlere örnek olacak seviyede olduğunu ifade eder[157].

İsmail Hami eski Türklerin bazı kötülükleri bilmediklerini ifade eder.

---

[154] İsmail Hami Danişmend, *Türk Seciyye…,* s. 23-24.
[155] İsmail Hami Danişmend, *Türk Seciyye…,*s. 36-37.
[156] İsmail Hami Danişmend, *Türk Seciyye…,* s. 41.
[157] İsmail Hami Danişmend, *Türk Seciyye…,* s. 53-54.

Bunlara baktığımızda söz konusu kötülüklerin şunlar olduğunu görürüz: Dinen yasak olduğu için kumar kesinlikle oynanmaz; ancak güzel vakit geçirmek için bazı oyunlar parasız olarak oynanabilir. İntikam ve garaz dinen yasak olduğu için bilinmez ve düşmanlar daima affedilir. Eski Türkiye'de cinayet yoktur. Küfür kelimesi duyulmaz. İçki dinen yasak olduğu için sarhoşluk ender görülen bir vakadır. Yalan, iftira, koğuculuk bilinmez; sadece savaşta ve karı-kocayı barıştırmak için söylenir. Yalakalıktan nefret edilir[158].

Avrupalıların Türkler hakkında söyledikleri barbarlık ve şeytaniliği kesinlikle kabul etmeyen Danişmend, Türkiye'deki seciye ve ahlakın yüceliğinin sadece Türklere mahsus olduğunu söyler. Davranış konusunda Türklerin kendilerine nasıl davranılmasını isterlerse herhangi bir ayrım yapmadan başkalarına da öyle davrandıklarını ifade eden Hami, Türkler arasında aşağılama ve tefeciliğin bilinmediğini, Türk tüccarının namusuyla tanındığını söyler. İsmail Hami'ye göre Türkler arasında vatan haini yoktur. Bazı eski medeniyetlerde görülen yüksek faziletlerin Avrupalılar tarafından değil Türkler tarafından devam ettirildiğini söyleyen Danişmend, Türklerin dinlerine son derece bağlı olduklarını ifade eder. Bu bağlılıkları sebebiyle dinlerini bütün dünyaya yaymayı mili bir gaye kabul ettiklerini söyleyen İsmail Hami, Türklerin cinayet, düello, kibir, cimrilik, sarhoşluk, kumar, oburluk, şiddet, tembellik, zina gibi şeylere tamamen uzak olduğunu; buna karşın iffet ve ahlak, hayrat, hasenat ve ibadetlerine son derece bağlı olduklarını ifade eder[159].

İsmail Hami'nin Türk aile müessesesi hakkındaki düşüncelerine baktığımızda ise şunları görürüz: Büyüğe hürmet ve küçüğe şefkat sadece çocuklara ya da çocukluk çağına has değildir. Çocuklar büyüyüp hayata atıldıkları zaman da anne-babalarına hürmetle ve itaatle mükelleftirler. Eski Türklerde çocuklara şefkat ve merhamet gösterilirken ihtiyarlara hürmet gösterilir. Eski Türk gençliği arasında yüz kızartıcı hareketler görülmez. Büyüklerin küçüklere gösterdikleri şefkat, hürmet

[158] İsmail Hami Danişmend, *Türk Seciyye…,* s. 66-67.
[159] İsmail Hami Danişmend, *Türk Seciyye…,* s. 79-81.

derecesindedir[160].

İsmail Hami Türklerin sözüne olan güveni Avrupalıların gözünden bakarak değerlendirir. Buna göre Türk demek sözüne inanılacak adam, demektir. Avrupalılarla Türkleri karşılaştıran Hami Türklerin Avrupalılar gibi devamlı olarak yalan yere yemin etmediklerini ifade eder. Eski Türklerin vaadine dindârâne bir şekilde bağlı olduğunu söyleyen Danişmend, Türklerin mertlik timsali olduklarını, iş adamlarının faziletin kaynağı olarak doğruluğu gördüklerini söyler[161].

Danişmend'e göre eski Türkler bütün dünyaya karşı kendilerini üstün görürüler. Eski Türklerin kendilerini dünyanın en cesur milleti olarak gördüğünü ifade eden Hami, Türklerin üstünlük ve yiğitliklerinin Takdiriilâhî'den olduğunu ifade eder. Türklerin yabancılarla konuşurken tercüman kullanma sebebini İsmail Hami, Türk dilinin üstün ırkın dili olarak görmüştür. Danişmend'e göre eski ihtiyar Türklerin bile ruhlarında üstünlük şuuruyla yiğitlik ve cesaret vardır[162].

Tanzimat Dönemi'nin yeni bir nesil yetiştirdiğini ifade eden Danişmend, bu neslin eski nesilden oldukça farklı olduğunu söyler. Eski Türklerle yeni Türkleri karşılaştıran İsmail Hami şu farkları görür: Tanzimat'ın yetiştirdiği gençlik ne Müslüman'dır ne de Hristiyan. Şan ve şeref peşinde koşan eski Türklük kalmamış, onun yüce idealini temsil eden Kızılelma çürümüş, hareketsiz ve atıl bit toplum yetişmiştir. Bu durum yeni Türk'ün bünyesini bozduğu için eski Türklerin muhteşem manzarası artık efsanelere geçmiştir. Yeni Türkler Batı taklitçisidir. Ancak bu taklit kıyafet ve kötü adetlere hastır; ilimle, fikirle bir alakası yoktur. Tanzimat'ın meydana getirdiği ürün, eski Türk'ün karakter ve ahlakının bütün iyiliklerini ortadan kaldırmıştır. Bu sebeple yeni Türk, milli geleneklerine düşmandır. Tanzimat nesli atalarının pabuçları olamayacak kadar kötüdür[163].

[160] İsmail Hami Danişmend, *Türk Seciyye…,* s. 95-96.
[161] İsmail Hami Danişmend, *Türk Seciyye…,* s. 202-203.
[162] İsmail Hami Danişmend, *Türk Seciyye…,* s. 213-214.
[163] İsmail Hami Danişmend, *Türk Seciyye…,* s. 221-222.

E. VATAN ANLAYIŞI

İsmail Hami Danişmend'in vatan anlayışına baktığımızda öncelikle eski Türklerdeki vatan anlayışından yola çıktığını görürüz. Vatanın topraktan ibaret olmadığını söyleyen Danişmend, toprağın "vatan" kavramında sadece bir unsur olduğunu ifade eder. İsmail Hami'ye göre bir coğrafyanın vatan olabilmesi için güzellik ve verimlilik gibi doğal veya kişilerin insanlık haklarını temin eden olması gibi siyasi ve sosyal niteliklerin hiçbir önemi yoktur. Doğal güzellik ve toprak verimliliğinin dünyanın her yerinde bulunabileceğini dile getiren Danişmend, siyasi ve insan haklarından faydalanma olanaklarının da toprağın vatan sayılmasına neden olmadığını söyler[164]. Bunun nedenini ise İsmail Hami *"...çok defa insanlar en zalim idarelerle en ağır haksızlıklar altında bile vatan mefhumuna can vermekte tereddüt etmemişlerdir."* sözleriyle açıklar. Ona göre toprağın vatanlaşması için maneviyatla, mukaddesatla, tarihle yoğrulmuş olması gerekir[165].

İsmail Hami Danişmend Türklerdeki vatan kavramının eski Greko – Romen tarzında olduğunu söyler. Eski Türklerdeki vatan kavramının aile ve kabile ile başladığını söyleyen İsmail Hami, ilk yurt anlayışının giderek büyüdüğünü ve devletin bütün topraklarını ifade eden bir hâl aldığını dile getirir. Danişmend siyasi yurdun eski Türklerde kutsal olduğunu, bu kutsallığın sebebinin de Greko – Romen sisteminde olduğu gibi ataların mukaddes mezarları ile tanrılaşmış ruhlarından ileri geldiğini söyler.

Orhun Kitabelerinde Ötüken'in çorak ve kısır bir yer olarak gösterildiğini ifade eden İsmail Hami, hatta buranın ekonomik, askeri ve toplumsal ihtiyaçlarının dışarıdan temin edilmesine karşın Türkler tarafından mukaddes olarak görüldüğünü söyler. Danişmend eski Türklerde vatan fikrinin soyut ve yüce bir şekil alınca Türk yurdunun tanrılaşmış olduğunu ifade eder[166].

İsmail Hami, Türklerin İslam dinine girdikleri hâlde eski inanışlarının bazı

[164] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…*,s. 198.
[165] İsmail Hami Danişmend, *Tarihi…,* C. 1, s. 405.
[166] İsmail Hami Danişmend, *Tarihi…,* C. 1, s. 408.

uygulamalarını devam ettiğini, söz konusu inanışların İslami şekil aldığını ve bu durumun vatan anlayışına yansıdığını ifade eder[167].

Ona göre toprak unsurunun yanında bazen Itri'nin tekbiri veya Dede Efendi bestesi gibi bir ses, bazen Baki'nin Kanuni mersiyesi gibi bir manzume, bazen Süleymaniye gibi muhteşem bir kubbe, bazen Fatih'in bütün ululuğuna rağmen sığınmış olduğu mütevazi bina gibi bir türbe, bazen fetih sembolü olan Ayasofya gibi bir cami, bazen milli ruhu şekil ve renkle anlatan bir çini, bazen Yesari'nin bir levhası, hatta bazen eski bir kumaş parçası ya da bir çoban kavalı vatan parçasıdır. İsmail Hami yaşamak istiyorsak bazı şeyleri unutmamamız gerektiğini söyler. Vatan kavramının kutsallığı ile onun maneviyatının soyup yolmanın onu çırılçıplak bir toprak hâline getirdiğini söyleyen Danişmend, vatan topraklaşınca milletin vatansızlaştığını ifade eder[168].

F. TÜRK SANATINA BAKIŞI

İsmail Hami Danişmend'in sanatla ilgili görüşlerine baktığımızda tiyatroyu merkeze aldığına şahit oluruz. Danişmend öncelikle bir görüşe karşı çıkar. Bu görüş tiyatro sanatının bize Tanzimat'tan sonra geldiğidir. İsmail Hami birçok edebiyatçının bu görüşte olduğunu; ancak söz konusu görüşün doğru olmadığını dile getirir[169]. Danişmend, Türk tiyatrosunu üç devire ayırır: 1) Osmanlılardan evvelki ilk devir, 2) Tanzimat'tan evvelki ikinci devir, 3) Tanzimat'tan sonraki üçüncü devir[170].

İsmail Hami; Selim Nüzhet Gerçek, İsmail Habib, Refik Ahmed Sevengil gibi yerli isimlerin yanında bazı oryantalistlerin de "meddah", "karagöz" ve "orta oyunu" gibi sanatların başka memleketlerden Türklere geçtiği, bu sanatların tiyatro ile hiçbir alakaları olmadığı konusunda aynı düşünceye sahip olduklarını dile getirir.

---

[167] İsmail Hami Danişmend, "Eski Türklerde Vatan Mefhumu", *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 8377, 14 Aralık 1947, s. 2.
[168] İsmail Hami Danişmend, *Tarihi…,* C. 1, s. 409-410.
[169] İsmail Hami Danişmend, "Sulçukilerde Tiyatro", *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6406, 17 Haziran 1942, s. 2.
[170] İsmail Hami Danişmend, "Eski Osmanlılarda Tiyatro", Cumhuriyet *Gazetesi,* No: 6490, 9 Eylül 1942, s. 2.

Danişmend, söz konusu kişilere göre Türk tiyatrosunun Batı tiyatrosu etkisi altında ve Şinasi Efendi'den itibaren oluştuğunu söyler[171].

İsmail Hami yukarıdaki ifadelere katılmadığını, eski Türklerde tiyatro sanatının mevcut olduğunu dile getirir. Ancak Danişmend eski Türk tiyatrosu ile Tanzimat Dönemi tiyatrosu arasında bitişiklik olmadığını söyler.

Yabancı bir kaynağa atıfta bulunan Hami, söz konusu kaynaktan yola çıkarak Türklerde tiyatro sanatının karagöz ve orta oyunundan daha eski olduğunu ifade eder. Bahsedilen yabancı kaynak Bizans imparatorlarından Birinci Aleksiyos'un kızı Prenses Anna Komnini'nin Aleksias = Alexiade isimli eseridir. Bu eserde Aleksiyos'un ayaklarından damla illetinin başladığı ve Kılıç Arslan, oğlu ve yanındaki kişilerin Aleksiyos'un hastalık durumunu oyunlaştırdıkları anlatılır. Danişmend, on ikinci asırdaki Bizans prensesinin Türklerin yaptığı oyuna moral komedisi dediği halde on sekizinci asırdaki Fransız yazarının bu oyuna kaba halk komedisi demesinin böyle bir oyunu Türk zekâsına yakıştıramamaktan kaynaklandığını dile getirir.

Danişmend eski Türkler arasında piyes tarzında muhavereler yapıldığını, bunların konularının günlük hayattan seçilebildiğini dile getirir. Alaksiyos'un hastalığının böyle bir piyes olduğunu ifade eder. Söz konusu oyun hakkında bilgi veren Hami, bu oyunda Bizans imparatoru, doktoru ve yanındaki adamlarının canlandırıldığını söyler. İsmail Hami, söz konusu oyunda imparatorun gülünç bir araba içinde gösterildiğini ve bu durumu da kıyafet ve dekora dikkat edildiği şeklinde yorumlar. Anna Komnini'nin eserine atıfla İsmail Hami, eski Türk tiyatrosunun orta oyunu ile hiçbir alakasının olmadığını dile getirir[172].

Selçuklular dönemindeki tiyatrodan sonra İsmail Hami, Osmanlılar dönemindeki tiyatrodan da bahseder. Ona göre Osmanlı dönemi tiyatrosunu anlamak için evvela "tiyatro" kelimesinin anlamını bilmek gerekir. Danişmend, tarihte tiyatro demenin günümüz İstanbul Şehir Tiyatroları ya da Comédie – Française gibi modern

[171] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyat ve İslamiyat...*, s. 68-69.
[172] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…*,s. 228-231.

binaların, sahnenin, dekorun, perdenin, aksesuarların günümüz gibi olmadığını dile getirir. İsmail Hami yukarıda sayılanları günümüz tiyatrosunun zorunlulukları olarak görür. Hami, dünya tiyatro tarihinde bakıldığında eski zamanlarda bunların bulunmadığını, istisnasız bütün memleketlerde yavaş yavaş oluştuğunu ifade eder. Bu sebeple ona göre bir kavmin bir tarihinde tiyatrodan bahsedildiğinde söz konusu tiyatronun aksesuara, piyese, kıyafete, dekora, perdeye, binaya ihtiyacı yoktur; bunlar olmadan da tiyatro olabilir. Hami'ye göre tiyatro adını alacak bir oyunun tek şartı vardır. O da gerçek hayattan ya da hayali bir olayı temsil edebilmesidir. Böylesi bir temsil ister avluda, ister oda içinde, ister meydanda, isterse makineli bir sahnede olsun, bu bir tiyatrodur. Danişmend'e göre tiyatrodaki oyuncu sayısının da bir önemi yoktur. Ona göre dini, tarihi, ağlatıcı, güldürücü, ahlaki, çalgılı, çalgısız, taklitli, taklitsiz, sözlü hatta sözsüz tiyatro olabilir. İsmail Hami bu özelliklerine göre tiyatroların ayrı ayrı özellikler taşıyan isimler alabileceğini ifade eder[173].

İsmail Hami eski Yunan ve Latin tiyatrosunun açıkta yapıldığını, Roma tiyatrosunun ancak altı asırdan sonra gerileme devrinde amfitiyatrolarda yapıldığını dile getirir. Avrupa'dan birçok örnekler veren Danişmend oradaki tiyatroların da yavaş yavaş modern görünümüne kavuştuğunu söyler[174].

İsmail Hami Danişmend Selçuklu tiyatrosu hakkındaki fikirlerini açıklarken yabancı yazarların eserlerinden yararlanmıştı. Osmanlı dönemi tiyatrosu hakkındaki fikirlerini açıklarken de yabancı yazarların eserlerin istifade ediyor. Ancak Hami bu sefer Türk yazarlardan da yararlanıyor. Danişmend'in Osmanlı tiyatrosuna yönelik ilk örneği 17. yy.a aittir. Söz konusu yy.da padişah IV. Mehmed'in şehzadesi Mustafa'nın sünnet düğününde oynanan oyunu örnek olarak verir.

Şehzade Mustafa'nın sünnet düğü için getirilen malzemeleri ve oynanan oyunları İsmail Hami tiyatro dekoru ve tiyatro şeklinde yorumlamıştır. Ona göre düğünde gerçekleşen oyun çalgısız ve sözsüz masal konusunu temsil eden Ballet Pantomime'dir. Yabancı yazarın kullandığı "mimik" sözcüğünü Danişmend sözsüz

[173] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…*,s. 233-234.
[174] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyat ve İslamiyat…,* C. 1, F. 3, s. 77-80.

oyun çeşidinin genel adı olarak dile getirmiştir[175].

İsmail Hami, 18. yy.daki Osmanlı komedisinden örnek vermek için Baron de Tott'un eserinden istifade eder. Danişmend'in buradaki örneği III. Mustafa'nın 1763'te doğan Hibetullah Sultan isimli kızının doğumunun kutlanmasıdır. Danişmend söz konusu doğumda yapılan eğlencelerin İstanbul halkının en çok hoşlandığı eğlence türü olan komedi olduğunu dile getirir. İsmail Hami, hokkabazlıktan başka güldürülerin de âdet olduğunu söyler. Danişmend, Osmanlı devlet adamlarının İstanbul halkını eğlendirmek için evlerinin önlerine sahneler kurdurduklarını ifade eder[176].

İsmail Hami, Osmanlılardaki sokak eğlencelerinin Avrupa'da olduğu gibi bir âdet olduğunu deile getirir. Danişmend dini taassubun olduğu zamanlarda bile sanat anlayışının ahlak anlayışına tabi olmadığını söyler. Hami Osmanlı tiyatrosunda Ballet pantomime'nin dışında komedi ve fars türlerinin de olduğunu ifade eder. Danişmend Türk tiyatrosunun oyuncularının sadece Türklerden oluşmadığını, Rum, Yahudi gibi çeşitli azınlıklara mensup kişilerin de olduğunu dile getirir. İsmail Hami, Türk tiyatrosunda açık saçık konuların yanında siyasi konuların da işlendiğini ifade eder[177].

İsmail Hami Danişmend'e göre Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri için At Meydanı'nda yapılan sünnet düğünü, IV. Mehmed'in oğlu Şehzade Mustafa için Edirne'de yapılan sünnet düğünü, III. Mustafa'nın oğlu Şehzade Selim'in doğum şenlikleri, yine III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın doğum şenlikleri, I. Abdülhamid'in kızı Rabia Sultan'ın doğum şenlikleri, III. Selim devrinde Kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa'nın konağında Rus elçisi şerefine verilen ziyafetteki eğlencelerinin hepsi bir tiyatro oyunudur[178].

---

[175] İsmail Hami Danişmend, "Eski Osmanlılarda Tiyatro 2", *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6498, 17 Eylül 1942, s. 2.
[176] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyat ve İslamiyat…,* C. 1, F. 3, s. 88-90.
[177] İsmail Hami Danişmend, "Eski Osmanlılarda Tiyatro 3", *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6505, 24 Eylül 1942, s. 2.
[178] İsmail Hami Danişmend, "Eski Osmanlılarda Tiyatro 5", *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6520, 9 Birinciteşrin / Ekim 1942, s. 2.

G. TÜRK KÜLTÜRÜNE BAKIŞI

İsmail Hami Danişmend'in Türk kültürünü nasıl gördüğüne bakmadan önce kültürü nasıl tarif ettiğini bilmeliyiz. Danişmend kültürü en temelinden alarak tarif etmiştir. Çeşitli ilim insanlarının görüşlerinden de yararlanan İsmail Hami, kültürü okulla kitaptan edinilen bilgilerin insanın zihninden tamamıyla silindikten sonra kalan tesirleriyle intibalarının toplamı olarak tarif etmiştir. Beyini mideye benzeten Danişmend, aldığı şeylerin çoğunu atıp az bir kısmını aldığını, atılanların unutulduğunu, kalanların ise kültür olduğunu söyler. Bu tarifin doğru; ancak yetersiz olduğunu söyleyen İsmail Hami'ye göre iki çeşit kültür vardır: Birincisi kişisel ve kazanılmış, ikincisi toplumsal ve milli kültürdür[179].

İsmail Hami, Etnografya, kültür antropolojisi ve kültür etnolojisi gibi ilim sahalarında "medeniyet" kavramı ile "kültür" kavramı arasında önemli bir fark olduğunu söyler. Danişmend, söz konusu ilimler sahasında medeniyetin zaman ve mekânla aldığı özel şekillerin her birinin bir kültür olduğunu ifade eder.

Kültür kelimesinin nereden, nasıl geldiğine değinen İsmail Hami, Fransızcadaki "culture" kelimesinin Almanlar tarafından alınıp "kultur" şekline dönüştüğünü, on sekizinci yy.dan beri kelimenin tarifinde çeşitli teoriler ileri sürüldüğünü ifade eder. Danişmend, söz konusu teorilere göre bireyle toplum arasında bir âdet, zevk ve fikir olduğunu, bunun da "kültür" demek olduğunu dile getirir. İsmail Hami, kültürün yukarıdakine yakın bir tarifi daha olduğunu söyler. Bu tarife göre ise kültür, bir topluluğun doğayla temas ve mücadele sonucunda yaşayış ve düşünüş itibariyle ortaya koyduğu ortak anlayış tarzıdır.

İsmail Hami, günümüz kültür anlayışının bir topluluğa belli bir kişilik veren âdetlerle ananelerin toplamı olduğunu söyler. Danişmend bu izah tarzının ilim sahasında da gittikçe genelleştiğini dile getirir. Buradan hareketle Hami, kültürsüz bir millet ve toplum olmadığını ifade eder. Danişmend yamyamların bile kendilerine göre bir kültürünün olduğunu söyler. İsmail Hami onların kültürünü "Yamyam kültür

[179] İsmail Hami Danişmend, *Türklük…*,s. 129.

dairesi" olarak nitelendirir. Ancak Danişmend çeşitli kültürler arasında birtakım seviye ve nitelik farkı olduğunu söyler.

İsmail Hami etnografya sahasında vahşetin kabul edilmediğini, sadece medeniyetin kabul edildiğini dile getirir. Danişmend, medeniyetin en ilkelden en yüksek seviyesine kadar çeşitli derecelerinin olduğunu söyler. İsmail Hami, bunların her birinin bir kültür dairesi olduğunu dile getirir. Danişmend, kültür etnolojisinde aynı vasıfları gösteren insanların bir kültür dairesi sayıldığını dile getirir. Ancak Hami, her kültür dairesinin ikinci ve üçüncü derecelerde birtakım küçük dairelere ayrıldığını ifade eder. Danişmend ikinci derecelerdeki dairelere sadece "kültür", üçüncü derecelerdeki dairelere ise "kültür cephesi" adı verildiğini söyler. Bunu konuyu daha açık hâle getirmek için İsmail Hami bir örnek verir: İslam medeniyeti denilen topluluk bir "kültür dairesi"dir; bunun içindeki Türk – İslam medeniyet şubesi bir "kültür"dür; Anadolu Selçukluları medeniyeti de bir "kültür cephesi"dir.

Danişmend, antropolojideki ırk ve lisaniyattaki dil dairelerinin kültür etnolojisindeki kültür dairelerinin sınırlarının her zaman aynı olmadığını söyler. İsmail Hami, çeşitli dairelerin bazen birbirine karışmaması için bu noktalara dikkat edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Aynı bir topluluğun aynı zamanda çeşitli dairelere girdiğini söyleyen Danişmend, çeşitli sahaların tamamıyla ayrı birer daire olması gerektiğini ifade etmiştir.

İsmail Hami şimdiye kadar çeşitli yazarlar tarafından tespit edilen büyük kültür daireleri olduğunu söyler. Danişmend en önemli gördüğü kültür daireleri sıralar: göçebe dairesi, Çin dairesi, Hint dairesi, İslam dairesi, Batı dairesi. İsmail Hami bu tasnifin yanlış ve eksik yerleri olabileceğini söyler, buna çok fazla itiraz olduğunu da dile getirir. Danişmend örnek olarak Sümer medeniyetini verir. Mezopotamya medeniyetlerinin Sümer dairesi sayılmasını gerektiğini söyleyen Hami, böyle olmamasına şaşırdığını dile getirir.

İsmail Hami kültür daireleri konusunda Türklerin tarihi ve coğrafi durumlarının diğer milletlerle kıyaslanamayacak durumda olduğunu söyler. Danişmend eski dünya olarak nitelendirilen üç kıtaya da Türklerin yayıldığını dile getirerek sadece coğrafi açıdan bile Türklerin çeşitli kültür dairelerine girdiğini

söyler. Tarihi bakımdan da durumun böyle olduğunu ifade eden İsmail Hami, bu konuda bazı örnekler verir. Budizm'in etkisi ile Hint dairesi ile alakadar olunduğunu söyleyen Danişmend, İslam dinini kabul edince Türklerin İslam dairesine girdiklerini ve bu dairede en önemli kültür cephesini oluşturduklarını söyler.

İsmail Hami Türklerin medeniyet tarihindeki rolünün en tarafsız Avrupalı ilim insanları tarafından bile çeşitli kültürler arasında bir aracılıkla sınırlandırıldığını dile getirir. Danişmend yukarıda bahsedilen kültür dairelerinin tek tek ele alındığında bunların bazılarında Türklerin kurucu ya da kuruculuğa yakın yapıcı bir durumda bulunduğunu ifade eder. İsmail Hami, hem antropoloji hem de lisaniyat sahalarındaki delillerle Sümerlerin Türk olduğunu söyler. Ona göre Sümer dairesi, ayrı bir kültür dairesi olmalıdır. İsmail Hami'ye göre Sümerler Mezopotamya medeniyetlerinin kaynağıdır; yazının icadı ile insanlıkla hayvanlığı birbirinden ayırmıştır. Sümerlerin bir Türk eseri olduğunu dile getiren Danişmend, çivi yazısı kullanan kültürler dairesinde Türklerin bir vaizlik rolü oynadıklarını söyler. İsmail Hami, Çin kültür dairesinde de tarafsız ilim insanlarının aynı durumu gösterdiklerini ifade eder. Ona göre İslam dairesinde ise gerek Arap kültüründeki rolü, Selçuklular, Osmanlı ve Kölemen cepheleriyle Türklerin mevkii diğer Müslüman unsurların hepsinden yüksektir.

İsmail Hami'ye göre Türkler bugün bile çeşitli kültür dairelerine ayrılan bir manzara gösterir. Danişmend Türklerin göçebe olmak itibarıyla pastoral, din itibarıyla İslam, hâlâ Çin'de Türkçe konuşan topluluklar olması sebebiyle Çin, Yakutların coğrafi durumu ile Kuzey kültür dairelerine girdiklerini söyler.

Hami, Türklerin tarihi ve coğrafi sebeplerle çeşitli kültür dairelerine dağılmalarından ve daireden daireye geçmelerinde dolayı aynı bir olgunlaşma yörüngesi takip edemediklerini söyler. Ona göre bu durumu açıklamak için sadece dil bakımından uğradığımız olgunlaşma sapmalarına bakmak yeterlidir. İsmail Hami, Türkçenin en eski lehçesini temsil eden dediği Sümer dilinin Sami dillerinin istilasına uğraması sonucunda sonlandığını, Orhon lehçesinin İslam dini sayesinde sınırlı bir derecede kaldığını, şimdi de Batı kültürünün tesiri ile yön değiştirdiğini ifade eder.

İsmail Hami, Türk kültüründen sonra Türkiye kültürüne de değinir. Saf ırk, saf dil olmadığı gibi saf kültür de olmadığını söylen Danişmend, bütün kültürlerin birbirinden az çok etkilendiğini ifade eder. İamail Hami, sınırlı bir sahada bir iki kültür dairesinin birbirine girmesinin sonucunda ortaya çıkan ve büsbütün karışık olan birtakım kültür çevrelerinin olduğunu ve asıl çeşitli dairelerinin bunlar olduğunu söyler. Hami, Bunun en belirgin örneklerinden birinin Türkiye kültürü olduğunu dile getirir. İsmail Hami Türkiye'nin bir taraftan İslam dairesinin bir cephesini oluşturduğunu, coğrafi durumundan dolayı büyük Batı kültürünün asırlarca etkisinde kaldığını, Batı tekniğine kapılarını büsbütün açmak suretiyle gerileme çevresi hâline geldiğine söyler. Türkiye'yi karma olarak nitelendiren İsmail Hami, buranın ne tamamıyla İslam dairesinde ne de büsbütün Batı dairesinde bulunduğunu söyler. Danişmend, Türkiye'nin her kültür dairesinden de unsurlar aldığını ve bunları büsbütün başka bir hâle dönüştürerek Türkiye kültür dairesinin oluşturulduğunu ifade eder. Ona göre bu kültürün kıymet ve kuvveti de bu özelliğindir.

İsmail Hami'ye göre Türkiye kültürü bugünkü Türkiye'nin siyasi sınırlarından ibaret olarak görülemez. Ona göre Abbasiler devrindeki Türk hâkimiyeti, Selçuklular, Zengiler, Kölemenler, Osmanlılar vesaire medeniyetleri Türklüğün birçok âdetlerini, ananelerini, kıyafet, mimari, musiki, dil, muaşeretlerini Mısır, Suriye, Filistin, Irak, kısmen Güney Kafkas mıntıkalarına yaymıştırlar. Danişmend bütün bu sahalarda Türk hâkimiyetinin boydan boya kurduğu karma Türk – İslam Batı kültürü hâkim olduğunu dile getirir. Ona göre Türkiye'de yapılan sosyal inkılâpların siyasi sınırlarımız dışında yaptığı etkiler her şeyden evvel Türkiye dairesi denebilecek kültürün doğal sonuçlarıdır. İsmail Hami'ye göre Türkiye kültür dairesi denildiği zaman Yakın Doğu, Osmanlı medeniyetinin bütün tesirlerini olduğu gibi koruyan Rumeli kıtasından oluşan geniş bir çevre akla gelmelidir. Danişmend'e göre bu karma kültür dairesi ırk, dil ve yöre gibi birtakım yerel ve milli özelliklerinden dolayı ikinci derecede kültür sahalarıyla üçüncü derecede birtakım cephelere ayrılabilir; ancak bütün bu cephelerde hep aynı bir Türk dairesinin kültür

damgası vardır[180].

H. TÜRKLERİN MÜSLÜMAN OLUŞU

İsmail Hami Danişmend, Türklerin Müslüman oluşunu geniş bir şekilde işlemiştir. Türklerin Müslüman olma sebepleri çoktur. Danişmend, Türklerin kılıç zoruyla değil, kendi istekleriyle Müslüman olduklarını dile getirir. Ona göre Türklerin ruhi uyumları İslam dinine çok yakındı. Hatta Danişmend bu yakınlık sebebiyle Türklerin farkında olman İslam dinine girdiklerini dillendirir.

İsmail Hami, diğer dinlerin propaganda yaptığını; ancak Türklerin söz konusu dinlerin propagandalarına kayıtsız kaldıklarını, sadece İslam dinine kıymet vererek Müslüman olduklarını söyler.

Türklerin İslam dinine girme zamanlarının Hami dokuzuncu, özellikle de onuncu yüzyıl olduğunu söyler. Bundan evvelki zamanda da Türklerin Müslüman olduğunu; ancak bunun bireysel olduğunu dile getirir. Dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda Türklerin kütleler hâlinde Müslüman olduklarını dillerinden Danişmend'e göre daha önceki zamanlarda Türklerin İslam dinine girmemek için birtakım sebepleri vardır. Ona göre bunların başında Emeviler dönemindeki Türk – Arap mücadelesidir.

İsmail Hami, Türklerin Müslüman olurken hiçbir maddi zorunluluk altında bulunmadıklarını belirtir. Türklerin kendi seçimiyle Müslüman olmalarını önemli olarak görür. Ona göre bunun yanında Türklerin kütleler hâlinde İslam dinine girmeleri de oldukça önemlidir[181].

İsmail Hami, Türklerin Müslüman olmasında en önemli etkenin İslam dininin tüm dünyayı kapsayan yegâne din olması olarak görür. İslam dininin tüm dünyayı kapsayan bir din olduğunda şüphe olmadığını ifade eden Danişmend, 1400

---

[180] İsmail Hami Danişmend, "Türk Kültürleri ve Türkiye Kültürü", *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 5936, 18 Şubat 1941, s. 3-5.
[181] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…,* s. 46-47.

yıl kadar bir zaman geçmesine karşın bütün dünyanın Müslüman olmadığını, bu sebeple Türklerin Müslüman olmalarında başka nedenlerin aranması gerektiğini dile getirir.

İsmail Hami eski Türklerinin dininin Şamanizm olduğunu söyler. Türklerin Müslüman olmasında aranacak olan nedenlerin başında eski Türk dininin dayandığı vahdaniyet ve kudret-i mutlak esaslarının olduğunu ifade eder[182].

Süryani Mikail fıkrasına atıf yapan İsmail Hami, Oğuz Türklerinin Müslüman olmakla iman ve itikatlarını değiştirmediklerini, ırki olan birlik akidelerinin İslam dininde daha yüce ilahi bir ifadesini buldukları için Müslüman olduklarını dile getirir[183]. Danişmend Süryani Mikail'den hareketle eski Türk inancında Allah birliği olduğunu, İslamiyet'te de Allah birliği olduğunu, bunun Türklerin Müslüman olmasında bir unsur olduğunu ifade eder[184]. Ancak İsmail Hami, Süryani Mikail'in demiş olduğu maddi bir vahdaniyet anlayışından manevi bir vahdaniyet anlayışına geçilmiş olmasının doğru olmadığını söyler. Ona göre Göktürk Şamanizm'in son devirlerinde Türkler gözle görülmeyen, gökle yerleri yaratan bir tanrı anlayışına geçmişlerdi[185].

Danişmend, Türklerin İslam dininden evvelki inançlarıyla İslam esasları arasında vahdaniyetten başka birtakım ortak noktaların da olduğunu dile getirmiştir. Bunların ahiret inancı ile ruhunun sonsuzluğu olduğunu söylemiştir. Ancak Hami, İslam dini ile Şamanizm'in ahiret inancı ve ruh hakkındaki görüşlerinde birtakım farklılıklar olduğunu belirtmiştir[186].

İsmail Hami Türklerin Müslüman olmalarında etkili olan başka bir unsurun da savaşa izin verilmesi olduğunu söyler. Mani dini gibi savaşı kesin olarak yasaklayan dinlerin de olduğunu belirten Danişmend, İslam dininde Hak yolunda gaza ve cihadın kutsal bir hareket olduğunu, bu durumun Oğuz Türklerinin ırki

[182] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı*…, s. 52-53.
[183] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı*…, s. 56.
[184] İsmail Hami Danişmend, "Süryani Mikail Vakayinamesi", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 1, S. 2, Mayıs 1939 İstanbul, s. 162.
[185] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı*…, s. 56.
[186] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı*…, s. 57.

akidelerine tamamen uygun olduğunu dile getirir[187].

Hami kader konusunda da eski Türk inancıyla İslam inancı arasında bir uygunluk olduğunu dillendirir. Ancak Danişmend, eski Türk anlayışında kaderin insanın düşmanı olarak görüldüğünü, İslam inancında ise Allah'ın ezeli takdiri olduğunu söyler[188].

İslam dininde Hac ibadetinin olduğunu dile getiren İsmail Hami, Türklerde benzer uygulamanın olduğunu, bu durumun da Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinde bir etken olduğunu ifade eder. Hacca giden Müslümanların kurban kestiklerini dillendiren Danişmend, Türklerin de kurban kestiklerini, hakanların da maiyetindeki beylerinden birini Ergenekon'a gönderip kurban kestirdiklerini ifade eder[189].

İsmail Hami aile hukuku bakımından da İslam dini ile eski Türk töresi arasında pek çok yakınlıklar olduğunu belirtir. Danişmend İslam dininde bir erkeğin dört kadınla evlenebilmesine karşın eski Türklerde bir erkeğin üç kadınla evlenebildiğini söyler. Hami eski Türklerde baba ölünce oğulun üvey annesiyle, amca ölünce yeğenin yengesiyle, ağabey ölünce küçük kardeşin onun karısıyla evlenebildiğini, buradaki amacın başlıca sebebinin kadını ve aileyi korumak olduğunu ifade eder. Türklerin İslam dininin kabul ettikten sonra üvey anne ile evlenmeyi terk ettiklerini dile getirir.

Danişmend zina suçunun da İslamiyet'te olduğu gibi eski Türklerde büyük bir suç olduğunu, hatta böyle bir suç işlemenin cezasının idam olduğunu ve bu konuda İslam dininden daha şiddetli olduğunu ifade eder[190].

Kadın hakları bakımından İslam dini ile eski Türk töresini karşılaştıran İsmail Hami, öncelikle İslam'dan önceki devirde Arabistan'da kadınların haklarının olmadığını belirtir. Danişmend, günümüzden 14 asır evvel kadını dişi bir hayvan ve canlı mal vaziyetinden kurtaran ve bugünkü Avrupa hukukunun bile temin

[187] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 60.
[188] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 61.
[189] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 62.
[190] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 64-66.

edemediği kadar yüksek kişi hukukunu İslamiyet'in temin ettiğini ifade eder.

Hami İslam dininin kadınlara temin ettiği hakların sadece bunlar olmadığını söyler. İslam dininin kız çocuklarının öldürülmesine son verdiğini, hukuki ve mali bakımdan kadınlarla erkekleri eşit duruma getirdiğini, meslek sahibi olabilmeyi, kazancına el koyabilmeyi, mala mülke sahip olabilmeyi, erkeklerin yarısı kadar mirasa sahip olabilmeyi temin ettiğini dillendirir[191].

Eski İslam kadınlarının gaza ve cihat ordularının seferlerine bizzat kaldıklarını dile getiren İsmail Hami, İslamiyet'ten evvel Orta Asya Türk kadınlarının da durumlarının aynı olduğunu söyler[192]. Eski Türklerde boşanma konusunun da İslam dinindeki gibi olduğunu ifade eden Danişmend, boşanma yetkisinin erkekte olduğunu, kadının ise boşanmayı talep etme hakkının olduğunu belirtir[193].

[191] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 70-71.
[192] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 77.
[193] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 94.

III. BÖLÜM

DİN VE İSLAM ANLAYIŞI

A. İSLAM HAKKINDAKİ GENEL DÜŞÜNCELERİ

İsmail Hami Danişmend'in İslam ile ilgili eserlerine baktığımızda bazı Batılı yazarlardan tarafından İslam hakkında söylenen sözler, yazılan kitaplara cevap verme şeklinde olduğunu görürüz. Bunun yanında Batıcı olan Türkler de İslam aleyhinde bazı sözler sarf etmişlerdir. Yazılan kitaplar, makaleler ve sözlerde İslam ile ilgili ifade edilenlerin doğru olmadığını Danişmend ayet ve hadislerden örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır. Ayrıca Hami, Batılıların İslam aleyhindeki iddialarına yine Batılı eserlerden örnekler vererek çürütmeye çalışmıştır.

Batılıların İslam hakkındaki iddialarına baktığımızda bunların başında İslam'ın bir çöl dini olduğudur. Amerikalı yazar Will Durant, Arabistan yarımadasının dörtte üçün çöl olduğunu, sahil kesimlerine ara sıra yağan yağmurun medeniyet imkânı sağladığını, bu yerlerin ise Mekke, Medine ve Yemen olduğunu söyler. Danişmend burada söz konusu yerlerin arazi olarak karşılaştırmasını yapar. Arabistan yarımadasının dörtte üçü çöl olsa bile dörtte birlik kısmının yüz ölçümünün Fransa'nın tüm toraklarından büyük olduğunu sayılarla gösterir. İsmail Hami İslam'ın ortaya çıkığı sahanın sadece çöllerden oluşmadığını ifade eder[194].

Arap yarımadasında sadece "bedevi" denilen göçebelerin değil, "hazari" denilen medeni şehirlilerin de bulunduğunu söyleyen Danişmend, bunların oturduğu yerlerde eski medeniyetlerin de kurulduğunu ifade eder. Taif, Mekke ve Medine'nin eski Arap krallıklarının merkezi olduğunu, İslam'ın ortaya çıkışında hangi Arap krallıklarının bulunduğunu Munich Üniversitesi fahri profesörlerinden A. Anwarder'in eserinden alıntı yaparak gösterir[195].

---

[194] İsmail Hami Danişmend, Garp *İlminin*..., s. 19-20.
[195] İsmail Hami Danişmend, Garp *İlminin*..., s. 21.

Danişmend Mekke'nin ticari bir merkez olduğunu, kervanlarla bu şehre gelip ticaret yapıldığını, burada ithalat, borsacılık, girişimcilik yapıldığını, kredi işlerinde çok tecrübeli olduklarını, Hz. Muhammed devrindeki şehir idarecilerinin özellikle maliyecilerden olduğunu, Kur'an'ın çöl şartlarının yaşandığı bir yere değil, böylesine mali bakımdan ileri olan bir yere indiğini Edimburg Üniversitesi Arapça muallimi oryantalist W. Montgomery Watt'ın eserini kaynak göstererek açıklar[196].

İsmail Hami başka bir Avrupalı profesör olan Paris İslam Enstitüsü üyesi Jaques Risler'in eserinden Arabistan'ın Mekke şehrinin Mısır ile Hindistan arasındaki ticaret ve konaklama yeri olduğunu, Mekke'nin zenginlerinin Ukaz adlı panayır düzenlediklerini, kârlı bir merasim olan haccın burada yapıldığını alıntılar[197].

Danişmend'in Will Durant'tan yaptığı alıntıda Arabistan ile Mısır ticaretinin MÖ 2743 tarihinden itibaren yapıldığı, Arabistan ile Hindistan arasındaki ticaretin de bu kadar eski olması gerektiği ifadesi vardır. Hami bu bilgiyi milattan önce yirmi sekizinci asırda Arabistan'da medeniyet olduğu, Yunan medeniyetinin milattan önce on beşinci asırda, eski Roma medeniyetinin ise milattan önce sekizince asırda başladığını ve bu durumda Arabistan'daki medeniyetin bunlardan daha eski olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Danişmend İslamiyet'ten önce Mekke'de bankaların da kurulmuş olduğunu söyler[198].

Hami, Arabistan'ın İslamiyet'ten önceki devrine "Cahiliyet Devri" denilmesinin sebebinin medeni olmamak anlamında değil, ilahi hakikatlerin bilinmemesi olduğunu şu sözlerle ifade eder;

İslamiyyet'e "Çöl Dini" diyen cahiller, Arabistan'ın Müslümanlıktan evvelki devrine "Cahiliyyet Devri" denilmesinden de istifade etmek istemişlerdir! "Cahiliyyet" ne demektir? "Çöl hayatı" yahut "Çöllerde medeniyetsiz ve her türlü medeni tekâmüllerden bihaber yaşama." veyahut kısaca "Vahşet" demek midir? Katiyen öyle değildir. Arapçanın "cehl" kökünden gelen "cahiliyet" tabirinin "cehalet" mefhumiyle alakadar olmayıp İslamiyyet'ten sonra müşriklik devrine

[196] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 21 – 22.
[197] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 22 – 23.
[198] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 23 – 24

Müslümanlar tarafından verilmiş bir isim olduğunda Şark ve Garp menbaları tamaiyle ittifak etmektedir. Bu ismin "cehl = cehalet" kökünden gelmesi, ilahi hakikatlerin İslamiyyet'ten evvel meçhul olmasıyla, yani müşriklerin din sahasındaki cehalet ve dalaletleriyle alakadardır; herhalde bu kelime eski Arap medeniyetlerinin inkârı için ortaya atılmış ve asırlardan beri o manada kullanılmış bir kelime değildir: Bundan maksat, İslamiyet'ten evvelki devrin sırf din buhranı ve müşriklik adetleriyle teamülleri bakımından bir gaflet ve dalalet olduğunu belirtmekten ibarettir[199].

"Cahiliyet" kelimesine ne kadar yanlış anlamlar verildiğini anlatmak için İsmail Hami söz konusu devirde birçok ilmin bulunduğunu söyler. Çeşitli Doğu ve Batı kaynaklarına bakıldığında "Cahiliyet Devri" denilen dönemde şu ilimlerin olduğu görülür;

- Nücum: Astroloji
- Enva: Meteoroloji
- Esatir: Mitoloji
- Kehanet: Falcılık
- Tıp: Tababet
- Hayl: Baytarlık
- Tarih: Arap vs. tarihleri
- Ensab: Jeoloji
- Mimari
- Hesap
- Hitabet
- Şiir

Bu ilimlere bakıldığında kehanet İslam tarafından kati şekilde men edildiğini, bu ilimlerin bir kısmının milli, bir kısmının ise dışarıdan alındığını ifade eder Danişmend. İsmail Hami bunlardan birçok ilimin İslam âlemine geçtiğini söyler.

[199] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 25 – 26

Böyle bir medeniyete "çöl" demek için bütün bunlardan habersiz olmak gerektiğini söyleyen İsmail Hami, Mekke'nin İslamiyet'ten önceki idare şeklinin cumhuriyet olduğunu, bu cumhuriyetin de Atina cumhuriyetinden üstün olduğunu ifade eder[200].

İslam'ın ortaya çıkışının çöl şartlarında gerçekleştiğini iddia edenlere karşı bazı âlimlerin buraya kadar verdikleri cevapları Danişmend toparlayıp sıralamıştır. Buna baktığımızda şunları görürüz;

- Arabistan çölden ibaret değildir. Medeniyet merkezleri de vardır.
- Arap yarımadası dünyadan soyutlanmış bir memleket değildir. Sürekli olarak Doğu ve Batı medeniyetleri ile temas halindedir.
- İslam'ın ortaya çıkışında, yayılışında, tekâmülünde çölün bir etkisi yoktur. İslam medeni bir dindir.
- İslam tarihinde çöl bedevilerinin rolü sadece ilk fetih zamanlarında asker olarak bulunmalarından ibarettir ve o devre münhasırdır.
- İslam'ın ilk hitap ettiği şehirler, özellikle Mekke medeni bir topluluktur.
- İslam'ın ilk hitap ettiği başka bir şehir olan Medine bedevi olmadığı gibi bedevilerle husumeti vardır.
- İslamiyet çok yüksek bir mali ve siyasi muhitte zuhur etmiştir.

Durum böyle iken İslam'a "çöl dini", Kur'a-ı Kerime "çöl kanunu" nasıl denileceğini sorar İsmail Hami.

Danişmend İslam'ın ortaya çıktığı yer olan Mekke'nin medeni, dünya tarihinde önemli roller oynamış, ticari, iktisadi ve özellikle demokrat olduğunu, burada zuhur eden dinin bütün insanlığa hitap ettiğini, beşeri ve medeni bir din olduğunu, yeryüzünde İslamiyet'ten daha medeni bir din olmadığını ifade eder[201].

İslam hakkındaki bir diğer iddia ise İslam dininin kitabı olan Kur'an-ı

[200] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 27 – 29
[201] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 34-36.

Kerim'in çöl kanunu olduğudur. Danişmend burada özellikle Batıcılara karşı çıkmaktadır. Bu iddiayı dile getiren Batıcıların Batı ilminden de haberi olmadığını söyleyen İsmail Hami, söz konusu kişilerin Kur'an-ı Kerim'i Arabistan çöllerinde tertip edilmiş, hükümlerinin de sadece bedeviler için olduğunu iddia ettiklerini söyler. Hakikatin böyle olmadığını söyleyen Danişmend'e göre Kur'an-ı Kerim, Doğu ile Batı'nın temas ve irtibat noktası olan medeni yerlerde nazil olmuştur.

Meselenin sadece bundan ibaret olmadığını söyleyen İsmail Hami, Kur'an-ı Kerim'in hükümlerinin çölle ve bedevilikle hiçbir alakasının bulunmadığını, Kur'an'ın bütün insanlığa hitap ettiğini, İslam dininin âlemşümul bir din olduğunu, bu gerçeğin Kur'an'ın birçok ayetinde tebliğ edildiğini ifade eder.

İsmail Hami İslam hükümlerinin bütün insanlar için geçerli olduğunu söyleyerek şu ayetleri örnek verir: Yasin suresi 60-61. ayetler, Seba suresi 28. ayet, Enbiya suresi 107. ayet.

Hami İslam dininde renk, ırk, milliyet farkının olmamasının nedeninin bu dinin âlemşümul bir din olmasından kaynaklandığını söyler[202].

İslam dininin bir çöl dini, Kuran'ın da bir çöl kitabı olduğunu söyleyenlere İsmail Hami, bu durumun sadece ilim değil akıl ve mantığın da dışında olduğunu ifade eder.

Danişmend Kuran'ın dili hakkında Batı ilminin önemli bir tespit yaptığını söyleyerek bu konudaki fikrini şöyle beyan eder;

...Kuran-ı Kerim'in üslubu ne şiirdir ne nesirdir! İnsan cinsi ancak şiir yahut nesir söyleyip yazabilir: Beşer tarihinde ve hiçbir dilde bu iki sahanın haricine çıkılamıştır ve bundan sonra da çıkılmasına imkân ve ihtimal yoktur. İşte bundan dolayı Kuran'ın üslubu fevkalbeşerdir, yani ilahi üsluptur. Arapça bilmeyen ve Müslüman olmayan Avrupalıların bile Kuran dinlerken heyecana gelmelerinin

[202] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 37-39.

sebebi işte böyle izah edilir[203].

Batı ilmin yararlanarak İslam konusundaki fikirlerini aktaran Danişmend'in bu konudaki izahatının şu şekilde olduğunu görürüz;

İslam hakkındaki hükümler üçe yarılır: 1) Kuran-ı Kerim'in bütün insanlığı kapsayan dini, medeni, hukuki ve toplumsal kıymeti, 2) Yeryüzünde misli görülmemiş ve bundan sonra da görülmesine olanak olmayan ilahi üslup harikası, 3) İşte bundan dolayı tercüme imkânsızlığı.

İsmail Hami bu üç genel hükmü tek tek analiz etmiştir. Bunlardan birincisi;

- Dünyada bütün insanlığa hitap eden tek din İslam'dır.
- Saf ve halis vahdaniyet esasını tebliğ etmiş tek din İslamiyet'tir.
- En sade, en temiz, en saf iman kaynağı Kuran-ı Kerim'dir.
- Kuran bütün ilim ve fikir hareketlerinin ilham kaynağıdır.
- Kuran-ı Kerim'de hiçbir ırk, renk ve milliyet farkı olmaksızın insanlar arasında eşitlik vardır.
- Bundan dolayı yeryüzünde bütün insanlığı kapsayan ilk toplumsal ve toplumlar arası inkılâbın kaynağı Kuran-ı Kerim'dir.
- Diğer dinlerin insanlar üzerindeki etkisinin gittikçe azalırken İslam'ın etkisinin kaybolmaz.
- Kuran bütün dünya için en mühim hukuk ve kanun mecmuasıdır.
- İnsanlık için en önemli ilham kaynağı Kuran'dır.
- Laiklik bile Kuran'a dayanır.
- Bugün Batı ve komünizm insanlığın huzurunu sağlayamamaktadır.
- İnsanlığın kurtuluşunu sağlayacak olan Kuran'dır. Bundan dolayı İslam peygamberi bugünün adamıdır.
- Kuran yeryüzünü medenileştirecek olan tek kaynaktır.

Üç genel hükümden ikincisi olan Kuran'ın üslubunu Danişmend şöyle

[203] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 40.

analiz etmiştir;

- Kuran'ın üslubu şiir de değildir nesir de değildir. İnsanüstü bir üsluptur.
- Arapça bilmeyen Hristiyan Batılıların Kuran dinlerken heyecan içinde kalmalarının sebebi ilahi üslubun etkisindendir.
- Kuran'ın üslubu insanı vecde getirir.
- Kuran'ın taklidi mümkün değildir.
- Batı ilmi Kuran'ın üslubunu tarifte aciz kalmıştır.
- Kuran manzum olmadığı halde bestelenmekte ve genellikle besteli okunmaktadır.
- Kuran ilahi bir üslup olduğu için şiirden de edebiyattan da üstündür.
- Kuran'ın eşi yoktur. Kitab-ı Mukaddes Kuran ile karşılaştırılamaz.
- Kuran bütün dünya edebiyatının en büyük abidesidir.
- Tarih boyunca Kuran'ın kusursuzluk seviyesine çıkılamamıştır, bundan sonra da çıkılamayacaktır.
- Dünyada en büyük mucize Kuran'dır.
- Kuran Hazreti Peygamber'in yegâne mucizesidir.
- Kuran'da yalnızca Allah konuşur.
- Kuran hatasızdır.

İsmail Hami üçüncü hüküm olarak bahsettiği Kuran'ın tercüme imkânsızlığını da şöyle analiz etmiştir;

- Kuran'ın herhangi bir dile aynen tercümesi mümkün değildir. Çünkü Kuran ilahi bir üsluptur ve ilahi bir üslubu herhangi bir dile nakletme imkânı yoktur.
- Çeşitli Batı dillerinde yapılmış tercümelerin hiçbiri Kuran hakkında tam fikir vermeye müsait değildir.
- İnsan, insanüstü olan harikayı ifade etmekten mahrumdur.

- Kuran ancak aynen okunup aynen dinlenebilir[204].

Danişmend Batı ilminin Kuran'ı göklere çıkarırken Batıcıların bu durumdan haberi olmadıkları için Kuran'a çöl kanunu demekte tereddüt etmediklerini söyler ve bu kişileri çöl yaratıklarından en ilkel olanları olarak tarif eder.

Hami Kuran'ın sadece ilahi bir üslubunun olmadığını, birçok ayetin bilimsel açıdan birer mucize olduğunu söyler. Danişmend yıldızlara gidilmesi ile ilgili olan Rahman suresi 34. ayetinin mealini verip on dört asır evvelinden böyle bir şeyden bahsedilmesinin bir mucize olduğunu söyler. Yine yıldızlarla ilgili bir ayet olan Casiye suresinin 12. ayetinin mealini verdikten sonra bir gün yıldızlara gitmenin mümkün olacağı yorumunu yapar[205].

İsmail Hami dağların hareketi ile ilgili olan Neml suresinin 88. ayetinin mealini verip bu hakikatin Batı ilminde 20. asırda keşfedildiğini ifade eder. Bitkilerle ilgili ayetlere de değinen Danişmend, Yasin suresinin 35. ayetinde bütün bitkilerin çift yaratıldığını, Rad suresi 3. ayetinde yemişlerin çift yaratıldığını, Zariyat suresinin 49. ayetinde istisnasız her şeyin erkekli – dişili yaratıldığını ifade eder[206].

Danişmend Kuran'da gelecekle ilgili birtakım mucizeler olduğunu, bunların en önemlisinin de İslam'ın başına Arapların yerine Arap olmayan bir kavmin geçeceğinden bahsedildiğini, nihayet Arapların yerine Türklerin geçtiğini söyler[207].

B. İSLAM DİNİ İLE DİĞER DİNLERİ KARŞILAŞTIRMASI

İsmail Hami Danişmend üç büyük din olan İslam, Hristiyanlık ve Yahudiliği farklı açılardan karşılaştırmaktadır. Ona göre evrensel tek din İslam dinidir ve bu dinin kutsal kitabı olan Kuran'ı Kerim tebliğ edildiği günden bugüne değişmemiştir, değişmeyen tek kutsal kitaptır. Buna karşın Hristiyanlık hakkında miladın birinci

[204] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 59-62.
[205] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 62-63.
[206] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 64.
[207] İsmail Hami Danişmend, *Garp İlminin...*, s. 65.

yüzyılının ilk yarısından tek bir vesika bile kalmadığını söyleyen Danişmend, İslam tarihinin aydınlığına karşın Hristiyanlık tarihinin karanlık olduğunu ifade eder.

İncil hakkında bilgilere değinen Hami, çok sayıda İncil bulunduğunu, bu İncillerin birbirinden çok farklı olduğunu, istisnasız hepsinin sonradan uydurulduğunu ve hepsinin yazarlarının farklı olduğunu, İncillerin birbirleriyle çelişkiler içerdiğini, çelişkiler sebebiyle kilisenin İncil sayısını dörde düşürdüğünü, ancak bunlar arasında da bir birlik olmadığını ve yeryüzünde gerçek İncil'in bulunmadığını ifade eder[208].

Doğa kanunları açısından dinleri karşılaştıran İsmail Hami'ye göre doğal olan tek din İslam'dır. Hami bunu "*...çünkü tabiatta olduğu gibi İslamiyet'te de hem şiddet hem şefkat vardır"*. şeklinde açıklamıştır. Ona göre İslam'a karşın "Bir yüzüne tokat atana öbür yüzünü uzat." prensibinde olan Hristiyanlık olumsuz ve doğal olmayan bir din olduğu için hiçbir zaman tam olarak uygulanamamıştır, uygulanması da mümkün değildir. Hristiyanlık dinini bu şekilde açıklayan Danişmend, Hristiyanların bu dindeki şefkate rağmen daima taassup ve çıkar savaşları açtıklarını ve bu savaşlarda yamyamlığa varıncaya kadar her türlü kötülüğü işlediklerini ifade etmiştir. İsmail Hami Hristiyanların yamyamlık fiillerine I. Haçlı Seferi'nde yaptıklarını örnek verir.

Hristiyan Avrupa tarihine değinen İsmail Hami, Avrupa'da asırlarca insanı dörde bölme, canlı canlı gömme, çarka bağlayıp parçalama, gözlerini oyma, karnını deşme, üstüne duvar örme ve her şekilde yakma cezalarının 18. yüzyıla kadar sürdüğünü, ateşle yakma cezasının ise 19. yüzyılda da uygulandığını ifade etmiştir. Kiliseye kurban edilen on milyon insan olduğunu söyleyen Danişmend, İkinci Dünya Savaşı'nın da Hristiyan Avrupalı milletler ve Bolşevikler tarafından gerçekleştirilen bir kötülük olduğunu, bu durumun da Hristiyanlığın uygulanmasının mümkün olmadığını gösterdiğini ifade eder.

İsmail Hami'ye göre Yahudilik de sadece şiddet dini olduğu için doğal değildir. Eski Ahit'ten örnek veren Danişmend, bu kitapta Hz. Musa'nın gizlice

[208] İsmail Hami Danişmend, *İslam'ın…*,s. 6-7.

adam öldürmüş, zalim, gaddar ve cani şekilde tasvir edildiğini söyler. Danişmend yine bu kitapta Allah'ın Beni İsrail'e hırsızlık ve dolandırıcılık tavsiye ettiğini ifade eder. Ona göre İslamiyet ise bütün bu gayritabiî ve insani olmayan unsurlardan tamamen uzak şefkat, adalet ve kuvvet dinidir[209].

Vahdaniyetlik açısından dinleri karşılaştıran İsmail Hami'ye göre dünyada hakiki manada vahdaniyet sadece İslam'da vardır. Hristiyanlık'ta ise Teslis akidesi ve Ulûhiyet ailesi vardır diyen Danişmend, Hristiyanlık için milattan dört asır sonra üç tanrılı bir din icat edildiğini ve hiç haberi olmayan Hz. İsa'ya bu dinin izafe edildiğini söyler. Yahudilik'te ise tek tanrı olduğunu söyleyen İsmail Hami, bu tanrının sadece İsrailoğullarının tanrısı olduğunu ve diğer milletlere düşman bir kabile tanrısı olduğunu ifade eder[210].

Üç büyük dinin kitaplarını karşılaştıran Danişmend, Eski Ahit ile Yeni Ahit'in farklı zamanlarda farklı kişiler tarafından yazıldığını, üsluplarının perişan olduğunu, içerik olarak çelişkiler içerdiğini, doğal olmadıklarını, hatta hırsızlık ve dolandırılıcılığa teşvik gibi ahlaki olmayan garabetlerine karşın Kuran'ı Kerim'in tebliğinden beri hiçbir değişime uğramadığını, insanüstü bir belagatinin bulunduğunu ifade eder[211].

Danişmend'e göre Kuran'daki kadın hukuku, bugünkü hiçbir Avrupa hukuku tarafından temin edilememiştir. Ona göre İslamiyet'teki zekât, fakir sınıfların ekonomik olarak rahatlaması içindir ve zengin ve orta halli sınıflara bu bir borçtur.

Temizlik açısından karşılaştırma yapan Hami'ye göre İslam maddi ve manevi temizlik dinidir. Aynı zamanda manevi temizlik İslam ahlakının temeli olan hayânın doğal bir sonucudur. Hristiyanlık'ta ise bunlardan eser yoktur. Yakın bir zamana kadar Hristiyan Avrupa'da sokaklar, hatta saraylar bile pislik içindeydi[212].

Irk, millet ve kişilerin eşitlik – eşitsizlikleri açısından dinleri karşılaştıran İsmail Hami, Kuran'ın ırk, millet ve kişiler arasında mutlak bir eşitlik ilan ettiğini,

---

[209] İsmail Hami Danişmend, *İslam'ın…,* s. 7-8.
[210] İsmail Hami Danişmend, *İslam'ın…,*s. 8-9.
[211] İsmail Hami Danişmend, *İslam'ın…,*s. 9-10.
[212] İsmail Hami Danişmend, *İslam'ın…,*s. 10.

İslam'da hiçbir milletin başka bir millete, hiçbir bireyin başka bir bireye üstünlüğünün caiz olmadığını, bundan dolayı Hz. Muhammed'in sahabeleri arasında zenci, Yahudi, Rum, Acem vesaire gibi çeşitli ırk ve millete mensup büyük sahabelerin olduğunu, Araplarla bunlar arasında hiçbir ayrım gözetilmediğini ve aralarında kardeşlik ilan edildiğini ifade eder. Buna karşın Hristiyan milletleri manevi medeniyet bakımından geri ve ilkel olduğunu söyleyen Danişmend, Amerika Birleşik Devletleri'nde hâlâ zenciler aleyhine kanunlar olduğunu, kızıl ve sarı derililerin türlü haksızlıklara maruz kaldıklarını, aynı durumun İngiltere'de de yaşandığını, bunları yapan milletlerin medeniyetten, uluslararası adaletten, insan haklarından bahsetmeye hakları olmadığını ifade eder[213].

C. İSLAM'DA BİLİM

İsmail Hami dünyada insanlığı ilme sevk eden tek dinin İslam dini olduğunu, hatta İslam'ın ilmi ibadetten bile üstün tuttuğunu ifade eder. Bu bakımdan İslamiyet'e "ilim dini" denilmesi gerektiğini söyler. İslam'ın ırk, millet ve bireyler arasında mutlak bir eşitlik ilan etmiş olduğunu, Kuran'ın sadece âlimle cahili eşit görmediğini söyleyen Hami, bu konuda Zümer suresinin 9. ayetinin mealini verdikten sonra bu konuda birçok hadis olduğunu belirtir. Bu hadislerden bazılarına bakacak olursak;

- Bir saat düşünmek yetmiş sene ibadetten evladır.
- İlim herkesi, ibadetse sadece âbidi alakadar eder.
- Sofu ile âlim arasında yetmiş derece vardır.
- İlim Çin'de bile olsa gidip öğrenin.
- Beşikten mezara kadar ilim tahsil edin.
- Tahsil hem kadın için hem erkek için mecburidir.
- İlmimi artırmayan güne lanet olsun!
- Tahsil cihad-ı mukaddestir.
- İhtiyar, gencin önüne oturup ders almaktan utanmamalıdır.

[213] İsmail Hami Danişmend, *İslam'ın…,* s. 11.

- İlimler hazinelerdir, sorular da onların anahtarlarıdır.
- Dünyada ilim neşri kadar hayrat olamaz.
- Âlimlere hürmet eden bana hürmet etmiş olur.
- Âlimler, peygamberlerin varisleridir.
- Bir âlimin ölümü bütün bir milletin ölümünden daha büyük bir kayıptır.
- Cahiller içinde bir âlim, ölüler içinde bir diri demektir.
- İlim rütbesi en yüksek rütbedir.
- Âlimin uykusu, cahilin ibadetinden evladır.
- Cehaletten müthiş fakirlik olamaz[214].

Ayet ve hadislerden sonra Danişmend öncelikle Batı ile Doğu'yu karşılaştırmaktadır. Bundan on dört asır evvel Doğu'da bir ilim dini doğduğunu ifade eden Hami, Batı'da Hristiyanlığın ilme ve fikre düşman olduğunu, söz konusu çağa karanlık çağ dendiğini, ilmi men edip cezalandırdığını söyler. İlimle uğraştığı için ceza almış bazı Batılı kişileri de örnek verir. Ayrıca bu kişilerin ilim konusunda İslam'dan feyz aldığını ifade eder: 15-16. asırda yaşamış olan Kopernik Dünya'nın hem kendi ekseni hem de Güneş'in etrafında döndüğünü söyleyememiş; ancak eseri öldükten sonra neşredilmiş ve ortaya çıkmıştır. Ancak 18. yüzyıla kadar Kopernik'in eseri Kilise tarafından yasaklanmıştır. Galilée de Kopernik'i teyit eden eserinden ötürü Engizisyon mahkemesine verilmiş, Kitab-ı Mukaddes'e aykırı bir eser yazdığı için ilmi davasını inkâra mecbur edilmiştir. Galilée'nin cezası bu kadarla bitmemiş, ölünceye kadar bir eve mahkûm edilmiştir. Öldüğü zaman da cenazesi Hristiyan mezarlığına gömdürülmedi. Daha kötü durumda olanlar da vardır. Kâinatta birçok dünyalar olduğunu ileri süren İtalyan filozof Jordano Bruno, Roma Engizisyon mahkemesi kararıyla diri diri yakılarak idam edilmiştir. Bu örneklerden sonra Danişmend, Doğu'da zuhur eden ilim dininin Batı'daki karanlığı yavaş yavaş yenerek bugünkü insanlığı Batı ilminin değil, İslam ilminin teşekkül ettiğini söyler[215].

[214] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyyeti…,* s. 10-12.
[215] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyyeti…,* s. 13-14.

İlkel ve karanlık Batı Hristiyanlığının genel kültürü biraz aydınlanmaya başladığı zaman aralığı 10-14. asırlar olduğunu ifade eden İsmail Hami, bunun sebebinin söz konusu devirde Batı'da kâğıdın bulunmadığını, kâğıdı ve kağıtçılık sanayisini Doğu'dan alarak aydınlanmaya başladığını söyler. Danişmend kâğıdın bir İslam icadı olduğunu ifade eder[216].

İsmail Hami'ye göre Hipokrat eski çağ tıbbın temsilcisi iken yeni tıbbın temsilcisi büyük İslam âlimi dediği İbn-i Sina'dır. İslam tıbbı tarihinde Avrupalıların Avicenna dedikleri İbn-i Sina'yı yetiştirmiş olan ilk devirde bunun kaynağının hekimlik sahasına ait hadisler olduğunu ifade eden Danişmend, Buhari ve Müslim gibi muhaddislerden örnekler verir[217]. Hami Avrupa tıbbiyelerinde eserleri okutulan İbn-i Sina ve Ebubekir Razi'nin eserlerinin bugünkü tıbbı kurmuş olduklarını ifade eder[218].

İsmail Hami hekimlik gibi matematiğin de bir İslam ilmi olduğunu ifade eder. Hristiyan Avrupa kültürünün ilkel olduğunu söyleyen Danişmend'e göre Roma rakamlarından oluşan sayı sistemi sıfır olmadığı için kullanışsızdır; ancak İslam kültüründe sıfırın kullanılması bu durumu kolaylaştırmıştır[219]. Hami hekimlikte olduğu gibi matematikte de Hristiyan Avrupa'nın Müslüman Doğu'nun talebesi olduğunu söyler[220].

İsmail Hami matematik sahasında en meşhur isimler dediği Müslüman âlimleri ve çalışmalarını şu şekilde sıralar: Dokuzuncu asırda yaşamış olan El-Harizmi, "algoritma" bunun isminden gelir; 1029-1087 yılları arasında yaşayan Ez-Zerkali usturlabın mucidi; Ay ile Güneş'in hareketlerini tespit eden Ebu Abdullah Muhammed El-Battani; Abbas İbn-i Finas bir çeşit uçak yaparak havada belli bir mesafe kat etmiştir; Ebu Yunus, El-Fergani[221].

İsmail Hami Hristiyan Avrupa'ya Müslümanlardan geçen cebir,

---

[216] İsmail Hami Danişmend,*İslam Medeniyyeti…,* s. 15.
[217] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyyeti…,* s. 29-30.
[218] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyyeti…,* s. 36.
[219] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyyeti…,* s. 41-42.
[220] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyyeti…,*s. 46.
[221] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyyeti…,* s. 47-48.

trigonometri gibi astronomi biliminin de Müslümanlardan geçtiğini ifade eder. Danişmend Avrupalıların astronomi ilminde teoriden ileriye gidemediklerini, astronominin pozitif bir ilim seviyesine Müslümanlar tarafından çıkarıldığını söyler[222].

Danişmend bütün ilimlerde olduğu gibi musiki ilmini de geliştirenlerin Müslümanlar, özellikle Müslüman Türk âlimleri olduğunu söyler. İsmail Hami İslam musikinin kaynağının da Türkistan musikisi olduğunu ifade eder[223].

D. İSLAM HUKUKU

İsmail Hami Danişmend İslam hukukunun tamamını ele almamıştır. İslam hukukunun nasıl oluştuğunu anlattıktansan sonra daha çok Türklerin bu hukukta ne gibi etkilerinin olduğu üzerinde durmuştur. Danişmend İslam hukukunun çeşitli milletlerle onların memleketlerinin adetleriyle, ananeleriyle, törelerinden aldığı esaslarla oluşmuş bir karışım olduğunu söyler[224]. İslam medeniyetinin Türk, Hint, Arap, İran vesaire kollara ayrıldığını söyleyen İsmail Hami, tıpkı bunun gibi İslam hukukunun da Müslüman topluluğundaki çeşitli ırklarla milletlerin yerel ve milli teamülleriyle törelerine göre birtakım kollara ayrılabileceğini ifade eder[225].

İsmail Hami İslam hukuk sisteminin genişlemesinin fetihlerin başlamasıyla orantılı bir manzara gösterdiğini söyler. Bu fetihlerle Arapların Suriyeliler, İranlılar, Türkler ve daha çok sayıda milletlerle temas etmelerinin etkilerini Danişmend, Orta Asya'dan Endülüs'e kadar çeşitli memleketlerde hayatın şeriata, şeriatın hayata uyum sağlamasını en önemli zorunluluk olarak ifade etmiştir. Hami, İslam hukukunun bu zorunlulukların bir sonucu olduğunu söylemiştir.

İsmail Hami, İslam hukukunun kurulmasının özellikle Hicret'in ikinci yüzyılından yani Arap fetihlerinin genişlemesinden itibaren başladığını ifade eder.

---

[222] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyyeti…,* s. 56.
[223] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyyeti…,* s. 62.
[224] İsmail Hami Danişmend, "Fetva Mecmualarının Milli Kıymeti", *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6275, 6 Şubat 1942, s. 2.
[225] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 1.

Danişmend Araplarla Hristiyan, Yahudi, Türk, Roma ve İran töreleriyle karşılaştıran fetihlerin İslam hukukunun derlenmesinde çeşitli memleketlerle milletlere ait hukuk görüşlerinin tesirine yol açtığını, özellikle Roma hukukunun etkili olduğunu söyler. Roma hukukundan bazı örnekler verir: İcma, rey, fetva terimleri Arapçaya nakledilmiştir[226].

İsmail Hami İslam hukukunun oluşmasında en önemli rolleri oynayan dört büyük imamın içtihat usulleri arasında çok büyük farklar olduğunu söyler. Danişmend "bidat" kavramını İslamiyet'in aslında mevcut olmayıp sonradan hadis olmuş şeydir, şeklinde ifade eder. Dört mezhepteki farkların sebebini Hami bidate karşı durumlarıyla ilgili olduğunu söyler. İsmail Hami mezheplerin bidate bakışını şu şekilde tarif eder:

Bidate karşı Hanefilik'le Hanbelîlik iki zıt kutup vaziyetindedir; diğer iki mezhepten Şafiilik Hanefilik'e, Malikilik de Hanbelilik'e yaklaştırılabilir. Bu vaziyeti anlamak için dört imamın içtihat sistemlerindeki kısaca gözden geçirmek kâfidir.

İsmail Hami Sünnilik'teki dört mezhebi karşılaştırır. Danişmend dört mezhep sisteminin dördünde de Kuran ve hadis metinlerinin temel noktalar olduğunu söyler. İsmail Hami, İmam-ı Azam'ın içtihat yürütme esaslarının rey, kıyas ve istihsan (tercih) olduğunu ifade eder. İsmail Hami bu durumda İmam-ı Azam'ın içtihatta en büyük rolü akla verdiğini söyler. Danişmend Hanefi sistemini özetler: Metin karşısında kıyas filan sonucu verir. Ancak herhangi bir durumda kararlaştırılan birtakım şartlar esas tutularak bu sonuca nazaran filan şekil en güzel sayılabilir.

Söz konusu durumları ifade eden İsmail Hami, bidate karşı en müsait mezhebin Hanefilik olduğunu söyler. Hami, İmam-ı Azam'ın bazı konulardaki fetvalarını örnek verir. Bunlara baktığımızda şu örnekleri görürüz: Arap olmayan Müslümanlarca namaz sureleri kendi dillerine tercüme edilerek okunabilir, vişnap adı verilen vişne likörüyle müselles adı verilen kaynamış şarabın sarhoş olmamak

[226] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,*C. 1, F. 1, s. 3.

şartıyla iştah açıcı olarak içilebilir[227].

Hanefilik ile Hanbelîliği karşılaştıran İsmail Hami, Hanefiliğin akli esaslarına karşın Hanbelilik'te asıl olanın metin olduğunu söyler. İmam Ahmed Bin Hanbel'in bidatin düşmanı olduğunu söyleyen Danişmend, Hanbelîlik sisteminde reyin ancak zaruret hâlinde kullanılabileceğini ifade eder. İsmail Hami, bugün Hicaz'a hâkim olan Vehhabiliğin Hanbelîliğin doğal bir sonucu olarak ortaya çıktığını söyler.

İsmail Hami, İmam Şafii'nin sisteminin İmam Ahmed Bin Hanbel'e yakın olduğunu söyler. Danişmend, Şafiilik sisteminin esaslarının metin, icma ve kıyas olduğunu ifade eder. Hami, İmam-ı Şafii'nin Hanefilik sistemindeki rey ve istihsanı reddettiğini söyler. İsmail Hami, Malikilik sisteminde icma ve istislah olduğunu ifade eder. Danişmend "istislah" kavramını metin hükümlerinin genelin menfaatine göre yapılan değişik ve düzeltme olarak açıklar.

Akıl açısından mezhepleri karşılaştıran İsmail Hami, akla en büyük rolü Hanefilik fıkhının verdiğini ve bu sebeple Hanefiliğin İslam hukukunda rasyonalizm yolunu açtığını, en liberal sistemin Hanefilik olduğunu ifade eder. Danişmend akıl açısından Şafiiliği ikinci derecede, Malikiliği üçüncü derece, Hanbelîliği de dördüncü derecede görmüştür[228].

Türk ırkının İslam dinini kabul ettikten sonra Sünni mezhepler içinde genellikle Hanefiliğe girdiğini belirten İsmail Hami, özellikle Selçuklularla Osmanlıların bu mezhebi resmen himaye ettiklerini ve koruduklarını söyler. Bunun sebebini ise Danişmend, söz konusu Türk devletlerinin milli gelenek ve ananelerinin İslam hukukuyla uyumunu en uygun bu mezhepte görmeleri olarak izah eder.

İsmail Hami, Hanefiliği başta Türk ırkı olmak üzere Arap olmayan milletlerin mezhebi, diğer üçünü de Arap ve Araplaşmış Müslümanların mezhepleri olarak görür. Bu sebeple Danişmend, Hanefi fıkhını Arap olmayan Müslümanların vücuda getirdikleri bir sistem olarak ifade eder ve bu sistemin içinde en önemli

[227] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 3-5.
[228] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 5.

dairenin Türk dairesi olduğunu söyler[229].

İslam hukukunda fetvanın kanun demek olduğunu söyleyen İsmail Hami, fetvanın üç unsurdan meydana geldiğini ifade eder. Bu üç unsur ise; 1) Kuran ve hadis, 2) İçtihat, 3) Örf ve adettir. İçtihat açısından mezhepleri karşılaştıran Hami, Hanbelîlik ile Malikiliği muhafazakâr, Hanefilik ile Şafiiliği liberal olarak görür.

Dört mezhebin imamlarına "Müçtehid-i Mutlak" denildiğini belirten İsmail Hami, bunun sebebini söz konusu imamların İslam hukukunun "Usul" denilen esaslarını kurmuş olmaları olarak ifade eder. Danişmend, ilk esaslardan sonra "Füru" denilen ayrıntılarla meşgul olanlara ise sadece "müçtehit" ismi verildiğini belirtir. Usul ve fürudan sonra içtihat kapısının kapandığını söyleyen İsmail Hami, sonradan gelen İslam hukukçularının sadece mutlak müçtehitlerle onların içtihatlarına dayanan fetvalar düzenlemekle yetindiklerini ifade eder. Söz konusu hukukçuların devlet teşkilatında "Müftü" unvanını aldığını belirten İsmail Hami, bu hukukçuların fetvalarını "İstifta" denilen soruya verilen cevap niteliğinde olduğunu belirtir.

İsmail Hami, müftülerin fetva vermesinde bu kişilerin tesirleri olduğunu belirtir. İçtihat kapısının kapanmasını ise Danişmend, usul ve fürua ait bir şey olduğunu ifade eder. İslam memleketleri arasında farklılıkların olduğunu ifade eden Hami, müftülerin İslam hukukundan yararlanmaları için şahsi etkilerinin olmasını zaruri olarak görür. Danişmend fetvayı İslam hukukunun çeşitli kültür dairelerindeki yerel şartlara tatbik şeklini gösteren bir vesika olarak ifade eder[230].

İslam şartlarının esaslarının Müslüman milletlerin milli ananeleri arasındaki uyum nispetinin çeşitli memleketlerle devirlere göre değiştiğini söyleyen İsmail Hami, bunun sebebini hiçbir Müslüman topluluğunun genel hayatının İslami esaslara birden bire ve tamamen uyum sağlayamadığını ifade eder. Bu konuda içkinin şeraite göre yasak, tesettürün mecburi olması örneğini veren Danişmend, her zaman her yerde aynı şekilde uyulmadığını söyler. Örnek olarak Türk topluluğunu ele alan Hami, Osmanlı döneminde birkaç defa içki yasağının olmasına karşın Anadolu

[229] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 5-6.
[230] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 6-7.

Selçuklularında milli âdetin dini yasağa tercih edildiğini ifade eder[231].

Türk hukuk tarihinin genel olarak üç devre ayrıldığını söylen İsmail Hami, bunu şu şekilde ayırır:

1. Müslümanlıktan evvelki dönemde milli töre hâkimdir,
2. İslamiyet devrinde Selçuklularla ilk Osmanlılara kadar dini hukukla milli töre çift olarak yürürlüktedir,
3. Osmanlı İmparatorluğu döneminde şeriat eski örf ve adet hukukunu giderek ortadan kaldırmıştır.

Şarap ve tesettür konusunu ele alan Danişmend, İslam kanununun bu esasının Türk toplumunda hiçbir zaman tam olarak uygulanmadığını ifade eder. Bunun sebebini ise Hami, Türk toplumunun yaşayış tarzının sonucu olarak yorumlar. İsmail Hami özellikle Yörük ve çiftçi hayatının toplumu kadın ve erkek zümrelerini birbirinden ayırmaya engel olduğunu ifade eder. Danişmend kasabalarda ve şehirlerde İslam'ın tamamen hâkim olduğu devirlerde bile Müslümanlıktan evvelki sosyete hayatının devam ettiğini, bu sebeple şeriat ile örf ve âdetin bir çeşit mücadelesine ait fetvaların olduğunu belirtir, bu konuda birtakım örnekler verir[232].

Türklerin İslam'ı kabul etmelerinin ardından İslam şartları ile Türk töresi arasında bir çeşit mücadele başlamış olduğunu söyleyen İsmail Hami, bu mücadelenin dünya işlerinin yanında ahiret meselelerinde bile etkisini gösterdiğini ifade eder. Buna örnek olarak Danişmend, İslam'da matem olmadığı hâlde Müslüman Türklerde yas tutma âdetinin asırlarca devam ettiğini, hatta resmi matemlere rastlandığını ifade eder[233].

Eki Türklerin inançlarıyla Türklerin İslam'ı kabulden sonraki inançların birbirine karıştığını ifade eden İsmail Hami, bu konuda eski Türklerin ruhlara karşı dini bir hürmet beslediklerini, onlar için kurban kestiklerini söyler. Atalarımızın en eski devirlerden beri atalarının ruhlarını takdis ettiklerini dile getiren Hami,

[231] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 10-11.
[232] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 11-12.
[233] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 14-15.

atalarımızın şeytanlara da inandıklarını söyler. Bu duruma göre Şamanizm devrinden kalan anlayışlarla İslami inançların birbirine karışmamasının mümkün olmadığını ifade eden İsmail Hami, İslamiyet'ten önceki batıl itikatların birçoğunun İslami şekil alarak devam ettiğini söyler. Söz konusu itikatları İslami şekiller almış Şamanî hurafeler olarak niteleyen İsmail Hami, bu konuda bazı örnekler verir. Örneklere baktığımızda şunlara tesadüf ederiz: Evliya ruhlarından yardım istemek, mezarlıklarla türbelere adaklar adamak. Bunların Müslümanlıkla hiçbir alakaları olmadığını söyleyen Danişmend, bu gibi inançların kaynağını Müslümanlıktan evvelki akidelere bağlamaktan başka bir yol olmadığını ifade eder. Bu sebeple İslam şeriatının bu durumla mücadele hâlinde olduğunu söyleyen İsmail Hami, bu konuda bazı fetva örnekleri verir. Yukarıdaki fiilleri işleyen kişilerin dinden çıkmış ve kâfir olduklarını fetvalara bakarak söyleyen Danişmend, bunların tekrar dine girmek zorunda olduklarını ifade eder[234].

İsmail Hami Danişmend, Türkiye'nin 1856 yılında Avrupa hukuk manzumesine katılmadan önce asırlarca takip ettiği esasları genel olarak ikiye ayırır: 1) Şeriat hükümlerinden doğmuş olanlar, 2) Antlaşmalarla kapitülasyonlara dayananlar.

Doğu'nun Müslüman devletlerine karşı genellikle şeriat hükümleriyle hareket edildiğini söyleyen Danişmend, Batı'nın Hristiyan devletlerine karşı barış zamanlarında antlaşmalarla ve kapitülasyonlarla hareket edildiğini, ancak savaş zamanlarında bunların bir hükmü kalmadığı için İslam hükümlerine göre hareket edildiğini ifade eder. Bu durumda Türkiye'nin Doğu'ya ve Batı'ya ait iki hukuk sistemi olduğunu dile getiren İsmail Hami, bu iki sistem arasındaki farkı ortaya çıkarmak için sadece din ve mezhep bakımından incelemek gerektiğini söyler.

Batı'nın Hristiyan devletlerinin İslam hukuku açısından kitap ehli devletler olduğunu söyleyen İsmail Hami, bu durumda barış zamanlarında Müslümanlarla Hristiyanların bir arada yaşamanın caiz olduğunu ifade eder. İsmail Hami Hristiyanlarla barışın mümkün olduğunu, ancak Rafızîlilerle mümkün olmadığını

[234] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 17-18.

söyler. Danişmend Sünniliğin fetvalara göre Şiilikle daima savaş hâlinde olması gerektiğini ifade eder. İsmail Hami bu sebeple Şii İran ile yapılan bir barış antlaşmasının Sünni Türkiye nazarında zaruri bir ateşkes olduğunu söyler.

İran Şiilerinin Türkiye sınırına taarruzlarıyla ilgili bir fetvayı örnek veren İsmail Hami, buradan hareketle Şiilerin bu hareketlerinin savaşa sebep olduğunu, ancak Sünni Türkiye'nin şeraite göre böyle bir savaş sebebine ihtiyacı olmadığını söyler. Bunun sebebini ise Danişmend, barış hâlinin gerçekte dinlenip güç buluncaya kadar devam edecek bir ateşkes olarak ifade eder.

İsmail Hami, Hristiyan uluslarla Şii uluslar arasında devletler hukuku bakımından bu kadar büyük bir fark gözetilmesinin, yani mezhep farklılığına din farklılığından fazla önem verilmesinin nedeninin Revazıf denilen Şiilerin dinden çıkmış sayılmalarında olduğunu ifade eder[235].

İsmail Hami Hristiyanların kitap ehli olduklarını, semavi bir dine mensup olduklarını; Şiilerin dinden çıkmış olduklarını, bu sebeple Hristiyanlar hakkındaki hükümlerin Şiilere göre daha hafif olduğunu ifade eder. Danişmend, Hristiyan milletlerle barış antlaşmaları yapılırken Şiilerle ateşkes yapılmasının sebebinin de bu olduğunu söyler.

İsmail Hami Danişmend aynı durumun savaş esirlerine ait hükümlerde de açıklıkla görüldüğünü dile getirir. Savaşlarda esir alınan kadın ve erkelerin eskiden beri köle olduğu bilgisini veren Danişmend, bu kişilerin kölelikten kurtulması için fidye-i necat (kurtuluş fidyesi) vermeleri gerektiğini ifade eder. Hristiyan kölelerle Şii kölelerin durumunu karşılaştıran Danişmend, Hristiyanların şiddetle Müslüman olamayacaklarını; ancak Şiileri şiddetle Sünnileştirmek gerektiğini söyler. Evlilik açısından kölelerin durumuna bakan İsmail Hami, Hristiyan esir kadınların dinlerinde kalsalar bile Sünni Türkler tarafından nikâhlanabileceğini, hatta bunları odalık edebileceğini; ancak Rafizî esir kadınların şiddetle Sünnileştirildikten sonra

[235] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 28-29.

bu muamelelere tabii tutulabileceğini ifade eder[236].

Danişmend'din bahsettiği diğer bir konu ise esir erkeklerdir. İsmail Hami savaşta esir alınan Hristiyan erkeklerin sağ bırakılırken Rafızî erkeklerinin Sünnileşmedikçe kılıçtan geçirilmeleri gerektiğini söylemiştir. İsmail Hami Danişmend, kocasıyla birlikte esir alınan Hristiyan kadınların nikâhlarının devam ettiğini; ancak Rafızî kadınlarının nikâhlarının devam etmediklerini ifade etmiştir[237].

Rafızîlerin Hristiyanlar karşısında himaye edildiği bir nokta olduğunu söyleyen İsmail Hami, Şiilerin esaretinin Sünnilere hasrından ibaret olduğunu, yani Şiilerin sadece Sünnilere esir olabileceğini söyler[238].

Söz konusu hükümlerin şiddetli olduğunu ifade eden İsmail Hami Danişmend, İran'daki Şii müftülerinin de boş durmadığını hesaba katarak eski İran – Turan mücadelelerinden kalma bir zihniyetin İslami devirde de her iki taraf için dini ve hukuki ifadeler şeklinde karşılık bulduğunu söyler[239].

İsmail Hami tarihte bütün ögeleri eşit bir imparatorluk olmadığını ifade eder. İmparatorluklara bakıldığında dil, din, ırk veya mezhep bakımından mutlaka bir milletin hâkim millet olduğunu söyleyen Danişmend, hâkimiyetinin şartlarının zamanının hukuki anlayışına göre değiştiğini ifade eder. İsmail Hami Avrupa tarihinde ise sadece imparatorlukların değil, büyük küçük bütün devletlerin bu hâlde olduğunu, Hristiyan mezhepleri arasındaki eşitliğin on dokuzuncu yy.da gerçekleştiğini söyler.

İsmail Hami Avusturya İmparatorluğu'nda Katolik olmayan Hristiyanların mezhepleri için özel kilise açabilmeleri için çan kulesi ve caddeye açılır kapısı olmaması şartlarının olduğunu belirtir. Bu durumun ancak on sekizinci yy. sonlarında ortadan kalktığını söyler. Özellikle Yahudilerin durumlarının daha kötü olduğunu ifade eden İsmail Hami, Orta Çağ'da Avrupa Yahudilerinin Hristiyanlardan ayırt edilmek için sivri külah, sarı kurdele gibi birtakım kıyafetlerle

[236] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 30.
[237] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 31.
[238] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 1, s. 32.
[239] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 2, s. 33.

kendilerini belli etmek mecburiyetinde tutulduklarını söyler. 1756 yılına kadar Frankfurt Yahudilerinin ana caddelere ve meydanlara çıkmalarının yasak olduğunu ifade eden Danişmend, Almanya'daki Yahudilerin hukuk karşısındaki eşitliğinin ancak 1864'te sağlanabildiği bilgisini verir. İsmail Hami bütün bu eşitsizliklerin sebebinin hâkim millet anlayışının hukuka yansıması olduğunu söyler.

Fransız İhtilali'linden çıkan demokrasi fikirlerinin kişiler arasındaki eşitsizliği yok ettiği gibi cemaatler arasındaki eşitsizlikleri de yok ettiğini ifade eden Danişmend, bu durumdan en çok imparatorlukların etkilendiğini söyler[240].

Tanzimat'ın ilanına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda hâkim bir millet olmadığını söyleyen İsmail Hami, hâkim bir ümmet olduğunu ifade eder. İsmail Hami, devleti kuran ve imparatorluğun hâkim unsuru olan Türk milletinin İslam inancı gereği diğer Müslümanlarla eşit olduğunu söyler. Bu durumda Türklerin milli hâkimiyetinin kaybettiğini söyleyen Danişmend, Türklerin dini hâkimiyetini Türk olmayan Müslümanlarla paylaştığını ifade eder. İsmail Hami İslam fıkhına dayanarak "zimmî" denilen gayrimüslimlerin siyasi ve sosyal haklar bakımından Müslümanlarla eşit olmadığını söyler. Tanzimat'a kadar durumun böyle olduğunu söyleyen İsmail Hami, özellikle 1856 yılında Islahat Fermanı ile Müslüman ile gayrimüslimler arasında eşitlik olduğunu ifade eder.

Tanzimat öncesi durumu anlatan İsmail Hami, söz konusu zamana kadar gayrimüslimler için birtakım fetvaların olduğunu ve bu fetvalarda verilen hükümleri açıklar. Bunlara baktığımızda şunları görürüz: kiliselerin çan çalmaları yasaktı[241], papazların halkın duyacak şekilde ayinler yapması, ruhani alaylarla sokaklardan geçmeleri yasaktı, gayrimüslimler Müslüman mahallesinden ev satın alamazdı[242], gayrimüslim bir şekilde Müslüman mahallesinden ev satın almışsa evinin yüksekliği Müslümanların evinden fazla olamazdı, eski bir Müslüman mahallesine zimmîler yerleşince mahalle mescidi cemaatsiz kalacak olursa zimmîlerin hepsi birden sürülebilirdi, Avrupa'da olduğu gibi Türkiye'de de din farklılığının kıyafet

[240] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 2, s. 33-34.
[241] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 2, s. 35.
[242] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 2, s. 36.

farklılığıyla belli edilmesi şeran mecburiydi[243], silah taşıma hakkı sadece Müslümanlara aitti; ancak gayrimüslimler seyahatleri esansında eşkıya korkusu yaşarsa o zaman Müslüman kıyafeti giyebilir ve silah taşıyabilirdi, ancak kıyafet sahtekârlığı yapılamazdı[244].

İsmail Hami Danişmend, İslam hukukunun Tanzimat'tan önce gayrimüslimler hakkında verdiği hükümleri özetler. Baktığımızda şunları görürüz: Ayrı kıyafet, ayrı mahalle, silah taşıyamamak, ata binememek, haraç vermek… İsmail Hami, Hristiyanların mavi, Yahudilerin sarı sarıkla ayırt edilmek ve at yerine katıra bindirilme âdetinin ilk olarak Hicret'in sekizinci asrında Mısır'daki Türk Kölemen sultanlarının emriyle ortaya çıktığını söyler.

İsmail Hami Danişmend, söz konusu fetvaların gösterdiği şeklide İslam fıkhının hayata uyumunun her memlekete göre ayrı bir milli kıymeti olduğunu, Osmanlı fıkhı demenin Müslüman – Türk hukuku olduğunu ifade eder[245].

E. LAİKLİK

Türklükle Müslümanlığın 1300 yıl kaynaşarak tarihi, sosyal ve medeni bir karışım meydana getirdiğini söyleyen İsmail Hami, laikliğin Fransız İhtilali'nin olduğu zamanki şekliyle Türkiye'de tamamen uygulanamayacağını ifade eder. Danişmend devletin bünyesinde diyanet işlerinin bulunduğunu, dini bayramlara göre tatil yapıldığını, ilkokullarda zorunlu olarak din dersi okutulduğunu söyleyerek bunun nedeninin Türklükle Müslümanlığın kaynaşması olduğunu ifade eder. On sekizinci yy.daki laikliği yıkıcı olarak dile getiren İsmail Hami, bugün ilmi manada tarif edilen laikliğin ilk zamanınkinden çok farklı olduğunu söyler. Danişmend İngiltere'nin Anglikan mezhebinin resmi olarak ilan etmiş olmasına rağmen laik olduğunu söyler. Gerekçe olarak ise İngiltere'de kararların dini kurallara göre değil, dünya şartlarına göre alındığını ifade eder. Bu bakış açısıyla Danişmend bütün İslam devletlerini laik olarak gördüğünü söyler. İslam'da faizin yasak olduğunu hatırlatan

[243] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 2, s. 37.
[244] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 2, s. 38.
[245] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 2, s. 39.

İsmail Hami, İslam ülkelerinde banklarının bulunmasını ekonomik laiklik olarak görür[246].

İrticaın sadece dinin siyasete alet edilmesiyle olmadığını söylen İsmail Hami Danişmend, her alanda irtica olabileceğini ifade eder. Danişmend irticaı siyasi ve toplumsal hayatın herhangi bir aşamasından geri dönmek olarak tarif eder. Bu bakımdan İsmail Hami her alanda irtica olabileceğini dile getirir. Danişmend şeflik ve devletçiliği irtica olarak görür[247].

İsmail Hami tek parti dönemini kastederek bizde otuz yıl boyunca öğrencilerin ruhları ile maneviyatlarının ihmal edildiğini, bu ihmalin de birtakım olumsuzluklara neden olduğunu söyler. Söz konusu olumsuzluklara bakıldığında şunlar görülür: Hırsız çeteleri kurulmuş, hocalar öldürülmüş, sokaklarda kadınlara toplu halde musallat olunmuş, cezaevlerine tıkılan öğrencilerin yanında öğretmenler rüşvet almış, misafirleriyle uygunsuz yakalanmış, komünizm okullara girmiştir. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için okullarda din eğitiminin yeterli olmadığını söyleyen İsmail Hami, din dersinin yanında ahlak dersinin de okutulması gerektiğini savunmuş, bu durumun laikliğe aykırı olmadığını ifade etmiştir[248].

Siyasi kültürümüzün henüz oturmadığını söyleyen İsmail Hami, bu sebeple bizde birçok konunun şahsi olarak tarif edildiğini dile getirir. Bu konulardan birinin de laiklik olduğunu ifade eden Danişmend laiklik anlayışında ayrılıklar olduğunu söyler. Laikliğin uygulanmasındaki zıtlıklara hayret ettiğini söyleyen İsmail Hami, bundan çıkarılabilecek anlayışları şu şeklide görür:

- Laiklik demek dinsizlik, hatta din düşmanlığı demektir.
- Din devlete karışamayacağı halde devlet dine karışabilir.
- Laiklik demokrasinin en önemli şartıdır: Laik olmayan devlet demokratik değildir.
- Eğitim siyasetinde laiklik demek materyalizm demektir: Bundan

[246] İsmail Hami Danişmend, "Resmi Bir Tebliğin Mühim Bir Noktası", *Milliyet Gazetesi,* No: 193, 14 Kasım 1950, s. 3.
[247] İsmail Hami Danişmend, "İrticaın Tarifi", *Milliyet Gazetesi,* No: 259, 20 Ocak 1951, s. 3.
[248] İsmail Hami Danişmend, "Kanun ve Hayat", *Milliyet Gazetesi,* No: 218, 9 Aralık 1950, s. 3.

dolayı laik terbiye sisteminin ahlak ve maneviyatla alakası yoktur!

Bu anlayışları tuhaf olarak nitelendiren İsmail Hami, laikliğin lügat manasına değinerek bu kelimenin din düşmanı ya da dinsizlik olmadığını belirtir. Meseleye bu açıdan bakan Danişmend, Hristiıyanlık'ta papaz olmayan herkesin laik olduğunu söyler. İsmail Hami laikliğin din ve devlet ayrılığı manasına geldiğini söyleyerek bu durumun ne dinsizlik, ne din düşmanlığı, ne materyalizm ne de demokrasiyle hiçbir alakasının olamayacağını ifade eder. Danişmend demokrasinin bütün yeryüzüne dağıldığını; ancak sadece birkaç devletin laik olduğunu söyler[249].

İsmail Hami, laiklik dinin devlete karışmaması, devletin de dine karışmaması demek olduğunu söyleyerek Ayasofya'nın müze olmasına karşı çıkmaktadır. Osmanlının fetihler devrinde eski bir anane olduğunu dile getiren Danişmend, bir şehir fethedildiğinde şehrin en büyük kilisenin camiye çevrildiğini, bu durumun fethin bir timsali olduğunu ifade eder. Bu açıdan İsmail Hami, Ayasofya'nın cami olarak kalmasını ister[250]. CHP'nin altı okundan birinin laiklik olduğunu dile getiren İsmail Hami, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sırasında âlim ve şair Kemal Paşazade Şemsettin Ahmet Çelebi'nin atının padişahın kaftanını kirlettiğini ve Yavuz bu kaftanı öldükten sonra sandukasının üzerine serilmesini vasiyet ettiği bilgisini verir. Bakımsızlık ve dikkatsizlik sonucu söz konusu kaftanın çürüdüğünü belirten İsmail Hami bunun sebebinin CHP'nin laiklik anlayışı olduğunu söyler[251].

F. TÜRKLÜK VE MÜSLÜMANLIK

İsmail Hami Danişmend, Kuran'da birçok millet isminin geçtiğini; ancak Türk isminin geçmediğini söyler. Buna karşın Türk tarihinin tefsir, izan, akıl, ilim ve mantıki zorunlulukla inkârının mümkün olmadığı beş ayetin Arapları tehdit ettiğini ifade eder.

---

[249] İsmail Hami Danişmend, "Laiklik Meselesi", *Milliyet Gazetesi,* No: 168, 20 Ekim 1950, s. 3.
[250] İsmail Hami Danişmend, "Allah'ın Hakkı", *Milliyet Gazetesi,* No: 228, 19 Aralık 1950, s. 3.
[251] İsmail Hami Danişmend, "Bir Laiklik Faciası", *Milliyet Gazetesi,* No: 376, 26 Mayıs 1952, s. 2.

İsmail Hami, İslam dininin Arabistan'da ortaya çıktığını, Kuran'ın Arapça tebliğ edildiği; ancak İslam peygamberinin Arap kavminden çok sıkıntı çektiğini söyler. Arapların bedevisinden de medenisinden de çekmediğinin kalmadığını dile getirir[252].

Danişmend Arapları tehdit eden ayetlerin nüzul sebeplerini şu şekilde belirtmiştir;

- Arapların dinden çıkmaları,
- Hem medeni hem bedevi birçok Arap'ın gaza ve cihada katılmamaları,
- Zekât ve sadaka gibi vasıtalarla fakirlere yardımdan yüz çevirmeleri,
- Küfürde ve müşriklikte ısrar etmeleri.

Danişmend bu sebeplerle Allah'ın Arap kavminin yerine Araplıkla alakası olmayan, tamamen yabancı bir milleti İslam'ın başına geçireceğini ifade eder. Hami söz konusu milletin vasıflarını da sıralar:

- Bu millet ilk önce Araplarla savaşacak, sonra da Müslüman olacaktır.
- Bu millet her konuda Araplardan daha hayırlıdır.
- Olağanüstü bir yiğitlik ve cesaret sahibidir.
- Cengâverliğini Hak yolunda kullanıp gaza ve cihada çıkacaktır.
- Kahraman olan bu millet, imanına dil uzatacak olan kâfirlerin saldırılarından yılmayacaktır.
- Arap olmayan bu millet Allah'ın emirlerine itaat edecek, fakirleri, hayrat ve hasenatı sevecektir.
- Arapların yerine geçecek olan millet, dindaşlarına karşı mütevazı, kâfirlere karşı heybetli ve kahredicidir.
- Bütün bunlardan dolayı Allah, Arap olmayan o milleti, o millet de Allah'ını sevmektedir[253].

[252] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 123.
[253] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 126-127.

Arapların bütün dünyayı fethetmek suretiyle insanlığı şiddetle Müslümanlaştıramayacağını daha Emeviler döneminde anladıklarını söyleyen İsmail Hami, İslam peygamberinin fetihleri telkin ettiğini; ancak Araplarda gevşeklik hissinin hâsıl olduğunu ifade eder. Danişmend, Arapların takatsiz kaldıklarını dile getirir. Özellikle onuncu asrın sonları ile on birinci asrın başlarında Abbasi halifelerinin birtakım kişilere unvan vermekten başka yapacak bir şeyi kalmadığını dillendirir. Hami, İslam dininin başına geçecek ırkın bu durumda belirmeye başladığını ifade eder[254].

İsmail Hami, Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulması ile birlikte Sünni İslamiyet'in ilk Selçuklu padişahı olan Sultan Tuğrul tarafından İslam'ın himaye edilmeye başlandığını dile getirir. Bu dönemin Arap hâkimiyetinin bölünme, parçalanma ve dağılmasına denk geldiğini söyler[255].

Danişmend, Arapların İslam dünyası üzerindeki cismani hâkimiyet haklarıyla yetkilerini Türklere resmi törenle devretmesinin 1055 yılından 1058 yılına kadar yaşanan siyasi münasebetlerle bazı önemli olayların zorunlu bir sonucu olduğunu ifade eder. Ona göre bu olayların ilk önemlisi Selçuklu sultanı Tuğrul Bey'in Abbasi halifesi El Kaim Biemrillah'a İslam dünyasında anarşiye son vermek için harekete geçme teklifinde bulunmasıyla başlamıştır[256]. İsmail Hami, İslam tarihinin Arap devrinden sonra Türk devrini açmış olan töreninin 1058 yılı, 24 Kanunisani / Ocak Cumartesi günü yapıldığını söyler[257]. Hami, yapılan törende Tuğrul Bey'in iki kılıç kuşanarak iki devletin idaresini sorumluluğuna alması sebebiyle halifenin ona "Doğu'nun ve Batı'nın Padişahı" diye hitap ettiğini ifade eder[258]. Hami, Oğuz – Türk hakanının yedi iklime, Doğu'ya ve Batı'ya, Arap ve Arap olmayana yayılmış olan İslam âleminin yegâne padişahı ilan edildiğini söyler[259].

---

[254] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 178.
[255] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 179.
[256] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 182-183.
[257] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 190.
[258] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 192.
[259] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 195.

İsmail Hami Danişmend, söz konusu durum itibariyle İslam tarihinin genel hâkimiyet bakımından iki büyük devre ayrıldığını dile getirir. Birinci devir Hicri 11 ve Miladi 632'de Hulafay-ı Raşidin ile başlayıp 1058'de Abbasi hilafetinin cismani hâkimiyetinden feragat törenine kadar süren 426 yıllık Arap devri, ikinci devir ise aynı feragat tarihinden başlayıp Miladi 1924'te hilafetin kaldırılmasına kadar süren 866 yıllık Türk devridir. Danişmend, Türklerin İslam'ın başından bulunduğu devrin Arap devrinin iki katından fazla olduğunu dile getirir[260].

Hami, Kuran'da Arapları tehdit eden inzar ayetlerinde İslam'ın başına Arap kavminin yerine hangi ırkın geçeceğinin üst üste beş defa tebliğ edilmiş olduğunu, bu ırkın da yukarıda söylenen hâkimiyet devri hadisesiyle meydana çıktığını ifade eder. Arap ırkının muhteşem merasimle ve ahitname vesikalarıyla İslam'ın başından çekildiğini, cismani hâkimiyet ve haklarını büsbütün Türk ırkına resmen devretmiş olduğunu söyler. Danişmend, söz konusu tarihten itibaren İslam'ın kaderine Türklerin hâkim olduğunu, nihayet Miladi 1517'de Mısır Abbasilerinden hilafet makamının da Türklere geçtiğini, bu sayede Türklerin İslam dünyasının hem dini hem cismani hâkimiyet haklarını birleştirdiğini dile getirir.

Hami bu bakımdan İslam'ın başında Arap devrini takip eden dokuz yüzyıllık Türk devrinin ikiye ayrılabileceğini söyler. Bağdat Abbasi hilafeti tarafından cismani hâkimiyetin devredildiği 1058'den Mısır Abbasi halifesi tarafından hilafetin devredildiği 1517'ye kadar 459 senelik birinci devir cismani hâkimiyetle 1517 yılından 1924'e kadar süren 407 yıllık ikinci devir hem dini hem cismani hâkimiyetle geçmiştir[261].

İsmail Hami'ye göre İslamiyet'i Türklük, Doğu'dan Batı'ya gelen Oğuz Türklüğünü de İslamiyet yaşatmıştır. Danişmend bu tarihi gerçekliğin delillerini oluşturan birçok olaylarla durumlar olduğunu söyler. Hami, Sünni İslamiyet'in Orta Asya'dan Batı'ya gelen Oğuz Türklerin sayesinde hem mevcut durumunu koruduğunu hem de genişlediğini ifade eder. Ona göre bu durumun en önemli kanıtı Abbasi hilafetiyle Sünni İslam idaresinin bir ara Fatımiler tarafından yıkılmasından

[260] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 195.
[261] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 197.

sonra Oğuz Türklerine mensup olan Selçuklular tarafından kurtarılıp yeniden kurulmasıdır[262].

Danişmend'e göre İslamiyet Oğuz Türklüğünden ne kadar kuvvet almışsa Türklük de İslamiyet'ten o kadar kuvvet almış, sonuç itibariyle İslamiyet'i Türklük, Türklüğü de İslamiyet yaşatmıştır. Ona göre bu durum inkârına imkân olmayan bir hakikattir.

İsmail Hami'ye göre bu hakikati anlamak için Orta Asya'nın kurak ve kısır bozkırlarında Çin Seddi ve İran Sasani engeli arasındaki Oğuz Türklüğünün asırlarca nasıl bocaladığını göz önüne getirmek yeterlidir. Danişmend bu konuyu daha iyi aydınlanmak için Orhun Kitabelerinden örnek verir. Söz konusu örnek; Göktürklerin merkezi olan Ötüken, ana vatan kutsiyetinden dolayı "Mukaddes Ötüken" diye anıldığı hâlde çoraklık ve kısırlığından dolayı "kısır toprak" şeklinde de tarif edilmiştir. Hami, Göktürklerin söz konusu mukaddes çoraklıktan kurtulmak için İslam'dan önce Sasani engeline karşı Bizans ile birlikte hareket etmeye kalkıştığını, hatta elçilerin bile gidip geldiğini; ancak bir sonuç alınamadığını ifade eder. Danişmend, bu sebepten ötürü Oğuz Türklüğüne Batı yolunun açılmasının 7. yy.da İran'ın İslam orduları tarafından fethiyle Sasani engelinin ortadan kalkması olduğunu söyler. İsmail Hami, Türklerin dokuzuncu, özellikle onuncu asırdan itibaren Müslüman olduğuna göre Müslüman Türklerin Batı'ya ilerlerken artık hiçbir engelle karşılaşmadıklarını, bu durumdan dolayı Türklerin İslamiyet'ten ilk faydasının Batı yolunun açılmasında olduğunu dile getirir[263].

Büyük Selçuklu Devleti'ni Orta Asya ile Hindistan ve Afganistan'ı da içine alarak Akdeniz'e dayanan muazzam Türk imparatorluğu olarak tarif eden İsmail Hami, bu imparatorluğun İslamiyet sayesinde ve İslam dininden aldığın manevi kuvvetle kurulduğunu ifade eder. Danişmend, çeşitli ırklarla iklimlere mensup olan milletlerin Türk hakanının değil, İslam sultanının hâkimiyetlerini kabul ettiklerini söyler. Ona göre Osmanlı imparatorluğu da aynı durumdadır. Oğuz Türk'ü üç kıta üzerindeki muazzam imparatorluğu İslamiyet ile kurmuş, İslamiyet ile yaşatmıştır.

---

[262] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 199.
[263] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı…*, s. 205.

İsmail Hami'ye göre çok önemli bir nokta daha vardır. Türkler Batı'ya geldikten sonra milliyetini sadece İslam sayesinde korumuştur. Danişmend bu konuda kanıt olabilecek örnekler verir. İslamiyet'ten önce Batı'ya gelen, hatta Attila'nın Hunları gibi Batı'yı fetheden Türkler sonunda Hristiyanlaşarak Avrupa milliyetlerine karışmışlardır. Hami, Attila'nın Hunlarının Türk ve Moğol ırklarından oluştuğunu, Avrupa'yı istila ettikten sonra Asya'ya dönemediklerini, kısa sürede Hristiyanlaştıklarını, eski milli kimliklerini unutarak Avrupa'nın yerli Hristiyanlarına karışarak adeta birden eriyip yok olduklarını ifade eder[264].

İsmail Hami, zamanında çeşitli sebeplerle Bizans topraklarına gelmiş olan Türklerin Hristiyanlaşmak suretiyle milliyetlerini kaybederek Rumlaştıklarını söyler. Ona göre oğuz Türkleri İslam dininden önce veya Müslüman olmadan Batı'ya gelmiş olsalardı daha önceki Türkler gibi Hristiyanlaşacakları kesindir. Danişmend Şamanizm dinindeki iman esaslarının İslam akidelerinin ayniyet derecelerine yaklaşan vahdaniyet inancına karşın bu dinin semavi bir kitabının ve peygamberinin olmadığını söyler. Ona göre bu gibi kütlelerin uluslararası din sahalarına girdikleri zaman kolayca karışıp din değiştirmeleri birçok örneklerle gerçekliği kanıtlanmış bir hakikattir[265].

[264] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı*…, s. 206.
[265] İsmail Hami Danişmend, *Türk Irkı*…, s. 207.

IV. BÖLÜM

BATI VE BATI MEDENİYETİ

A. BATICILIK / BATILILAŞMA

İsmail Hami Danişmend'e göre Türkler Tanzimat'tan beri Batı'dan aldıklarının birçoğunu anlamamış, bazılarını hiç anlamamış, çoğunu da yanlış anlamıştır. Doğru anlaşılan ise yok gibidir. Ona göre bunların başında da inkılâpçılık gelir. Türkler inkılâpçılığı sürekli değişim olarak gördükleri için devamlı bir şeyleri değiştirme gayretinde olduğunu ifade eden Danişmend, buna kurumların isimlerinin değiştirilmesini örnek vermiştir. Birçok kurumun adının değiştirilmesini irdeleyen İsmail Hami'ye göre Arapça isimler atılmış ama yerine konulan isimler Türkçe değil, yine başka dillere aittir[266].

İnkılâpçılık adına gereksiz birçok yenilik yapıldığını söyleyen Hami'ye göre "bey", "efendi, "paşa", "ağa" gibi unvanlar millidir ve bunlar demokrasi adına bir çırpıda silinip atılmıştır. Ona göre asırlardır uluslararası ilişkilerde kullanılan ecnebi "hükümdar", "nazır" ve "sefir" gibi unvanlar alafrangalık adına atılmış, yerine Fransızca kelimeler kullanılmış; böyle olunca da güya Batılılaşmışız[267].

1950 yılında İsmail Hami bir yazısında Cumhuriyet devrini kastederek son otuz yılda yapılan bazı kanun değişikliklerine değinmiştir. Danişmend'e göre son otuz yılda yapılanlar Batı medeniyetinin sosyal ve siyasi prensipleri alınıp devletin temel taşları haline getirilmiştir. Söz konusu kanunların uygulanır gibi yapıldığını ancak uygulanmadığını söyleyen İsmail Hami'ye göre bu durum Türkiye'yi zıtlıklar ve çelişkiler memleketi haline getirmiştir. Hami'ye göre Batıcılık adı altında yapılan ve olumsuz sonuçlananlara baktığımızda şunları görürüz: Demokrasi denilmiş, mutlakıyeti gölgede bırakan şef sistemi uygulanmış; halkçılık denilmiş, devletçilik

[266] İsmail Hami Danişmend, "Değişiklik İptilası", *Milliyet Gazetesi*, No: 523, 26 Ekim 1951, s. 2.
[267] İsmail Hami Danişmend, "Manasız Bir Alafrangalık", *Milliyet Gazetesi,* No: 750, 9 Haziran 1952, s. 2.

adına halkın elindekine el konulmuş; laiklik denilmiş ancak laikliğe hiç uygun olmayarak diyanet kurumu devletin içinde yer almış; milliyetçilik denilmiş fakat milliyetçiler tutuklanmış; benzer zıtlıklar dilde de görülür; Arapça kelimeler dilden çıkarılmış, yerine ise Almanca, Fransızca kelimeler konulmuştur[268].

Doğu ile Batı'nın temizliklerini karşılaştıran İsmail Hami Danişmend'e göre Batı yakın bir zamana kadar pislik içindeydi. Avrupalıların tuvalet ihtiyaçlarını sokaklarda giderdiğini söyleyen Danişmend, aynı zamanda bunların vaftiz suyunun kutsiyetini izale etmemek için ölünceye kadar yıkanmamalarını dini bir gelenek şeklinde ifade etmiştir. Bir de Doğu dünyasına yüzünü çeviren İsmail Hami burada temiz şehirler gördüğünü söyler ve en temiz insanların ise Türkler olduğunu ifade eder. Türklerin kirlenmeye başlamasını ise Danişmend, Batılılaşmaya başlandığında ortaya çıktığını, Batılılaştıkça Türklerin kirlendiğini, Müslümanlıklarından utandıkları için murdarlaştıklarını söyler[269].

Batılılaşma konusunu ele alan İsmail Hami, benliğini kaybedenin taklitçi olacağını söyler. Batılılaşma sevdasının bize hem milli ve tarihi benliğimizi kaybettirdiğini, hem de bizi taklitçi yaptığını söyleyen Danişmend, gülünç olacağımızı aklımıza bile getirmediğimizi ifade eder. Taklitçiliği yenilik zannettiğimizi söyleyen İsmail Hami bu konuda birtakım örnekler verir. Örneklere baktığımızda şunları görürüz: Bin üç yüz yıldır ölüler için Fatiha okurken birden bire bunu bırakıp bir dakikalık alafranga sessizliği laiklik zannetmek, apartmanlarda gramofonla mevlit okutup şeker yerine tekel likörleri dağıtmak, Hristiyan çiçeklerine çelenk yaptırıp Müslüman cenazelerine göndermeyi modernizm saymak, ölülerin başlarına resimlerini ya da heykellerini koymayı medeniyet zannetmek, cenaze arabalarını Hristiyan modellerinden aynen taklit emek, bazı meslekler için kabul edilen kıyafetler bile taklitten başka bir şey değildir; askeri kıyafette ilk önce Almanlar, ardından Amerikalılar taklit edilmiştir, avukatların mahkeme kıyafetleri tamamen taklittir, üniversite hocalarının kıyafetleri taklittir, üniversite ismi de

[268] İsmail Hami Danişmend, "Tezadlar ve Tenakuzlar Diyarı", *Milliyet Gazetesi,* No: 156, 8 Ekim 1950, s. 3.
[269] İsmail Hami Danişmend, "Temizlik Tarihimizin İki Devri", *Milliyet Gazetesi,* No: 47, 18 Haziran 1950, s. 3.

Fransızcadır[270].

Her alanda Batılılaştığımızı söyleyen İsmail Hami, ironi yaparak *"Hamdolsun her alanda Batılılaştık, şu kötü Doğululuktan artık kurtulup tam manasıyla Batıcı olduk."*der. Batılılaşma konusunu ironi olarak anlatan İsmail Hami şu örnekleri vermektedir: Türk musikisi yerine Batı müziği dinliyoruz, çok iyi dans ediyoruz, karnavallarda her kılığa giriyoruz, Noel yortularını çam ağaçlarıyla kutluyoruz, çocukların isim günlerini mumlu pastalarla kutluyoruz, Efes'te Katolik papazlarının ayinlerine katılıp "Amen!" diye haykırıyoruz, bazen de garajlarda egzistansiyalizmin en harika sahnelerini kurarak gazetelere akisler bırakıyoruz. Durumun bu kadarla da kalmadığını dile getiren İsmail Hami, Avrupalıların unutmuş olduğu obscurantisme / obskürantizm cereyanını yeniden canlandırarak Batıcılıkta Batı'yı bile geride bıraktığımızı ifade eder[271].Danişmend, kendimiz gibi yaşamak dururken bu durumdan çıkıp başkaları gibi yaşamayı en adi taklitçilik olarak nitelendirmiştir[272].

B. BATI İLMİNE BAKIŞI

İsmail Hami Danişmend'e göre Batı Hristiyanlığı genel kültür bakımından ilkel ve karanlıktır, miladın 10-14. yüzyılları arasında biraz aydınlanmaya başlamıştır. Danişmend söz konusu aydınlanmanın dört yüzyıl sürmesini şaşkınlıkla karşılamıştır. İlmin ve fikrin tek yayılma vasıtasının kâğıt olduğunu söyleyen Hami, Batı'nın karanlık içinde olmasının sebebini onlarda kâğıt olmaması olarak açıklar. Batı'yı ilkel olarak nitelendiren İsmail Hami, Batı'nın kâğıt ve kâğıtçılık sanayisini Doğu'dan aldığını, bu sayede de biraz da olsa aydınlanmaya başladığını dile getirir[273].

İsmail Hami, Eski Çağ tıbbının kurucusu sayılan Hipokrat'ın baş harfinin

---

[270] İsmail Hami Danişmend, "Mukallitliklerimiz", *Milliyet Gazetesi,* No: 183, 4 Kasım 1950, s. 3.
[271] İsmail Hami Danişmend, *Tarihi…* C. 1, s. 447-448.
[272] İsmail Hami Danişmend, "Milliyetin Şekli ve Rengi", *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6200, 19 İkinciteşrin / Kasım 1941, s. 2.
[273] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 15.

hâlâ reçetelerde yazılmasının sebebini anlayamadığını söyler[274]. Danişmend Hippotrace, Galien, Rufus gibi eski Yunan tıp bilginlerinin eserlerinin Arapçaya tercüme edildiğini, İslamiyet sayesinde de Batı'ya geçtiğini ifade eder[275]. Danişmend bugünkü tıbbı İslam medeniyetinin kurduğunu, karanlık Batı'ya İslam medeniyetinden geçtiğini söyler[276]. Hami, İbn-i Sina ve Ebubekir Razi'nin bugünkü tıp ilmini kurduğunu ve bu kişilerin eserlerinin Avrupa tıbbiyelerinde asırlarca ders kitabı olarak okutulduğunu dile getirir[277]. Endülüslü İbn-i Rüşt'ün felsefe ve tıpta Razi ile İbn-i Sina kadar büyük bir üstat olduğunu söyleyen İsmail Hami, İbn-i Rüşt'ün eserlerinin tesiriyle bugünkü Avrupa ve dünya tıbbının kurulduğunu ifade eder[278].

İsmail Hami, matematiğin Hristiyan Batı'ya İslam medeniyetinden geçtiğini ifade eder. Danişmend bundan evvel Avrupa kültürünün bu sahada çok ilkel olduğunu söyler. Danişmend'e göre bunun sebebi de Greko - Romen denilen yani eski Yunan – Latin kültürünün rakamsız olmasıdır. Roma medeniyetinde sayıların rakamlarla değil harflerle ifade edildiğini söylen İsmail Hami, Roma rakamları denilen bu sistemi ilkel olarak nitelendirmiştir. Söz konusu sistemin kullanışsız olduğunu söyleyen Danişmend, bu sistemde en gerekli sayı olan 0 (sıfır)'ın bulunmadığını dile getirir. Sıfırın olmadığı bu sayı sitemini ebcet hesabına benzeten İsmail Hami, söz konusu sistemle matematiğin kurulamayacağını dile getirir[279]. Danişmend Hristiyan Avrupa'nın rakam sistemi İslam medeniyetinden aldığını ve bu rakamlarla Batılıların matematiği geliştirdiğini ifade eder[280].

İsmail Hami Danişmend, matematik gibi trigonometri ve geometrinin de Batı'ya İslam dünyasından geçtiğini dile getirir. Danişmend Rönesans'ın hocalarının Yunanlar değil, Müslümanlar olduğunu ifade eder[281].

---

[274] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 29.
[275] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 31.
[276] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 34.
[277] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 36.
[278] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 40.
[279] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 42.
[280] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 46.
[281] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 53.

İsmail Hami matematik ilimlerinin olduğu gibi astronominin de Batı'ya İslam medeniyetinden geçtiğini söyler. Eski Yunan – Latin kültürünün astronomi konusunda birtakım teorilerden başka bir şey kuramadığını söyleyen Danişmend, astronominin pozitif bir bilim olmasını İslam âlimlerinin sağladığını ifade eder[282].

İsmail Hami, Farabi'yi Müslüman – Doğu musikisini hakiki ve düzenlenmiş bir ilim hâline getiren Müslüman – Türk âlimi olarak tarif eder. Danişmend, Batı musikisinin oluşumunda ve tekâmülünde Doğu musikisinin amil olduğunu ifade eder[283]. İsmail Hami kanun ve diğer bütün musiki aletlerinin Batı – Avrupa'ya Müslümanlar sayesinde geçtiğini dile getirir[284]. Danişmend bugün bizim Batı musikisi diye imrendiğimiz nesnenin özellikle on ikinci yüzyılın sonlarından itibaren İslam musikisinin tesiriyle oluşmuş bir sanat olduğunu söyler[285].

İsmail Hami Hristiyan – Batı edebiyatında Müslüman – Doğu edebiyatının büyük tesirleri olduğunu söyler. Danişmend hatta kafiyenin bile Batı'ya Müslüman edebiyatından geçtiğini dile getirir. Eski İspanyol romanlarının tamamen İslam fikirleri etkisinde olduklarını söyleyen İsmail Hami, Provasn şairlerinin de en güzel tasvirlerinin bir kısmının İslam edebiyatından alındığını ifade eder. Danişmend Avrupa şövalye destanlarının oluşumunda İslam kahramanlık ruhunun amil olduğunu söyler [286]. İsmail Hami Batı kültür dairesinin kafiyesiyle, şiiriyle, öyküsüyle, romanıyla beraber bütün edebiyatının oluşumunun İslam edebiyatına borçlu olduğunu ifade eder[287].

İslam'ın ilk camisinin nasıl yapıldığını anlatan İsmail Hami'ye göre Avrupa'da görülen "gotik" denilen dini mimarinin oluşumunda İslam peygamberinin ilk cami için çizdiği çizgiler etken olmuştur. Danişmend'e göre Avrupa katedrallerinin bazılarında İslam eserlerinin etkisi vardır. İsmail Hami İslam camileri gibi minarelerinin de Hristiyan mimarisine örnek olduğunu dile getirir. Ona göre çan

[282] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 56.
[283] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 63.
[284] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 64.
[285] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 65-66.
[286] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 67-68.
[287] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 72.

kuleleriyle Hristiyan burçları genellikle Doğu minare esasını temsil etmektedir. Danişmend İslam mimarisinin sadece dini anlamda değil, askeri anlamda da Batı mimarisini etkilediğini söyler. İsmail Hami'ye göre İslam mimarisi Batı'nın sivil mimarisini de etkilemiştir[288].

İsmail Hami bugünkü Avrupa ve Amerika medeniyeti ve tekniğinin Hristiyanlıktan doğmadığını, bizim şimdi Batı medeniyeti dediğimiz ilim ve teknik oluşumu eski Yunan – Latin kültürüne eklenmiş olan muhteşem İslam medeniyetinden doğduğunu söyler. Danişmend'e göre bunda Hrsitiyanlığın hiçbir etkisi yoktur[289].

İsmail Hami, Batı medeniyetinin kaynağının İslam medeniyeti olduğunu dile getirdikten sonra Batı milletlerinin gerek Hristiyanlık taassubuyla gerek ırki hislerinden dolayı İslam medeniyetinden aldıkları ilimlerin kaynağını belirtmeye asırlarca yaklaşmadıklarını; bu kadarla da yetinmeyerek İslam'ı sürekli olarak küçümsediklerini; ancak on dokuzuncu yüzyıldan itibaren hakikati açıklamaya başladıklarını ifade eder[290].

Batı ilminin aslında Doğu ilmi olduğunu söyleyen İsmail Hami, eğer bugünkü Batı medeniyetinden İslam ilimlerinin kaldırılması durumunda atom sanayisinin derhal duracağını, uçakların yere düşeceğini, fabrikaların işlemez olacağını, bankaların kapanacağını ve hastanelerin mezarlıklar hâline geleceğini ifade eder[291].

C. HÜMANİZM (İNSANCILIK)

İsmail Hami Danişmend hümanizmi komünizmden daha tehlikeli olarak görmüştür. Hümanizmi uluslararasıcılık şeklinde de ifade eden Danişmend, komünizmin yasal olmadığı için propaganda yapamadığını ancak insancılığın yasal olması sayesinde propaganda yapabildiğini söylemiştir. İnsancılık ideolojisinin

[288] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 77-79.
[289] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 11-12.
[290] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 22.
[291] İsmail Hami Danişmend, *İslam Medeniyeti…,* s. 8.

ülkemize dışarıdan geldiğini söyleyen Hami bu ideoloji ölümcül ideolojilerden biri olarak nitelemiştir. İnsancılığın birtakım esaslarını olduğunu söyleyen İsmail Hami, bunları şu şekilde sıralamıştır;

- Asyalılıktan kurtulup Avrupalılaşmalıyız.
- Doğuluktan kurtulup Batılılaşmalıyız.
- Müslümanlıktan kurtulup Hristiyanlaşmalıyız.
- Türklükten kurtulup insanlaşmalıyız.
- Tarihimizden kurtulup medenileşmeliyiz.
- Devletimizden kurtulup yekpare düşünülen Avrupa devletine katılmalıyız.
- Kısaca milli benliğimizden ne varsa hepsini atıp uluslararasıcılaşmalıyız.

Bunları akla sığmaz saçmalıklar olarak nitelendiren İsmail Hami, Avrupalılaşma ve Batılılaşmanın çok duyulduğunu söyler. İnsancılara göre Batılılaşmak demenin sadece Batı'nın kültürünü ve ilmini almak demek olmadığını ifade eden Danişmend, Batılılaşmayı bütün milli adetlerimizden, ananelerimizden, yani bizi diğer milletlerden ayıran her türlü maddi ve manevi özelliklerimizden vazgeçip Batı'yı her hususta taklit etmek şeklinde görmüştür. Bunun sebebini ise Danişmend, insancıların bizde olan her şeyin istisnasız olarak kötü ve geri, Avrupa'da ne varsa iyi ve ileri gördüğünü ifade eder. İnsancıların Batılılaşmak için isim günü kutlama, yılbaşlarında Noel Baba'yı bekleme, cenazelerde siyahlar giyinmeyi benimsediklerini ifade eden Danişmend, bütün bunların yapıldığını ve yapılmakta olduğunu söyler[292].

İnsancıları kozmopolit olarak da isimlendiren İsmail Hami, onların rahatsız oldukları için kurtulup sıyrılmak istedikleri Türk devleti, tarihi, dini, Doğululuk, Müslümanlık gibi unsurların her birinin milli benliğimizin bir taşı olduğunu ifade

[292] İsmail Hami Danişmend, "Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike", *Milliyet Gazetesi,* No: 872, 14 Ekim 1952, s. 2.

etmiştir[293].

İsmail Hami insancıları; insanlar arasındaki bütün farklar zararlı olduğu için bir an önce kaldırılmalı, her devletin farklı üniformaları olmamalı, hepsinin üniforması aynı olmalı, Türkiye Birleşmiş Milletler ailesine katıldığı andan itibaren Türk milliyetinden sıyrılmalıdır, Türkiye'de Türk tarihinin en büyük günlerinin bile uluslararası şeklinde kutlanması gerekir, anlayışına sahip olduğunu ifade eder[294].

İnsancıların Avrupa merkezli bir dünya devleti kurmak istediklerini söyleyen İsmail Hami, böyle bir devletin kurulması için sınırların kaldırılması, milletlerin, milliyetlerinin ilga edilmesi gerektiğini ifade eder. Milliyetleri ilga etmek isteyenler içinse tarih, coğrafya, antropoloji, etnoloji, etnografya ve lisaniyat esaslarının yani doğa kanunlarının hiçbir önemi olmadığını söyleyen Danişmend, bu ölümcül hülya için sadece Avrupa ve Amerika'da değil, bizde de hararetli bir propaganda başladığını ifade eder. Danişmend'e göre bu fikir genç nesillerin milli his, tarih ve vatan şuurlarını uyuşturmaktadır. Bu ideolojinin kaynağının Avrupa olduğunu söyleyen İsmail Hami, bizdeki insancıların Avrupa'dakilerle irtibat halinde olduklarını, Genç Avrupa gazetesinin de böyle bir dava peşinde olduğunu ifade eder[295].

İsmail Hami insancıların sınırları ve gümrükleri kaldırarak bir devlet kurmak istediklerini söyler. Ona göre insancılar birtakım vaatlerde bulunurlar: İnsancılar sınırların kaldırılmasının hemen ardından madde ve hayat sahası meselelerini tamamen halledecek ve Avrupa'ya bağdaşık bir hayat sahası tesis edeceklerdir. Bunun sebebini ise insancılar Avrupa sınırlarının sürekli değiştiği, herhangi bir devletin sınırının çeyrek yüzyıl bile aynı kalmadığı, bu anlamsız kavgaya gerek olmadığı şeklinde ifade ederlerken Hami, bunu insancıların sınırları

[293] İsmail Hami Danişmend, "Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 2", *Milliyet Gazetesi,* No: 873, 15 Ekim 1952, s. 2.
[294] İsmail Hami Danişmend, "Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 3", *Milliyet Gazetesi,* No: 874, 16 Ekim 1952, s. 2.
[295] İsmail Hami Danişmend, "Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 4", *Milliyet Gazetesi,* No: 875, 17 Ekim 1952, s. 2.

kaldırmak ve devletleri ilga etmek şeklinde açıklamıştır[296].

D. BATI HUKUKU

İsmail Hami Danişmend, tarihte bütün ögeleri eşit bir imparatorluk olmadığını söyler. İmparatorluklara bakıldığında din, dil, ırk ya da mezhep bakımından mutlaka bir milletin hâkim millet olduğunu dile getiren Danişmend, hâkimiyetinin şartlarının zamanının hukuki anlayışına göre değiştiğini ifade eder. İsmail Hami Avrupa tarihinde sadece imparatorlukların değil, büyük küçük bütün devletlerin bu hâlde olduğunu, Hristiyan mezhepleri arasındaki eşitliğin bile on dokuzuncu yy.da gerçekleştiğini söyler.

Danişmend Avusturya İmparatorluğu'nda Katolik olmayan Hristiyanların mezheplerinin özel kilise açabilmeleri için çan kulesi ve caddeye açılır kapısı bulunmaması şartlarının olduğunu belirtir. Bu durumun ancak on sekizinci yy. sonlarında ortadan kalktığını dile getirir. Özellikle Yahudilerin durumlarının daha kötü olduğunu ifade eden Hami, Orta Çağ'da Avrupa Yahudilerinin Hristiyanlardan ayırmak için sarı kurdele, sivri külah gibi birtakım kıyafetlerle kendilerini belli etmek zorunda tutulduklarını söyler. 1756 yılına kadar Frankfurt Yahudilerinin meydanlara ve ana caddelere çıkmalarının yasak olduğunu belirten Danişmend, Almanya'daki Yahudilerin hukuk karşısındaki eşitliğinin ancak 1864'te sağlanabildiği bilgisini verir. İsmail Hami bütün bu eşitsizliklerin sebebini hâkim millet anlayışının hukuka yansıması olarak görür[297].

Eski Avrupa hukuk sistemindeki adalet anlayışını ele alan İsmail Hami, buradaki idamlardan nasıl olduğundan bahseder. On sekizinci asrın sonlarına kadar Avrupa'nın her tarafında idama rastlandığını dile getiren Danişmend, idam şekillerinin neler olduğunu belirtir: diri diri yakmak, çarka bağlayıp ezmek, dörde bölmek, suda boğmak, kazıklamak, diri diri toğrağa gömmek, duvara gömmek, karın deşmek, kızgın yağda pişirmek, kaynar suya atmak, ata bağlayıp yerlerde

[296] İsmail Hami Danişmend, "Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 5", *Milliyet Gazetesi,* No: 876, 18 Ekim 1952, s. 2.
[297] İsmail Hami Danişmend, *Türkiyet ve İslamiyat…,* C. 1, F. 2, s. 33-34.

sürüklemek, derisini yüzmek, merhametli olarak nitelendirdiği darağacında ipe çekmek. Hami, burun, kulak, el, dil kesmenin, ya da gözlere mil çekmenin hafif cezalar olduğunu dile getirir.

İsmail Hami, eski Avrupa'da asılarak idam edilenlerin cesetlerinin gömülmeyip olduğu yerde çürümeye bırakıldığını söyler. Bununla ilgili bir örnekten bahseden Danişmend, on altıncı yy.da Almanya'da asılarak idam edilen bir mahkûmun cesedinin darağacından alarak gömen iki kardeşin yakalandıktan sonra hâkim kararıyla ikisinin de gözlerinin oyulduğunu ifade eder.

Hami on sekizinci asrın başlarında asker kaçaklarının kulakları ile burunlarının kesilmesi hakkında Prusya Hükümeti'nin bir kanun yayınladığını söyler. Danişmend, on beşinci asrın sonlarına kadar Avrupa'da her on mahkûmdan birinin cellât payı olduğunu dile getirir. Danişmend, cellâdın istediği takdirde söz konusu mahkûmu para karşılığında serbest bırakma hakkına sahip olduğunu ifade eder.

İsmail Hami Danişmend, eski Avrupa'da sadece insanların değil, hayvanların da mahkemeye verilip yargılandığını söyler. Hami örnek olarak çekirge, tarla faresi ve mayıs böceğinin zararlı hayvanlar olması sebebiyle piskoposların gösterdikleri lüzum üzerine manevi mahkemelere verilmelerini gösterir. Danişmend her türlü böcek ve hayvan için avukat atandığını, her türlü tören ve usulüne tamamen uyularak gayet ciddi bir duruşma yapıldığını söyler. Sonunda suçlu bulunan hayvanlar hakkında aforoz kararı verildiğini, söz konusu hayvanın üzerine çekirge fare salındığını ifade eder[298].

[298] İsmail Hami Danişmend, *Tarihi…* C. 1, s. 506-507.

SONUÇ

İsmail Hami Danişmend çocukluğunda iyi bir eğitim alarak kendisini yetiştirmiştir bir kişidir. Birkaç yabancı dile de vakıf olan Danişmend, devlet memurluğundan ziyade bağımsız çalışmalarında başarılı olmuştur.

Minber gazetesinin kapanmasından sonra Memleket gazetesini çıkaran İsmail Hami, basın yoluyla Milli Mücadele'ye destek vermeye devam etmiştir. Bu durum İsmail Hami'nin düşüncesinin yanında fiili olarak da bir vatansever olduğunu ortaya koymaktadır.

1939 yılında Türklük mecmuasını çıkararak burada milli meseleleri işleyen yazılar kaleme alması, aynı yıllarda Cumhuriyet gazetesindeki yazılarında da milli konuları işlemesi, 1950'li yıllarda Milliyet gazetesinde de milli meseleler üzerine yoğunlaşması İsmail Hami'nin düşünsel olmanın yanında fiili olarak da bir Türk milliyetçisi olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan İstanbul'un fethinin 500. yılı kutlamaları için yaptığı çalışmalar da Danişmend'in her fırsatta milli değerlere verdiği kıymeti ortaya koymaktadır.

İsmail Hami Danişmend'in çalışmalarına baktığımızda mevcut gazete ve dergilerde yazmasının yanında gazete ve dergi çıkarması onun bir girişimci olduğunu gözler önüne sermektedir. Bunun haricinde konferanslar veren, sözlük çalışması, tarih kitapları, dini konularla ilgili kitapları, çevirilerinin olması, şiirler yazması onun çok çalışkan, üretken ve çok yönlü bir yazar olduğunun apaçık göstermektedir.

İsmail Hami tarihçiliğinin yanında fikirleriyle de oldukça önemli bir yer tutar. Hami'nin fikrilerine baktığımızda Türkçülük konusunda "ırk" kavramı ön plana çıkar. Ancak Danişmend ırkı sadece bir kan bağı olarak görmemiştir. Kavim, etnik manalarında kullanmıştır. Irkı kavmi oluşturan maddi, manevi bütün unsurların toplamı olarak görmüştür.

Danişmend'in milliyet görüşü de ırk görüşüne benzemektedir. 'Millet'in tarifleri farklı farklı yapılmıştır. Bir topluluğun millet olarak kabul edilmesi için toplum tarafından bir unsurun ortak payda olarak kabul edilmesi gerekir. Bunları

söyleyen İsmail Hami, milliyetin ise dil, din, tarih, kültür, vatan, ideal, ırk, vatan düşünceleriyle birbirine bağlı kişilerden oluşabileceğini düşünmesi onun milliyetçiliğe bütüncül yaklaştığını göstermektedir.

İsmail Hami Türklerde demokrasiye bakışı biraz zorlama yorumlarla olmuştur. Danişmend en eski demokrasinin Türklerde olduğunu söylerken Sümerlerin de Türk olduğunu söylemektedir. Sümerlerin Türk olup olmadıkları konusu hâlâ tartışılmaktadır. Ancak Danişmend'in yaptığı çalışmalardaki yorumların zorlamalar sonucu böyle bir yargıya vardığını göstermektedir. Osmanlı zamanında halkın padişahı eleştirmesini de demokrasi olarak yorumlamıştır. Özgürlüğü bu şekilde yorumlaması, Sümerleri Türk olarak yorumlaması İsmail Hami'nin bazı ilmi meselelerde milliyetçilik duygusuna yenik düştüğü anlamına gelmektedir.

Türklerdeki ahlak anlayışına baktığımızda İsmail Hami 16. yy. ila 19. yy.lın ortalarına kadar olan zaman diliminde bu konuyu işlemiştir. Söz konusu zaman zarfında Türk ülkesinde çok az sayıda olumsuzluk yaşandığını, az sayıdaki olumsuzlukların müsebbiplerinin de Türk olmayan kişiler olduğunu söyler. Ancak bu durum akıl ve mantık açısından pek uygun değildir. Çünkü iyilikle kötülük, güzellikle çirkinlik hep bir arada olmuştur. Söz konusu zaman zarfındaki Türklere toz kondurmaması milliyetçilik heyecanının galip gelmesindendir.

İsmail Hami'nin Türk tiyatrosuna bakışında da zorlama bir yorum vardır. Çok az sayıda kaynaktan yararlanarak bazı oyunları tiyatro olarak yorumlamıştır. Bu durum ise ilmi açıdan doğru değildir.

İsmail Hami Türk kültürünü büyük bir kültür olarak görmüştür. Türk kültürünün geniş coğrafyalara yayılarak farklı kültür dairelerinin içine girdiğini, İslam kültürü başta olmak üzere birçok kültürün oluşumuna kaynaklık ettiğini belirtmesi onun bu sahada önemli çalışmalar yaptığını ve büyük bir Türk kültürcüsünü olduğunu ortaya koymaktadır.

Danişmend'in İslam hakkındaki düşüncelerine bakıldığında oldukça geniş araştırmalar yaparak yazmış, konuşmuş olduğu görülür. İsmail Hami, İslam hakkında yazılan olumsuzlukları tek tek belirlemiş, bunların yanlışlığını tam bir akademik

tarzla cevaplamıştır. İslam dinini kültürel, ilme bakışı, hukuk, sanat, mimari, ahlak ve laiklik açılarından incelemiştir. Danişmend İslam dini ile diğer dinleri de farklı açılardan karşılaştırmıştır. Hami'nin İslam kültürünü benimsediği, İslam hakkındaki olumsuzluklara karşı mücadele ettiği görülür.

İsmail Hami'nin İslam'da Sünnilik dışındaki mezheplere bakışı çok katidir. Hatta gayrimüslimlere bakışı bu kadar kati değildir. Bu durum ise onun geleneklere bağlı olduğunu göstermektedir.

İsmail Hami Batı'ya ve Batı kültürüne olumsuz bakan bir isimdir. Batı'da ne varsa hepsinin Doğu'dan alındığını, aslında bugünkü Batı kültürünün Doğu kültürü olduğunu ifade eder. Bu yaklaşımında haklılık payı olmakla birlikte abartılı olduğu görülmektedir. Çünkü her medeniyetin insanlık tarihine mutlaka katkıları olmuştur.

İsmail Hami tarihçiliğinin yanında fikirleriyle de topluma yön vermeye çalışmış bir kişidir. Fikirlerinde ağırlıklı olarak Türkçülük ve İslamcılık görülür. Batıcılığa ise olumsuz olarak bakmıştır. İsmail Hami Danişmend iyi eğitimli, çalışkan, üretken, girişimci, genellikle tutarlı, duyarlı, akademik bir disipline sahip, çok yönlü Müslüman bir Türk milliyetçisi, tarihçi ve fikir adamıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Arıburnu, Kemal, *Sivas Kongresi,* Ankara 1997.

Akçura, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset,* Ankara 1976.

Batur, Enis, *Rabia Hatuın "Tuhaf Bir Kıyamet" + Kırkbir Şiir,* İstanbul 2000

Carr, Edward Hallett, *Tarih Nedir?,*(Çev: Misket Gizem Göktürk), İstanbul 2002.

Çalen, Mehmet Kaan, *Osmanlıcılık ve İslâmcılık Karşısında Türkçülük,* İstanbul 2017.

Çankaya, Mücellitoğlu Ali, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler,* C. 4, Ankara 1954.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* C. 1, İstanbul 1971.

_____, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* C. 2, İstanbul 1971.

_____ , *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* C. 3, İstanbul 1971.

_____ , *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* C. 4, İstanbul 1971.

_____ , *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,* C. 5, İstanbul 1971.

_____ , *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri,* C. 6, İstanbul 2011.

_____ , *Garb Menbalarına Göre eski Türk Seciyye ve Ahlakı,* İstanbul 1982.

_____, *Türklerle Hind – Avrupalıların Menşe Birliği,* C. 1,İstanbul 1935.

_____, *Türklerle Hind – Avrupalıların Menşe Birliği,* C. 2,İstanbul 1935.

_____ , *Türk Irkı Niçin Müslüman Olmuştur?,* İstanbul 1959.

_____, *İslam'ın Üstünlüğü,* İstanbul 1959.

_____, Garp *Menbalarına Göre: Garp İlminin Menbaı Olan İslam Medeniyyeti,* İstanbul 1962.

_____, Garp *Menbalarına Göre Garp İlminin Kur'an-ı Kerim Hayranlığı,* İstanbul 1967.

_____, *Türkiyat ve İslamiyat Tedkikleri Külliyatı,* C. 1, İstanbul 1956.

_____, *Ali Suâvi'nin Türkçülüğü,* İstanbul 1942.

_____ , *Garp Menbalarına Göre Eski Türklerde Demokrasi*, İstanbul 1964.

_____, *Türklük Meseleleri*, İstanbul 1983.

_____ , *Tarihi Hakikatler,* C. 1, İstanbul 1979.

_____ , *Tarihi Hakikatler,* C. 2, İstanbul 1979.

_____ , *İzahlı İslam Tarihi Kronolojisi,* C. 1, İstanbul 1960.

Ortaylı, İlber, *Tarih Yazıcılık Üzerine,* Ankara 2011.

Makaleler

Bilgi, Nejdet, "Mütareke Döneminde İsmail Hami (Danişmend) Tarafından Yayınlanan Memleket Gazetesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* C. Vlll, s. 127-155.

Danişmend, İsmail Hami, "Eski Şark ve Yeni Garb Telakkilerine Göre Irk Nedir?", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* S. 1, Nisan 1939 İstanbul, s. 39.

_____ , "Süryani Mikail Vakayinamesi", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,* C. 1, S. 2, Mayıs 1939 İstanbul, s. 162.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 1, S. 1, Nisan 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 1, S. 2, Mayıs 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 1, S. 3, Haziran 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 1, S. 4, Temmuz 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 1, S. 5, Ağustos 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 1, S. 6, Eylül 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 2, S. 7, Birinciteşrin / Ekim 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 2, S. 8, İkinciteşrin / Kasım 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 2, S. 9, Birincikanun / Aralık 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 2, S. 10, İkincikanun / Ocak 1940 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 2, S. 11, Şubat 1940 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 2, S. 12, Mart 1940 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 3, S. 13, Nisan 1940 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

"İçindekiler", *Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası,*C. 3, S. 14-15, Mayıs-Haziran 1940 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

Demircan, Adnan, "Tarih Üzerine Bazı Düşünceler", *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi,* C. 4, S. 3, Eylül – Aralık 2007, s. 71-71.

Toynbee, Arnold, "Tarihin Faydası ve Değeri", (Çev: Ahmet E. Uysal), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi,* C. 21, S. 1-2, 1963 Ankara, s. 93-102.

Ansiklopediler

Hanioğlu, M. Şükrü, "Batılılaşma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. 5, Ankara 1992.

———————— , "Türkçülük", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. 41, Ankara 2012.

Kutluer, İlhan, "Batılılaşma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. 5, Ankara 1992, s. 155.

————— , "İslâmcılık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. 23, Ankara 2001, s. 65.

Küçük, Cevdet, "Danişmend, İsmail Hami", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C. 8, Ankara 1993,

"Rabia – Hatun'un Şiirleri", *Aile Dergisi,* S. 6, İstanbul Yaz 1948, s. 2.

Tör, Vedat Nedim, "Rabia Hatun ve şiirlerinde Aşk Anlayışı", *Aile Dergisi,* S. 7, İstanbul Sonbahar 1948, s. 1-2.

Vâ-Nu, Vâlâ Nureddin, "Rabia Hatun Muamması", *Aile Dergisi,* S. 7, İstanbul Sonbahar 1948, s. 3-5.

Gazeteler

Banarlı, Nihad Sami, "Rabia Hatun Efsanesi", *Hürriyet Hazetesi,* No: 52, 21 Haziran 1948.

———————— , "Acaip Bir Sanat Hadisesi", *Hürriyet Gazetesi,* No: 65, 14 Temmuz 1948.

————————, "Hadisenin İçyüzü", *Hürriyet Gazetesi,* No: 71, 20 Temmuz 1948.

———————— , “Bir Mektup ve Zaruri Bir Cevap”, *Hürriyet Gazetesi,* N0: 79, 28 Temmuz 1948.

Danişmend, İsmail Hami, “Temelsiz Bina”, *Minber Gazetesi,* No: 36, 7 Kânunuevvel 1334 / 7 Aralık 1918.

————————, Yıldız Zihniyeti, *Minber Gazetesi,* No: 40, 11 Kânunuevvel 1334 / 11 Aralık 1918.

————————, “Yalanlar”, *Memleket Gazetesi,* No: 7, 15 Cemaziyelevvel 1337 / 16 Şubat 1335 / 16 Şubat 1919.

————————, “Türk Kültürleri ve Türkiye Kültürü”, *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 5936, 18 Şubat 1941.

————————, “Eski Türklerde Milliyet Fikri 1”, *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6005, 28 Nisan 1941.

————————, “Milliyetin Şekli ve Rengi”, *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6200, 19 İkinciteşrin / Kasım 1941.

———————— , “Fetva Mecmualarının Milli Kıymeti”, *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6275, 6 Şubat 1942.

———————— , “Sulçukilerde Tiyatro”, *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6406, 17 Haziran 1942.

————————, “Eski Osmanlılarda Tiyatro”,*Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6490, 9 Eylül 1942.

————————, “Eski Osmanlılarda Tiyatro 2”, *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6498, 17 Eylül 1942.

———————— , “Eski Osmanlılarda Tiyatro 3”, *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6505, 24 Eylül 1942.

_____, "Eski Osmanlılarda Tiyatro 5", *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 6520, 9 Birinciteşrin / Ekim 1942.

_____ , "Eski Türklerde Vatan Mefhumu", *Cumhuriyet Gazetesi,* No: 8377, 14 Aralık 1947.

_____, "Rabia Hatun Dedikodusu 1", *Akşam Gazetesi,* No: 10750, 17 Eylül 1948.

_____, "Rabia Hatun Dedikodusu 2", *Akşam Gazetesi,* No: 10752, 19 Eylül 1948.

_____, "Rabia Hatun Dedikodusu 3", *Akşam Gazetesi,* No: 10754, 21 Eylül 1948.

_____ , "Rabia Hatun Dedikodusu 4", *Akşam Gazetesi,* No: 10757 24 Eylül 1948.

_____ , "Temizlik Tarihimizin İki Devri", *Milliyet Gazetesi,* No: 47, 18 Haziran 1950.

_____, "Parti İdaresi ve Demokrasi", *Milliyet Gazetesi,* No: 120, 30 Ağutos 1950.

_____ , "Tezadlar ve Tenakuzlar Diyarı", *Milliyet Gazetesi,* No: 156, 8 Ekim 1950.

_____, "Laiklik Meselesi", *Milliyet Gazetesi,* No: 168, 20 Ekim 1950.

_____, "Mukallitliklerimiz", *Milliyet Gazetesi,* No: 183, 4 Kasım 1950.

_____, "Resmi Bir Tebliğin Mühim Bir Noktası", *Milliyet Gazetesi,* No: 193, 14 Kasım 1950.

_____, "Kanun ve Hayat", *Milliyet Gazetesi,* No: 218, 9 Aralık 1950.

_____, "Allah'ın Hakkı", *Milliyet Gazetesi,* No: 228, 19 Aralık 1950.

_____, "Küstahlığın Son Derecesi", *Milliyet Gazetesi,* No: 234, 25 Aralık 1950.

_____, "İrticaın Tarifi", *Milliyet Gazetesi,* No: 259, 20 Ocak 1951.

_____, "Değişiklik İptilası", *Milliyet Gazetesi*, No: 523, 26 Ekim 1951.

_____, "Beş Yüzüncü Yıl Masalı", *Milliyet Gazetesi,* No: 560, 2 Aralık 1951.

_____, "Eski Kudretimizle Yeni Aczimiz", *Milliyet Gazetesi,* No: 565, 7 Aralık 1951.

_____, "Yapılacak Yahut Yapılmıyacak İşler", *Milliyet Gazetesi,* No: 571, 12 Aralık 1951.

_____, "Bir Demokrasi Vakası", *Milliyet Gazetesi,* No: 609, 20 Ocak 1952.

_____, "Demokrasinin Temel Taşları", *Milliyet Gazetesi,* No: 649, 29 Şubat 1952.

_____, "Bir Laiklik Faciası", *Milliyet Gazetesi,* No: 376, 26 Mayıs 1952.

_____, "Manasız Bir Alafrangalık", *Milliyet Gazetesi,* No: 750, 9 Haziran 1952.

_____ , "İstanbul'un 500. Fetih Yıldönümü", *Milliyet Gazetesi,* No: 760, 19 Haziran 1952.

_____, "İstanbul Fetih Cemiyeti", *Milliyet Gazetesi,* No: 784, 15 Temmuz 1952.

_____, "Yel Değirmeni", *Milliyet Gazetesi,* No: 492, 26 Eylül 1952.

_____ , "Târiz ve Taarruz Dalgaları", *Milliyet Gazetesi,* No: 493, 27 Eylül 1952.

_____, "Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike", *Milliyet Gazetesi,* No: 872, 14 Ekim 1952.

_____ , "Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 2", *Milliyet Gazetesi,* No: 873, 15 Ekim 1952.

_____, "Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 3", *Milliyet Gazetesi,* No: 874, 16 Ekim 1952.

_____ , "Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 4", *Milliyet Gazetesi,* No: 875, 17 Ekim 1952.

_____ , "Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 5", *Milliyet Gazetesi,* No: 876, 18 Ekim 1952.

_____ , "Fethin 500'üncü Yıl Dönümü Dün Kutlandı", *Milliyet Gazetesi,* No: 1100, 29 Mayıs 1953.

Rado, Şevket, "Rabia Hatun Efsanesi", *Akşam Gazetesi,* No: 10688, 17 Temmuz 1948.

_____ , "İsmail Hami Danişmend İddialara Cevap Veriyor", *Akşam Gazetesi,* No: 10689, 18 Temmuz 1948.

Ulunay, Refii Cevad, "İsmail Hami Danişmend", *Milliyet Gazetesi*, No: 6962, 14 Nisan 1967.

"Müstakiller Birliği", *Cumhuriyet Gazetesi*, No: 9218, 8 Nisan 1950.

"Müstakiller Derneğine Dair", *Cumhuriyet Gazetesi*, No: 9226, 16 Nisan1950.

"Seçimlere ve Adaylara Dair", *Cumhuriyet Gazetesi*, No: 9220, 10 Nisan 1950.

"Yeni Bir Parti", *Cumhuriyet Gazetesi*, No: 9217, 7 Nisan 1950.

İnternet

Bardakçı, Murat, "Büyük Tarihçi İsmail Hâmi Danişmend Aynı Zamanda Çok Büyük Bir Âşıkmış", http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/643082-buyuk-tarihci-ismail-hami-danismend-ayni-zamanda-cok-buyuk-bir-asikmis, (15.12.2016).

Bardakçı, Murat, "Abdülhamid, 'Rumlar Üzülürler' Diye Fetih Kutlamalarına İzin Vermemişti", http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1085066-abdulhamid-rumlar-uzulurler-diye-fetih-kutlamalarina-izin-vermemisti, (20.01.2018).

Hür, Ayşe, "Nevzuhur Fetih Bayramı", http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/nevzuhur-fetih-bayrami-1369517/, (20.01.2018).

"Cumhuriyet Döneminde Kurulan ve Kapanan Siyasi Partiler", http://www.tesav.org.tr/wp-

content/uploads/2017/03/3.1923ten_Bu_Yana_Kurulan_ve_Kapatilan_Siyasi_Partiler.pdf, (20.01.2018).

İsmail Hami Danişmend", http://www.yeniakit.com.tr/kimdir/%C4%B0smail_Hami_Dani%C5%9Fmend, (14.12.2016).

TBMM, *Müstakiller Birliği,* https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html, (15.01.2018).

DİZİN

A

A. Anwarder 70
A. Danon 32
Abbas İbn-i Finas 82
Abbasi 39, 65, 96, 97
Abdullah Cevdet 10
Abdülaziz 9, 29
Abdülhak Hamid 15, 39
Abdülhak Kemal Yörük 19
Abdülhamid 9, 22, 29
Abdülkaldir Karahan 16
Abdülmecid 29
Acem 43, 79
Adnan Menderes 22
Afganistan 98
Afrika 43, 46
Ahmet Caferoğlu 15
Ahmet Gazi 12
Ahmet Tevfik Paşa 30
Aile dergisi 22, 23, 25, 40
Akçura 9
Akdeniz 44, 98
Akif Erdemgil 16
Akşam gazetesi 23, 25, 26
Alaksiyos 59
Alaüddin Paşa 30
Aleksias = Alexiade 59
Aleksiyos 59
Alexandre Eckhardt 16
Ali Fuad Başgil 19
Ali Kâmı 16
Ali Necib Bey 31
Ali Suâvi 37
Ali Ulvi 15
Allah 67, 68, 76, 78, 94, 95
Alman 8,44, 46, 62, 101
Almanca 12, 101
Almanya 90, 108, 109
Alp Arslan 24
Altıncı Mehmed 30
Amasya 12
Amerika Birleşik Devletleri 46, 80
Amerikalı 70, 101
Amerikan 14, 110
Anadolu 14, 45, 48, 63, 86
Anadolululuk 47
Andülmecid Efendi 28
Anglikan 92
Anglo-Sakson 43
Ankara 8, 9, 10, 12, 13, 14, 22, 32
Anna Komnini 59
Arabistan 39, 68, 70, 71, 73, 74, 94
Arap9, 32, 34, 35, 39, 43, 44, 46, 64, 66, 70, 72, 73, 77, 80, 83, 84, 85, 94, 95, 96, 97
Arapça12, 71, 74, 75, 84, 94, 100, 101, 103
Araplık 95
Artukoğulları 24

Asya 33, 49
Asyalılar 43
At Meydanı 61
Atıf Bayındır 16
Atina 73
Attila 99
Avcı Sultan Mehmed 29
Avicenna 82
Avrupa8, 9, 33, 43, 49, 50, 52, 54, 60, 61, 68, 78, 79, 82, 88, 90, 91, 99, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109
Avrupalı 32, 33, 44, 47, 54, 55, 56, 64, 71, 74, 78, 82, 101, 102
Avustralyalılar 44
Avusturya 46, 90, 108
Ayasofya 51, 94
Azeri 24

B

Bağdat 13, 97
Banarlı 23, 24, 25, 26
Batı9, 10, 31, 32, 35, 38, 39, 44, 46, 48, 50, 51, 53, 56, 59, 63, 64, 65, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 82, 88, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 112
Batıcı 70, 73, 102
Batıcılık 10, 100, 102, 112
Batılı28, 31, 32, 35, 36, 38, 43, 70, 75, 81, 103
Batılılaşma 10, 39, 100, 101, 102, 106
Batılılık 49
Bâyezid-i Veli 28
Becalar 44
Bekir Sami Bey 15
Beşinci Mehmed 30
Beşinci Murad 29
Bibliotheek Nationale 42
Birinci Abdülhamid 52
Birinci Ahmed 29
Birinci Aleksiyos 59
Birinci Mahmud 29
Birinci Mehmed 28
Birinci Murad 28
Birinci Mustafa 29
Birinci Süleyman 29
Birleşmiş Milletler 107
Bizans 21, 59, 98, 99
Bolşevikler 78
Buhari 82
Bulgarlar 9

C

Cahide Başol 16
Cahiliyet Devri 71, 72
Cambridge Üniversitesi 44
Casiye suresi 77
Cebel-i Garbi 12
Celal Bayar 22
Celal Nuri 10
Cervantes 21
Cevat Hakkı Tarım 16
Cezerizade Mehmet Çelebi 31
CHP 17, 94

Collé de France 12
Comédie – Française 59
Cumhuriyet10, 16, 17, 18, 36, 37, 46, 58, 61, 66, 83, 100, 102, 110

Ç

Çarşamba 24
Çırağan Baskını 37
Çin 41, 42, 46, 63, 64, 80, 98
Çinliler 44

D

Damad Mehmed Ali Paşa 31
Damat Ferit 13
Danişmend11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86,87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112
Danişmend Beyliği 12
Darülfünun 13
Deccal 33
Defterdarlar 31
Detrik Sinan Bey 31
Devşirmeler 53
Doğu23, 32, 35, 38, 39, 42, 44, 50, 65, 72, 73, 74, 81, 82, 88, 96, 97, 101, 102, 104, 105, 112
Doğu Anadolu 23
Dördüncü Mehmed 29, 51
Dördüncü Murad 29
Dördüncü Mustafa 29

E

Ebu Abdullah Muhammed El-Battani 82
Ebu Yunus 82
Ebubekir Razi 82, 103
Edimburg Üniversitesi 71
Edirne 61
Edward Hallett Carr 8
Efes 102
El Kaim Biemrillah 96
El-Fergani 82
El-Harizmi 82
Emir Mehmet Kamil 12
Enbiya suresi 74
Endülüs 83, 103
Engizisyon mahkemesi 81
Ergenekon 68
Ermeni 9, 32, 53
Erzurum 24
Erzurum Bilginleri 23
Eski Ahit 78, 79
Eski Çağ 102
İran 90
Ez-Zerkali 82

F

Fahrettin Kerim Gökay 19
Farsça 12
Fatımiler 97
Fatih 19, 20, 21, 22, 28, 30, 32, 38, 58
Fatih Sultan Mehmed 28
Fatiha 101
Fazıl Paşa 15
Fetih 18, 19, 20, 21, 22, 58, 73
Fetret Devri 28
Fetva 36, 84, 86, 88
Filistin 65
Frankfurt 90, 108
Fransa 12, 46, 70
Fransız 39, 41, 42, 44, 46, 48, 52, 59, 91, 92
Fransızca 24, 62, 100, 101, 102
Fuad Köprülü 22
Fuat Demiroğlu 16

G

Galien 103
Galilée 81
Garb 32, 35, 37, 41
Garp35, 36, 37, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77
Garpçılar 10
Gayrimüslim 32, 36, 91, 92
Genç Avrupa gazetesi 107
Genç Osman 29
George Vajda 32
Georges Cuvier 41
Gıyas Sağer 16
Gök Türk 42
Gökalp 9
Göktürk 67, 98
Greko - Romen 57, 103
Gustave Schlegel 41
Gülhane Hatt-ı Hümayunu 9
Güney Amerika 44
Güney Kafkas 65
Güzin Yaltar 32

H

Habeşistan 44
Habeşler 45
Hac 68, 71
Hacı Mehmet Atıf Efendi 31
Haddon 44
Halid İlteber 32
Hami11, 12, 14, 15, 16, 17, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 41, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96,97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112
Hanbelîlik 36, 84, 85, 86
Hanefi 84, 85
Hanefilik 36, 84, 85, 86

Hariciye Nezareti 13
Hayrullah İbni Abdülhak 16
Hazım Dağlı 16, 17
Heinrich Krestchm 32
Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 19
Hibetullah Sultan 61
Hicret 83, 92
Hind 32, 33
Hindistan 50, 71, 98
Hint 42, 63, 64, 83
Hipokrat 82, 102
Hippotrace 103
Hoca Naum 16
Hristiyan9, 56, 75, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 88, 89, 90, 99, 101, 103, 104, 108
Hulafay-ı Raşidin 39, 96
Hürriyet gazetesi 24
Hüseyin Namık Orkun 15
Hüseyin Sadettin Arel 15
Hüsnü Emir Erkilet 16
Hz. İsa 79
Hz. Muhammed 71, 79
Hz. Musa 78

I

I. Abdülhamid 61
I. Osman 28
II. Bayezid 28
III. Mustafa 61
III. Selim 61
Irak 65
IV. Mehmed 60, 61

İ

İbn-i Rüşt 103
İbn-i Sina 82, 103
İbrani 32
İclal Hanım 12
İctihad 10
İçtihat 86
İhsan Bengi 24
İkinci Abdülhamid 29
İkinci Ahmed 29
İkinci Dünya Savaşı 78
İkinci Elizabeth 22
İkinci Mahmud 29
İkinci Murad 28, 30
İkinci Mustafa 29
İkinci Osman 29
İkinci Selim 29
İkinci Süleyman 29
İmam Ahmed Bin Hanbel 85
İmam-ı Azam 84
İncil 77, 78
İngiliz 8, 12, 35, 44
İngiltere 12, 22, 80, 92
İran 39, 50, 83, 88, 89, 90, 98
İranlılar 83
İslam9, 10, 13, 33, 34, 35, 36, 39, 43, 48, 54, 57, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87,

88, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 102, 103, 104, 105, 111, 112
İslamcı 9
İslamcılık 9, 10, 112
İslami 9, 58, 86, 87, 90
İslamiyet34, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 75, 78, 80, 84, 87, 96, 97, 98, 99
İsmail Habib 15, 19, 58
İsmail Hami10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74,75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112
İsmail Hami Danişmend10, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 80,81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112
İspanya Krallığı 32
İspanyol 104
İsrail 78
İsrailoğulları 79
İstanbul8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 59, 61, 67, 110
İstanbul Fetih Cemiyeti 19
İstanbul Hükümeti 14
İsviçreliler 46
İtalyan 8, 22, 81
İtilaf Devletleri 14
İzmir 22

J

Jaques Risler 71
Jean Deny 16
Jordano Bruno 81

K

Kanuni 20, 29, 51, 58, 61
Kanun-i Esasi 52
Kaptanıderyalar 31
Kara Mürsel Bey 31
Kara Vasıf Bey 15
Karagöz 58, 59
Karakol Cemiyeti 15
Kars 20
Katolik 90, 102, 108
Kemal Paşazade Şemsettin Ahmet Çelebi 94

Kılıç Arslan 59
Kızıldeniz 44
Kızıldereliler 42
Kitab-ı Mukaddes 81
Komünizm 39, 75, 93, 105
Konya 24
Kopernik 81
Kore Savaşı 22
Kölemenler 65
Kuran33, 34, 35, 36, 54, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 84, 86, 94, 97
Kurtuluş Savaşı 15
Kuzey Amerika 42
Küçük Asya 32
Küçük Hüseyin Paşa 61

L

Laik 92, 93, 94
Laiklik21, 75, 92, 93, 94, 100, 101, 112
Latin 60, 103, 104, 105
Leiden Üniversitesi 41
Lepold Von Ranke 32
Lester 41
Liberal Köylü Partisi 18
Londra 22

M

Mahmut Ragıp Kösemihal 15
Makedonlar 9
Malezyalılar 43, 44
Malikilik 36, 84, 85, 86
Mani 67
Materyalist 10
Mecüc 33
Meddah 58
Medeni Mehmet Nuri Efendi 30
Medine 70, 73
Mehmet Şakir Ülkütaşır 15
Mekke 70, 71, 73
Melek Hanım 12
Memleket gazetesi 14, 110
Merzifon 12
Mesager d'Athénes 22
Meşrutiyet 10
Mezopotamya 49, 63, 64
Mısır 42, 43, 65, 71, 92, 94, 97
Mısırlılar 43
Millet 46, 47, 48, 111
Milli Mücadele 110
Milliyet12, 19, 20, 21, 22, 38, 46, 47, 48, 52, 53, 74, 75, 92, 93, 94, 100, 101, 102, 106, 107, 108, 110, 111
Milliyetçi 14, 47
Milliyetçilik 9, 101, 111
Minber gazetesi 13, 14, 110
Moğol 33, 99
Molla Şemsüddin-i Fenari 30
Montgomery Watt 71
Mordtmann 16
Muallâ Süerdem 32
Muçoğlu 16
Munich Üniversitesi 70
Murad Hudavendigâr 28

Mustafa Kemal 13
Müçtehid-i Mutlak 86
Müçtehit 86
Mülkiye 12, 13
Müslim 82
Müslüman9, 21, 33, 34, 35, 54, 56, 64, 66, 67, 74, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 95, 98, 99, 101, 104, 112
Müslümanlık71, 87, 88, 92, 94, 101, 106
Müstakiller Birliği 16, 17, 18
Mütareke 14

N

Naci Kum 16
NATO 22
Nazan Danişmend 12, 15, 25, 26, 40
Nazan Hanım 12
Nazım Yücel 16
Neml suresi 77
Nihad Sami Banarlı 23, 24, 25, 26
Nihal Adsız 25
Nişancılar 31
Noel 102, 106
Nuh 39
Nureddin Ardıç 16

O

Oğuz 42, 48, 67, 96, 97, 98
Oğuzname 42
Orhan Gazi 28
Orhon 64
Orhun Abideleri 42
Orhun Kitabeleri 57, 98
Orta Asya 49, 69, 83, 97, 98
Orta Çağ 35, 90, 108
Orta oyunu 58, 59
Ortodoks 22
Osman Gazi 28
Osman Nuri Sümer 16
Osman Turan 15
Osmanlı9, 10, 12, 13, 14, 15, 20, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 39, 50, 52, 59, 60, 61, 64, 65, 86, 87, 91, 92, 94, 98, 111
Osmanlıcık 10
Osmanlılar32, 37, 38, 39, 58, 59, 61, 65, 85, 87
Osmanlılık 9

Ö

Ötüken 9, 57, 98

P

Paris 12, 37, 41, 42, 71
Paul Achard 16
Paul Broca 44
Paul Wittek 32
Peaux Rouges 42
Peyami Safa 15
Polinezyalılar 44
Prenses Anna Komnini 59
Provasn 104

R

Rabia Hatun 22, 23, 24, 25, 26, 39
Rabia Sultan 61
Rad suresi 77
Rafızî 88, 89, 90
Rahman suresi 77
Razi 82, 103
Recep Ferdi Tekay 19
Refik Ahmed Sevengil 15, 58
Reisülküttaplar 31
Revazıf 89
Rıfkı Salim Burçak 22
Rıza Ruşen Yücer 16
Rıza Yalgın 16
Roma 60, 71, 81, 82, 83, 84, 103
Romanyalılar 46
Rönesans 103
Rufus 103
Rum 9, 21, 22, 32, 43, 53, 54, 61, 79
Rum Patriki 21
Rumeli 20, 65
Rumeli Hisarı 20

S

Sadrazam 30
Safevi 20
Said Paşa 12
Samiler 43
Samsun 24
Sarvak 35
Sasani 98
Seba suresi 74
Selçuklu 60, 96, 98
Selçuklular 37, 38, 59, 64, 65, 85, 86, 87, 97
Selim Nüzhet Gerçek 16, 58
Sırplar 9
Sivas Kongresi 110
Sivas Kongresi 14
Stilyanos Stasinopulos 16
Sudan 43
Sultan 9, 28, 29, 30, 61, 94, 96
Suriye 65
Suriyeliler 83
Süheyl Ünver 19
Sümer 49, 63, 64
Sümerler 37, 49, 64, 111
Sümeroloji 49
Sünni 36, 85, 88, 89, 90, 96, 97
Sünnilik 84, 112
Süryani Mikail 67

Ş

Şafiilik 36, 84, 85, 86
Şam 12
Şamanizm 67, 87, 99
Şark 41, 71
Şehzade Mustafa 60, 61
Şehzade Selim 61
Şevket Rado 23, 24
Şeyhülislam 30, 50
Şii 36, 88, 89, 90
Şiilik 36, 88

Şinai Efendi 59
Şükûfe Nihal 15

T

Taif 70
Tanrı 42, 79
Tanzimat38, 49, 56, 58, 59, 91, 92, 100
Tevrat 33
Thomsen 42
Tiyatro 37, 38, 58, 59, 60, 61, 111
Tuğrul 96
Turan 90
Turancılık 47
Türcüman gazetesi 38
Türk10, 17, 21, 22, 23, 30, 32, 33, 34, 37, 39, 42, 45, 48, 49, 50, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 83, 85, 86, 87, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 102, 104, 106, 107, 110, 111, 112
Türkçe 38, 39, 49, 64, 100
Türkçü 9
Türkçülük 9, 10, 37, 46, 110, 112
Türkistan 83
Türkiye 9, 10, 12, 13, 29, 30, 32, 37, 38, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 65, 66, 88, 89, 91, 92, 100, 107
Türkiye Cumhuriyeti 10
Türkler9, 21, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 42, 44, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 77, 83, 87, 89, 91, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 110, 111
Türklük9, 15, 16, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 56, 57, 59, 60, 62, 65, 67, 92, 97, 98, 106, 110
Türkolog 42

U

Ukaz 71
Ulum gazetesi 37

Ü

Üçüncü Ahmed 29
Üçüncü Mehmed 29
Üçüncü Murad 20, 29
Üçüncü Mustafa 29
Üçüncü Osman 29
Üçüncü Selim 29

V

Vahide Hanımefendi 19
Vâlâ Nureddin VÂ-NU 25
Vedat Nedim Tör 25
Vehhabilik 85
Ven-Şin Kuo 42
Vezir 30
Veziriazam 30
Viyana 32

W

Will Durant 70, 71

Y

Yafes 33
Yahudi 54, 61, 79, 83, 90, 92, 108
Yahudilik 36, 77, 78, 79
Yakut 64
Yasin suresi 74, 77
Yavuz 28, 94
Yavuz Sultan Selim 29
Yecüc 33
Yemen 70
Yeni Ahit 79
Yesari 58
Yıldırım Bâyezid 28
Yunan 21, 22, 60, 71, 103, 104, 105
Yunanca vii
Yunanistan 22
Yusuf Akçura 9, 10
Yusuf Ziya 16

Z

Zariyat suresi 77
Zayonçkovski 15
Zeki Ömer Defne 16
Zengiler 65
Zincirlikuyu 12
Ziya Cemal Aksoy 19
Ziya Gökalp 9
Zümer suresi 80

EKLER

EK: 1

ESERLERİ

KİTAPLARI

1. **Türklerle Hind – Avrupalıların Menşe Birliği:**
   1. Cilt: Devlet Basımevi, İstanbul 1935 (374 sayfa),
   2. Cilt: Devlet Basımevi, İstanbul 1936 (255 sayfa).
2. **Türkçe – Osmanlıca – Fransızca Sözlük:**
   Kanaat Kitabevi, İstanbul 1935 (262 sayfa).
3. **Fransızca – Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu**(Nurullah Ataç, Ali Süha, Reşat Nuri ile birlikte):
   1. Cilt: Kanaat Kitabevi, İstanbul 1935 (808 sayfa),
   2. Cilt: Kanaat Kitabevi, İstanbul 1935 (792 sayfa),
   3. Cilt: Kanaat Kitabevi, İstanbul 1935 (602 sayfa).
4. **Osmanlıca– Türkçe – Fransızca Sözlük:**
   Kanaat Kitabevi, İstanbul 1936 (528 sayfa).
5. **Fransızca Kıyâsi ve Gayr-i Kıyâsi Filler**(Ali Süha ile birlikte):
   Kanaat Kitabevi, İstanbul 1936 (276 sayfa).
6. **Tarih ve Coğrafyaya Ait Değişik İsimler Lügati:**
   Kanaat Kitabevi, İstanbul 1937 (286 sayfa).
7. **Seyyid**(Corneille'den çeviri):
   Sühulet Kitabevi, İstanbul 1938 (85 sayfa).
8. **Nicomed** (Corneille'den çeviri):
   Sühulet Kitabevi, İstanbul 1938 (88 sayfa).
9. **Destan ve Divan Edebiyatında İstanbul Sevgisi:**
   Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1941 (25 sayfa).
10. **Ali Suâvi'nin Türkçülüğü:**
    Vakıt Basımevi, İstanbul 1942 (32 sayfa, 1 planş).

11. **Cimri**(Moliere'den çeviri):
    Maarif Basımevi, Ankara 1943 (149 sayfa).
12. **Hastalık Hastası**(Moliere'den çeviri):
    Maarif Basımevi, Ankara 1943 (117 sayfa).
13. **Türk Tarih Kurumuna Açık Mektup**(Türk kahramanlarına Ermenilik isnadı münasebetiyle):
    Yeni Matbaa, İstanbul 1945 (67 sayfa).
14. **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi:**
    1. Cilt: Türkiye Yayınevi, İstanbul 1947 (548 sayfa),
    2. Cilt: Türkiye Yayınevi, İstanbul 1948 (565 sayfa),
    3. Cilt: Türkiye Yayınevi, İstanbul 1950 (774 sayfa),
    4. Cilt: Türkiye Yayınevi, İstanbul 1955 (893 sayfa).
    5. Cilt: Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971 (360 sayfa).
    6. Cilt: Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971 (315 sayfa).
15. **İstanbul Fethi'nin İnsanive Medeni Kıymeti:**
    Halk Basımevi, İstanbul 1953 (51 sayfa).
16. **Baltacı'nın Prut Zaferi:**
    Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, İstanbul 1955 (15 sayfa, 1 planş).
17. **Türkiyat ve İslamiyat Tedkikleri Külliyatı:**
    Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1956 (3 fasikül, 96 sayfa).
18. **Türk Irkı Niçin Müslüman Olmuştur?:**
    Okat Yayınevi, İstanbul 1959 (219 sayfa).
19. **Garb Menbalarına Göre Garb Medeniyyetinin Menbaı Olan İslam Medeniyyeti:**
    Bab-ı Ali Yayınevi, İstanbul 1961 (92 saayfa).
20. **Garb Menbalarına Göre Eski Türk Seciyye ve Ahlakı:**
    İstanbul Kitabevi, İstanbul 1961 (200 sayfa).
21. **Sadrazam Tevfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmi ve Hususi Vesikalara Göre 31 Mart Vakası:**
    İstanbul Kitabevi, İstanbul 1961 (275 sayfa).
22. **Rabia Hatun Şiirleri** (Kendisinin telif şiirleri):
    Bab-ı Ali Yayınevi, İstanbul 1961 (43 sayfa).

23. **İzahlı İslam Tarihi Kronolojisi:**
    Bab-ı Ali Yayınevi, İstanbul 1962 (314 sayfa).
24. **Garb Menbalarına Göre Eski Türk Demokrasisi:**
    Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1964 (184 sayfa).
25. **Türklük Mes'eleleri:**
    Fatih Matbaası, İstanbul 1966 (240 sayfa).
26. **Tarihi Meseleler ve Menkıbeler Lügatı:**
    İstanbul 1966 (376 sayfa).
27. **Garb Menbalarına Göre Garb Âleminin Kur'an-ı KerimHayranlığı:**
    Kanaat Kitabevi, İstanbul 1967 (148 sayfa).
28. **Sümer – Türk Dil Birliği:**
    İstanbul 1967 (951 sayfa).
29. **Fatih'in Hayatı ve Fetih Takvimi:**
    Fatih Matbaası, İstanbul 1967 (254 sayfa).
30. **Tarih ve Efsaneye Göre Arablar'ın İstanbul Seferleri**(Çeviri):
    Fatih Matbaası, İstanbul 1967 (112 sayfa).
31. **İslam'ın Üstünlüğü:**
    Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul 1959 (31 sayfa)
32. **Tarihi Hakikatler:**
    1. Cilt: Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, İstanbul 1979 (735 sayfa).
    2. Cilt: Tercüman Tarih ve Kültür Yayınları, İstanbul 1979 (720 sayfa).
33. **Aşk ve Baht Oyunu** (Marivaux'tan çeviri):
    Sühulet Kitabevi, İstanbul 1938, (103 sayfa).
34. **Büyük Söylememeli** (Alfred de Musett'ten çeviri):
    Sühulet Kitabevi, İstanbul 1938, (80 sayfa).
35. **Sevil Berberi** (Beaumarchais'ten çeviri):
    Sühulet Kitabevi, İstanbul 1938, (124 sayfa).
36. **Sinna** (Corneille'den çeviri):

Sühulet Kitabevi, İstanbul 1938, (80 sayfa).

37. **Zarafet Budalaları** (Moliere'den çeviri):
Sühulet Kitabevi, İstanbul 1938, (70 sayfa).

B. GAZETE YAZILARI

1. Minber Gazetesi (1918)

Temelsiz Bina: 7 Aralık

Yıldız Zihniyeti: 11 Aralık

2. Memleket Gazetesi (1919)

Maksadımız: 10 Şubat

Ne Duruyor, Ne Bekliyoruz?: 11 Şubat

Hürriyet ve İtilaf Mesuliyeti: 12 Şubat

Tükenmez bir hazırlık: 13 Şubat

Muazzez dilenciler: 14 Şubat

Dilsiz Millet: 15 Şubat

Yılanlar: 16 Şubat

Haysitetimilliye: 17 Şubat

Gel Gelelim Türk'e…: 18 Şubat

Menfiler Kabinesi: 19 Şubat

Kimin Etrafında Toplanmalı?: 20 Şubat

Onlar Öyle, Bunlar Böyle: 21 Şubat

Mahmut Sadık Bey'e Açık Mektup: 22 Şubat

İzmir: 23 Şubat

Mezhep Genişliği: 24 Şubat

Mehamıumur: 25 Şubat

Meşrutiyet Mi, Mutlakıyet Mi?: 26 Şubat

Ne Kılıç, Ne Kalem!: 27 Şubat

Hükümet Var Mı, Yok Mu?: 28 Şubat

Gizli Vesikalarımız Sadrazam Paşa'ya: 1 Mart

Canlı Cenazelerimiz: 2 Mart

Biz de Varmışız!: 4 Mart

Herkes Kör Mü?: 5 Mart

Sadrazam Paşa Hazretlerine Açık Mektup: 6 Mart

Millet de Tehlide…:7 Mart

Kanun Esası Fırkası: 8 Mart

Ruz-u Ceza: 12 Mart

Eski Mesuliyetler: 13 Mart

Celal Nuri, Ahmet Emin: 14 Mart

İki Mühim Vesika: 15 Mart

Beş Gün Sonra…: 16 Mart

Artık Yeter!: 18 Mart

Hükümetin Milli ve Mübeccil Beyannamesi: 19 Mart

İstanbul Hem Türklerin Hem Müslümanlarındır: 20 Mart

İstanbul'un Çin'e İlhakı: 21 Mart

Bu da Geçer!...: 22 Mart

Türk Olmak Kabahati: 23 Mart

Müzahert Farizası: 24 Mart

Ruble Meselesi ve Servetimilliye: 25 Mart

Esafil Nazarında Mukaddesat: 26 Mart

Wilson Prensipleri ve Megoli İdea: 29 Mart

Acaba Biz Harp Etmedik Mi?: 31 Mart

Mahalle Teşkilatı: 2 Nisan

Ren ve Sar Havzaları Meseleleri: 5 Nisan

Bugün!: 7 Nisan

Kurban Siyaseti: 9 Nisan

Harpten Evvel ve Harpten Sonra Türk Milleti: 12 Nisan

Muhbir-i Sadık: 14 Nisan

Kanun: 17 Nisan

Ağa Han, Hatisyan ve Ermenistan: 21 Nisan

Şahsiyet-i Maddiye ve Şahsiyet-i Maneviyye: 22 Nisan

Joğuvurt'a Cevabım: 23 Nisan

İttihatçılığımız: 24 Nisan

Ermenistan'ın Kaç Siyaseti Var?: 27 Nisan

Çoban, Nakışyan ve Öküz: 28 Nisan

Divan-ı Harbin Salahiyeti: 29 Nisan

Yeniçerilikten Sonra Yeni Yeniçerilik: 1 Mayıs

Doktor Nakaşyan Efendi'ye Açık Mektup: 2 Mayıs

Bizden Sonra: 6 Mayıs

Hükümet Hükümet: 7 Mayıs

Bizimkiler Ne Diyor?: 8 Mayıs

Alman Muahedesindeki Hususiyetler: 10 Mayıs

Tehcir-i Amili Anadolu Mudur, Rumeli Mi?: 13 Mayıs

Asabiyet Mi, Milliyet Mi?: 14 Mayıs

İzmir Nüfusu: 16 Mayıs

Hakk-ı Hayat En Büyük Haktır!:17 Mayıs

Amerika Reisicumhuru Mistır Wilson Cenaplarına Açık Mektup: 18 Mayıs

Darülfünunun Azmi: 19 Mayıs

Yeni Kabine: 20 Mayıs

İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki Mümessillerine Açık Mektup: 21 Mayıs

Sahte Müjdeler: 22 Mayıs

İzmir Fecayii: 24 Mayıs

Türkiye Himaye Edilebilir Mi?: 25 Mayıs

Şuray-ı Saltanatın Mahiyeti: 26 Mayıs.

Zulme Karşı: 27 Mayıs

Türkler Nazarında Fransızlar: 28 Mayıs

Tamamiyet-i Mülkiyemiz: 29 Mayıs

Türkler Nazarında Fransızlar Piyer Loğuf'a: 30 Mayıs

Şuray-ı Millet: 1 Haziran

Divan-ı Harp Olmamalı, Divan-ı Sulh Olmalı: 4 Haziran

Murahhaslarımız Kimi Temsil Etmeli?: 5 Haziran

Milleti Kim Temsil Ediyor?: 7 Haziran

İlmi Veled-i Naip: 8 Haziran

İstanbul'un Ehemmiyet-i İslamiyesi: 12 Haziran

Neden Tahliye Ediyorlar?: 13 Haziran

Olmipya Kahramanı: 14 Haziran

Patriğin Hak Temsili: 18 Haziran

Nevhagerler: 20 Haziran

Mahud-u Zafer Nihayetimiz: 21Haziran

Kabiliyetsizliğimiz: 22 Haziran

Sulh-u Umumiyenin Son Safhası: 23 Haziran

Sulh İle İntihabın Alakası: 25 Haziran

Bir Kanun Tabii: 26 Haziran

Ayn-ı İsabet, Mahsus-u Keramet: 27 Haziran

Piyer Loti: 28 Haziran

Devlet Kuşu: 29 Haziran

Klamansu’nun Sözü: 3 Temmuz

Heyet-i Murahhassamızın İsabet Avdeti: 4 Temmuz

Zavallı Sadık Bey!: 6 Temmuz

Murahhasımızın Büyük Bir Gafleti: 8 Temmuz

Toros’un Arkasında Kimler Var?: 9 Temmuz

Havaların Sıcaklığı: 10 Temmuz

Her Derde Deva!..:11 Temmuz

Yeni Bir Fırka: 12 Temmuz

İftira ve İtham Usulü: 13 Temmuz

Anadolu İmparatorluğu: 14 Temmuz

Mahkûmiyet İktisadimeyiz: 15 Temmuz

Millet ve Hükümet: 16 Temmuz

Murahhassalar Milleti Nasıl Müdafaa Ediyor?: 21 Temmuz

Hattıhümayun Sureti: 22 Temmuz

Memurun Kabinesi: 23 Temmuz

Tarihi Bir Tamim: 24 Temmuz

En Büyük Tehlike: 26 Temmuz

Millet ve Padişah: 27 Temmuz

Meğer Kabahat Bizde İmiş!..: 29 Temmuz

Bir İstifa Etrafında…: 30 Temmuz

Türk’ün Nazarında Manda 1: 31 Temmuz

Türk'ün Nazarında Manda 2: Vekâlet İdariye ve Anasır: 1 Ağutos

Olur Cumhuriyeti: 2 Ağutos

Matbuatımızda Kudret-i İcraiye: 3 Ağutos

Ermenilere Ne Verebiliriz?: 4 Ağutos

Her Unsura Ayrı Manda!: 6 Ağutos

Vilayet-i Şarkiye Telgrafı: 9 Ağutos

İşgalin Esbab-ı Tahdidi: 13 Ağutos

3. İradeimilliye Gazetesi (1919)

Harekatımilliyenin Esbabı: 14 Eylül

Ferit Paşa Kabinesiyle Kat-i Münasebet: 17 Eylül

4. Cumhuriyet Gazetesi

a) 1940

Nasreddin Hoca Kim?: 23 Kasım

Medeni Kıyafetin Teşekkülü: 1 Aralık

Leyla ile Mecnun: 7 Aralık

Şark Osmanlıcasından Sonra Garb Osmanlıcası: 14 Aralık

20'nci Asrın En Büyük Türk Dostu: Lamartine: 25 Aralık

İlhanilerde Cihan Sulhu Fikri: 28 Aralık

b) 1941

Mühim Bir Kelimeye Dair Mühim Bir Eser: 4 Ocak

Dr. Legendre Nazariyesi 1: 14 Ocak

Henri Mathieu Nazariyesi: 22 Ocak

Tung – Dekien Nazariyesi: 28 Ocak

Şarkı Türkçedir: 5 Şubat

Arab ve Türk Dillerinin Mücadelesinden Kalan En Mühim Vesika: 12 Şubat

Türk Kültürleri ve Türkiye Kültürü: 18 Şubat

Büyük Türk Irkının Uğradığı İftiralar: 28 Şubat

Vani Efendi Nazariyesi: 11 Mart

Ye'cuc ve Me'cuc Seddi: 20 Mart

Montandon'un İddiası: 5 Nisan

Vani Efendi Kitabeleri: 17 Nisan

Eski Türklerde Milliyet Fikri 1: 28 Nisan

Eski Türklerde Milliyet Fikri 2: 1 Mayıs

Eski Türklerde Milliyet Fikri 3: 14 Mayıs

Eski Türklerde Milliyet Fikri 4: 22 Mayıs

Eski Türklerde Milliyet Fikri 5: 3 Haziran

Eski Türklerde Milliyet Fikri 6: 12 Haziran

Hayrullah Efendinin Bursa Seyahatnamesi 1: 1 Temmuz

Hayrullah Efendinin Bursa Seyahatnamesi 2: 18 Temmuz

Hayrullah Efendinin Bursa Seyahatnamesi 3: 25 Temmuz

Kur'andaki Türkçe Kelimeler 1: 8 Ağustos

Kur'andaki Türkçe Kelimeler 2: 14 Ağustos

Ali Suavi'nin Türkçülüğü 1: 12 Eylül

Ali Suavi'nin Türkçülüğü 2: 15 Eylül

Ali Suavi'nin Türkçülüğü 3: 30 Eylül

Ali Suavi'nin Türkçülüğü 4: 15 Ekim

Ali Suavi'nin Türkçülüğü 5: 30 Ekim

Ali Suavi'nin Türkçülüğü 6: 4 Kasım

Milliyetin Şekli ve Rengi: 19 Kasım

Atalarımızın Tarih Telakkisi 1: 1 Aralık

Atalarımızın Tarih Telakkisi 2: 6 Aralık

Atalarımızın Tarih Telakkisi 3: 20 Aralık

c) 1942

Atalarımızın Tarih Telakkisi 4: 3 Ocak

Divanü Lûgât-İt –Türk: 15 Ocak

Fetva Mecmualarının Milli Kıymeti 1: 6 Şubat

Fetva Mecmualarının Milli Kıymeti 2: 23 Şubat

Fetva Mecmualarının Milli Kıymeti 3: 6 Mart

Fetva Mecmualarının Milli Kıymeti 4: 18 Mart

Fetva Mecmualarının Milli Kıymeti 5: 27 Mart

Fetva Mecmualarının Milli Kıymeti 6: 31 Mart

Büyük Şairimizin Manzum Tercemei Hali: 13 Nisan

Fetva Mecmualarının Milli Kıymeti 7: 20 Nisan

Fetva Mecmualarının Milli Kıymeti 8: 6 Mayıs

Türkiye Kelimesi: 13 Mayıs

Ali Suavinin Münekkidliği: 20 Mayıs

Kelile ve Dinmenin Manzum Bir Türkçe Nüshası 1: 1 Haziran

Kelile ve Dinmenin Manzum Bir Türkçe Nüshası 2: 8 Haziran

SekçukilerdeTiyatro: 17 Haziran

Eski Türklerde Barutçuluk: 24 Haziran

Dil Davamızın Mühim Noktaları 1: 1 Temmuz

Dil Davamızın Mühim Noktaları 2: 13 Temmuz

Türk Dilinde Arab ve Acem Kelimeleri: 22 Temmuz

Türkçeleşmiş Arab ve Acem Kelimeleri: 30 Temmuz

Türkçeleşme Örnekleri: 5 Ağustos

Türkçeleşme Yolları: 13 Ağustos

Türk Dilinin Temsil Kudreti: 24 Ağustos

Müslüman Türk Kültürüne Aid Kelimeler: 1 Eylül

Eski Osmanlılarda Tiyatro: 9 Eylül

Eski Osmanlılarda Tiyatro 2: 17 Eylül

Eski Osmanlılarda Tiyatro 3: 24 Eylül

Eski Osmanlılarda Tiyatro 4: 2 Ekim

Eski Osmanlılarda Tiyatro 5: 9 Ekim

Eski Osmanlılarda Tiyatro 6: 19 Ekim

Divan Dili: 26 Ekim

Osmanlı Tarihinde İstanbul İaşesi 1: 4 Kasım

Osmanlı Tarihinde İstanbul İaşesi 2: 12 Kasım

Osmanlı Tarihinde İstanbul İaşesi 3: 18 Kasım

Tanzimatın İlk Romanı 1: 25 Kasım

Tanzimatın İlk Romanı 2: 3 Aralık

Tanzimatın İlk Romanı 3: 9 Aralık

Tanzimatın İlk Romanı 4: 17 Aralık

Kaybolan Divan: 25 Aralık

d) 1947

Kutladığımız Yıldönümü Günlerinin Hepsi Yanlıştır: 6 Haziran

Kanuni'nin Kanuniliği: 11 Haziran

Kanuni'nin İdareciliği: 19 Haziran

Balkan Fütuhatında Türk Adaletinin Tesirleri: 27 Haziran

Eski Türk Ordusunun Yapıcılığı: 5 Temmuz

Eski Türk Ordusunun Silah ve Teknik Üstünlüğü: 11 Temmuz

Kızıl Elmanın Çürüyüşü: 22 Temmuz

Osmanlı Tarihinde İlk İnkılab Teşebbüsü ve İlk İnkılabcı: 7 Ağustos

Eski Türk Cemiyetinde Fikir Hürriyeti: 13 Ağustos

Osmanlı Türklerinin Dünya Siyaseti: 18 Ağustos

Milliyetin Tarifindeki İhtilaflar: 1 Eylül

Türk Milliyetinin Tek ve Müşterek Tarifi: 8 Eylül

Osmanlı Türklerinin Meydan Muharebelerinde Üstünlük Devri: 19 Elül

Türk Tarihine Dair Kıymetli Bir Eserin Zayıf Tarafları: 29 Eylül

Timurun Anadolu Seferi ve İstanbul Meselesi: 6 Aralık

Eski Türklerde Vatan Mefhumu: 14 Aralık

Fuzuli'nin Mezarı: 22 Aralık

Osmanlılar Rumeliye İlk Defa Salla Mı Geçtiler?: 28 Aralık

e) 1948

Eski Osmanlı Mutlakıyetinin Hukuki Hudutları: 13 Ocak

Osmanlı Cemiyetinin Bünyesindeki Çiftelik Tezatı: 19 Ocak

Devşirmeciliğe Karşı Türklük Şuuru: 26 Ocak

Türklükle Devşirmeciliğin Siyasi Mücadelesi: 2 Şubat

Türklükle Devşirmeciliğin Kanlı Mücadelesi: 10 Şubat

Türk Azametini Sarsan Devşirme İhanetleri: 20 Şubat

Eski Türk Ordusunun Zafer Abideleri: 13 Mart

Kanuni Devrinin İlk Kapitülasyon Meselesi: 13 Nisan

Büyük Bir Fikrin Acılı Tarihi 1: 21 Nisan

Büyük Bir Fikrin Acılı Tarihi 2: 4 Mayıs

Makbul İbrahim Paşa Meselesi 1: 13 Mayıs

Makbul İbrahim Paşa Meselesi 2: 18 Mayıs

İlk Fransız Elçisinin Huzura Kabulü: 25 Mayıs

Eski Osmanlılarda Fikir Hürriyeti: 9 Haziran

Tarihte Fikir Hürriyetine İlk Darbeyi İndiren Adam: 16 Haziran

Osmanlı Tarihinde Fikir Hürriyetine İndirilen İlk Darbe: 24 Haziran

Sadaretin İlgası: 6 Temmuz

Sadaret Yerine Saltanat Vekâleti: 15 Temmuz

Sadaret Makamında Birbirinden Bihaber İki Sadr-ı-Azam: 22 Temmuz

Yeniçeri Ocağının Bozulmasına Sebeb Olan Muhteşem Düğün: 3 Ağustos

Azamet Devrinde Osmanlı Zenginliği: 9 Ağustos

Osmanlı Hazinesinin Fevkalade Gelirleri: 18 Ağustos

Vüzara Servetleri: 27 Ağustos

5. Akşam Gazetesi (1948)

Rabia Hatun Dedikodusu 1: 17 Eylül

Rabia Hatun Dedikodusu 2: 19 Eylül

Rabia Hatun Dedikodusu 3: 21 Eylül

Rabia Hatun Dedikodusu 4: 24 Eylül

6. Yeni Sabah Gazetesi (1948)

Fonoloji Bakımından Divan Şiiri: 22 Kasım

Hanedanda Veraset Usulleri: 6 Aralık

7. Milliyet Gazetesi

a) 1950

Temizlik Tarihimizin İki Devri: 18 Haziran

Milliyetçi Devletin Milliyetsiz Adı: 19 Haziran

Parti Coğrafyası: 20Haziran

Parti Çokluğunda Parti Yokluğunda: 21Haziran

Elkab İnkılâbı: 23 Haziran

Bir Şehidin İthamları: 24 Haziran

Harici Siyasetin Menfisiyle Müsbeti: 25 Haziran

Kıbrıs Meselesi: 26 Haziran

Uzaktan Görüşümüz: 27 Haziran

En Tehlikeli Temel Sakatlığı: 28 Haziran

Ört Ki Ölem!: 30 Haziran

Bir Horoz Yumurtası: 1 Temmuz

CHP Hazine-i Hassası: 2 Temmuz

Milliyet Oku: 3 Temmuz

Anayasa Buhranı: 4 Temmuz

Kız-Kulesindeki Suvâriler: 5 Temmuz

Lâik Partinin Müctehidliği: 6 Temmuz

Kanunlarımızın Hâli: 7 Temmuz

Türkçe Buhranı: 8 Temmuz

Milli Tarih Takvimimizin Ayarsızlığı: 9 Temmuz

Eski Ahlâkını Arayan Adam: 10 Temmuz

Varlık Hakkı: 11 Temmuz

Halk Partisi Muhalif Parti Olabilir Mi?: 12 Temmuz

Türk Dilinin Esaretten Kurtuluşu: 13 Temmuz

Yaldızlı Kilit: 14 Temmuz

Mahpus Ölünün Hapisten Kurtuluşu: 15 Temmuz

İsim ve Cisim Farkı: 16 Temmuz

Rücû ve İrtica Farkı: 17 Temmuz

Bir Tenakuz Garibesi: 18 Temmuz

Siyasi Hayatımızın En Büyük Eksiklikleri: 19 Temmuz

Tehlike Derecesi: 20 Temmuz

Halk Partisinin Dil Manevrası: 21 Temmuz

Fatih Heykelinin Yeri: 22 Temmuz

Jans Coğrafyası: 23 Temmuz

Sultan Hamid'e Göre Meşrutiyet ve Milliyet: 24 Temmuz

Bir Alamet: 25 Temmuz

Alafranga Türkçe: 26 Temmuz

Buhranlar Diyarı: 27 Temmuz

Üçüncü Mustafa'nın Tasvir Ettiği Vaziyet: 28 Temmuz

Siyasi Partilerin Eceli: 29 Temmuz

Okyanuslar Aşırı Türk Hamleleri: 31 Temmuz

(Teşkilat-ı Esasiye) İle (Anayasa) Arasındaki Tenakuz: 1 Ağustos

Eski Sıhhatimizle Şimdiki Sağlığımız: 2 Ağustos

İnsan Haklarının Amerikalılardan Evvelki Alemdarları: 3 Ağustos

Mirasyedilerin Kurbanları: 4 Ağustos

Eyyâm-ı Bâhur: 5 Ağustos

Kıssadan Hisse: 6 Ağustos

Korkunç Bir İbret Dersi: 7 Ağustos

Yeni Yeniçerilik: 9 Ağustos

İdealsizliğimizin Cezası: 19 Ağustos

Meslek Şuursuzluğu: 11 Ağustos

İrticaın Envaı: 12 Ağustos

Bir Yara ve Bir Yaralama: 13 Ağustos

Bir Kemmiyet ve Keyfiyet Meselesi: 14 Ağustos

Kötü Komşu: 15 Ağustos

Terkip Korkusu: 16 Ağustos

Islahat Tiryakiliği: 17 Ağustos

Varlığımızın Temeli: 18 Ağustos

Tarihimizin Güzelliği: 19 Ağustos

Kızıl Hukuk: 20 Ağustos

Fikret'in İki Cephesi: 21 Ağustos

Dünya Cehennemi: 22 Ağustos

Eski Ağızda Yeni Çeşni: 23 Ağustos

Takvimciliğimizin Eksiklikleri: 25 Ağustos

Milli Bayramlar Meselesi: 27 Ağustos

Devletimizin 879'uncu Yılı: 28 Ağustos

Parti İdaresi ve Demokrasi: 30 Ağustos

Peri Yuvaları: 31 Ağustos

Vagonlardaki Yazılar Meselesi: 1 Eylül

Türk Güzelliğinin Klasik Ölçüleri: 2 Eylül

Eyüp – Sultan: 3 Eylül

Kaidesizlik Kaidesi: 4 Eylül

Divan Definesi: 5 Eylül

Sümer Meselesi: 6 Eylül

Alafranga Soyadları: 7 Eylül

Bir Zihniyet Hastalığı: 8 Eylül

Eski Türk Sofrası: 9 Eylül

Türk – Fransız Dostluğunun Geçirdiği Bir İki İmtihan: 10 Eylül

Yeni Ağızlarda Eski Çeşniler: 11 Eylül

Akl-ı Selim: 12 Eylül

Dünyanın Hâli: 13 Eylül

Divan ve Saz: 14 Eylül

Bir Milli Eğitim Macerası: 15 Eylül

Türk – İngiliz Dostluğunun 371'inci Yıl Dönümü: 16 Eylül

Türk Dilinin Unutulmıya Başlaması: 17 Eylül

Türkiye Tarihinin Unutulmağa Başlaması: 18 Eylül

Siyasi Cüceliğimiz: 19 Eylül

Manevi Manzaramız: 20 Eylül

Yaş ve Baş: 21 Eylül

Siyasi Kültür Seviyemiz: 22 Eylül

Ölmez Kurban: 23 Eylül

Kanaat Kurbanları: 27 Eylül

Hatalar Serisi: 28 Eylül

Müterâdifler Meselesi: 29 Eylül

Barbaros'un (Hayrüddin) Ünvanı Hakkındaki Efsane: 30 Eylül

Bayram Sayılan Matem: 1 Ekim

Türkiye – Lübnan Maçı: 2 Ekim

Bir Usul Meselesi: 3 Ekim

En Büyük Mesele: 4 Ekim

Eski Türk Petrolcülüğü: 5 Ekim

İstanbul'un Asayiş Tarihi: 6 Ekim

Kaplumbağa Siyaseti: 7 Ekim

Tezadlar ve Tenakuzlar Diyarı: 8 Ekim

Kış Saati: 9 Ekim

Divan Kültürü: 10 Ekim

Karamürsel Bey'in Tarihi Kıymeti: 11 Ekim

Bir Yol Hikâyesi: 12 Ekim

Bir Propaganda İncisi: 13 Ekim

Biz, Bize Benzemiyoruz: 14 Ekim

Yeni Bir Âdet: 15 Ekim

Bir Tarih Tekerrürü: 16 Ekim

Ağustos Böceği: 17 Ekim

Takvim İnkılâbımız: 18 Ekim

Dayağın İçtimai Kıymeti: 19 Ekim

Laiklik Meselesi: 20 Ekim

Ertuğrul – Gazi: 21 Ekim

Maarifin Laiklik Davası: 22 Ekim

Eski Tarihler ve Yeni Sayımlar: 23 Ekim

Şirinlik Siyaseti: 24 Ekim

Can Pazarı: 25 Ekim

Evlad-ı Fatihan Riyaseti: 26 Ekim

Bunu da Gördük: 27 Ekim

Tuhaf Bir Toplantı: 28 Ekim

Tarihin Ters Yüzü: 29 Ekim

Üçüncü Cihan Harbi: 30 Ekim

Bizdeki Kelbilikler: 31 Ekim

Devletin Yapamadığını Yapan Adam: 1 Kasım

(Hazret-i Meryem)'in Mezarı: 2 Kasım

Bu Nesne Ne Nesnesidir?: 3 Kasım

Mukallittiklerimiz: 4 Kasım

Anglo Sakson Irkçılığı: 5 Kasım

(Vural)'ın İdeali: 6 Kasım

Askeri Unvanlar Meselesi: 7 Kasım

Divan ve Hayat: 8 Kasım

Fânilik Şuuru: 9 Kasım

Birleşmemiş Milletler: 10 Kasım

Bir Hatırayı Hatırlatan Vaziyet: 11 Kasım

İstanbul Efendisinin Bıyık Altı: 12 Kasım

Baltacı ve Baltacılar: 13 Kasım

Resmi Bir Tebliğin Mühim Bir Noktası: 14 Kasım

Zavallılıklarımız: 15 Kasım

Yıpranma Endişesi: 16 Kasım

Meçhul Askerin Meçhul Mezarı: 17 Kasım

Şarkla Garp Arasında: 19 Kasım

Milliyetçiliğimizin Zayıf Tarafı: 20 Kasım

Üç Mutlakıyet: 21 Kasım

Emânât-ı Mübâreke: 11 Kasım

Mukaddes Borçlarımız: 23 Kasım

Anayasa Dili: 24 Kasım

Anayasanın İhlâli: 25 Kasım

Zavallı İstanbul: 26 Kasım

Falaka: 27 Kasım

Dil Garpçılığı: 28 Kasım

Bir İfrat ve Bir Tefrit: 29 Kasım

Kore'deki Son Vaziyet: 30 Kasım

Sunusî Devleti: 1 Aralık

Küçük Kıyamet: 2 Aralık

Kore Haberleri: 3 Aralık

Devlet Dilcilerinin Dil Devletçiliği: 4 Aralık

Kore Rakamları: 5 Aralık

Allah'ın Askeri: 6 Aralık

Hovardalıklarımız: 8 Aralık

Kanun ve Hayat: 9 Aralık

Buradakilerle Oradakiler: 11 Aralık

Çıtakcaya Doğru: 12 Aralık

Eski Lâkapçılığımız: 13 Aralık

Zayiatımız Hakkındaki Rakamlar: 14 Aralık

Birinci İhtimal: 15 Aralık

Görülüşe Göre: 16 Aralık

Madalyanın Yükselemediği Göğüs: 17 Aralık

Son Çareye Doğru: 18 Aralık

Allah'ın Hakkı: 19 Aralık

Gene Dil Derdi: 20 Aralık

Türk Yardımın En Zaruri Şartı: 22 Aralık

Düşmanlarımızın En Çirkini: 23 Aralık

Çinli Düşmanlarımızın Eski Medeniyeti: 24 Aralık

Küstahlığın Son Derecesi: 25 Aralık

Eski Bir Dalâlet: 26 Aralık

Kore Buhranının En Mühim Sebebi: 27 Aralık

Bir Anlayış Meselesi: 28 Aralık

Fârâbi: 29 Aralık

Almıyacağımız İbret Dersi: 30 Aralık

Yeni Bir Suç: 31 Aralık

b) 1951

Unutulan Şey: 1 Ocak

Ciddiyet Buhranı: 2 Ocak

Harp ve Sulh Tehlikeleri: 3 Ocak

Arap Orduları Nasıl Takviye Edilebilir: 4 Ocak

Listelerimizin Hâli: 5 Ocak

Gönüllü Meselesi: 6 Ocak

Mehmet ve Mehmetçik: 7 Ocak

Yardım Nisbeti ve Nisbetsizliği: 8 Ocak

Kore'den Sonra: 9 Ocak

Tarihte Türk Şefkati: 10 Ocak

Hasan'ın Gıdası: 11 Ocak

İmlâsız Dil: 12 Ocak

Lâtin Yazısıyla Üç Asırlık Bir Türk Metni: 13 Ocak

Tarih Mahşeri: 15 Ocak

Eski Bir Bütçe Kurbanı: 16 Ocak

Adaletin En Zaruri Müeyyideleri: 17 Ocak

Kanuni'nin Adalet Kahramanlığı: 18 Ocak

Kanuni'nin Kanunculuğu: 19 Ocak

İrticâın Târifi: 20 Ocak

Atlantik Paktının Mühim Bir Noktası: 24 Eylül

Hasta Millet: 25 Eylül

Osmanlı Tarihinin Başına Gelenler: 26 Eylül

İki Buhran ve Bir İhtiyaç: 27 Eylül

Dilsiz Millet: 28 Eylül

Yanlış Hesap: 29 Eylül

İmlasız Dil: 30 Eylül

Nehru'ya Göre Demokrasinin Tarifi: 1 Ekim

Tarihin Silleleri: 2 Ekim

Mes'uliyet Efsânesi: 3 Ekim

En Büyük Davamız: 4 Ekim

Çığırtkan Şehir: 5 Ekim

Siyasi Ahlakımızın Üç Devri: 6 Ekim

Medeni Kanun Derdi: 7 Ekim

Manevi Cephemizin Hâli: 8 Ekim

Osmanlı İmparatorluğunun İntikamı: 9 Ekim

Üvey Tükler: 10 Ekim

Şatafat: 11 Ekim

Rodos'un Feryâdı: 12 Ekim

Aylık Derdi: 13 Ekim

Bir Kongre İhtiyacı: 14 Ekim

Mâziyi Tahkir İlleti: 15 Ekim

Cehlin İlim Yaygaraları 1: 16 Ekim

Cehlin İlim Yaygaraları 2: 17 Ekim

Mısır Müamması: 18 Ekim

Orta-Şarkın Barut Fıçısı: 19 Ekim

Tekerrür Eden Bir Tarih Vak'ası: 20 Ekim

Tarihin Tekerrür Edecek Bir Vak'ası: 21 Ekim

Bir Hortlak Sesi: 22 Ekim

Bir Vasiyetnâme Hikâyesi: 23 Ekim

Askeri Kıyafetimiz: 24 Ekim

"Et-Türkiyye"nin Türkiye Düşmanlığı: 25 Ekim

Değişiklik İptilâsı: 26 Ekim

Kölelerimizin Küstahlığı: 27 Ekim

Arap Devletçikleri: 28 Ekim

Unutulmıyacak Bir Yıl Dönümü: 29 Ekim

Bir Siyasi Komedi Mevzûu: 30 Ekim

İngiliz Semenderi: 31 Ekim

Zavallı Tarih!: 1 Kasım

Kafalardan Bir Kafa: 2 Kasım

Yeni Şiir: 3 Kasım

Hovardalıklarımız: 4 Kasım

Kıbti Hezeyani: 5 Kasım

Telaffuz Buhranı: 6 Kasım

Müteredddi Bir Milletçiğin Küstahlığı: 7 Kasım

İdeal İhtiyacı: 8 Kasım

Çete Harbiyle Pamuk Harbi: 9 Kasım

Bir Haysiyet Meselesi: 10 Kasım

Arap'ın Kızıl Yüzü: 11 Kasım

Arapların Allah'a İsyanı: 12 Kasım

Dörtlerle Yediler: 13 Kasım

Beklediğimiz Türk Türesi: 14 Kasım

On Rus Notasının Beş Asır Evvelki Menşei: 15 Kasım

Kızıllarla Karaların Ağız Birliği: 16 Kasım

Arapların İrsi Türk Düşmanlığı: 17 Kasım

Gayriresmi Bir Harbin Resmen İlanı: 18Kasım

Rakam Tehlikesi: 19 Kasım

Yeni Türkçe: 20 Kasım

Satılık Millet: 21 Kasım

Üçüncü Cihan Harbinin İkinci Cephesi: 22 Kasım

Görünmez Bela: 23 Kasım

Alafranga Türkçe: 24 Kasım

Bir İnkâr ve İtiraf Halitası: 25 Kasım

Akdeniz'de Bir Vatan Parçası: 26 Kasım

Görünen Köy: 27 Kasım

Milli Kültürümüzün Acınacak Hâli: 28 Kasım

Şiir Dilinin Ölümü: 29 Kasım

Eski Türklerin Araplara Karşı Üstünlük Şuûru: 30 Kasım

Haksız Davalar İçinde Haklı Bir Dava: 1 Aralık

Beş Yüzüncü Yıl Masalı: 2 Aralık

Milliyet Telakkisinde İhtilaflar: 3 Aralık

Atalarımızdan Alacağımız Milliyet Dersi: 4 Aralık

Hesap Günü: 5 Aralık

Zorbacıklar Diyarı: 6 Aralık

Eski Kudretimizle Yeni Aczimiz: 7 Aralık

Hazin Bir Mukayese: 8 Aralık

Kelimenin Ömrü: 9 Aralık

Alafranga Mevlit: 10 Aralık

Hikmetinden Sual Olunmaz Şeyler: 11 Aralık

Muhterem Hayvanlar: 12 Aralık

Yapılacak Yahut Yapılmıyacak İşler: 13 Aralık

Asker Olmıyan Askerler: 14 Aralık

Kanalın Macerası ve Kanal Macerası: 15 Aralık

Türk Hâkimiyyetinin Devamı: 16 Aralık

Yeni Neslin En Büyük Dersi: 17 Aralık

İyi Bir Zavallı: 18 Aralık

İyi Günün Hatırlattığı Kötü Gün: 19 Aralık

Eğlenceli Rakamlar: 20 Aralık

Teşhir Cezası: 21 Aralık

On Beş Milyon Altı Yüz Yetmiş İki Bin: 22 Aralık

Kimin Tahtı?: 23 Aralık

Türklük ve Müslümanlık: 24 Aralık

Dilcilik Eğlenceleri: 25 Aralık

Kendileri Giydiler Kendileri Çıkardılar: 26 Aralık

Elkap Anarşisi: 27 Aralık

Yeni Bir Taklit Hevesi: 28 Aralık

Yeni Doğan Ay – Yıldız: 29 Aralık

Maarifin Büyük Hamlesi: 30 Aralık

İmkânlar ve İmkânsızlıklar: 31 Aralık

c) 1952

Yıl ve Yıl-Başı: 1 Ocak

Şühedâ Düşmanlığı: 2 Ocak

Eski Türkçenin Üç Türlü Yazı Dili: 3 Ocak

Ne Hâle Geldik!: 4 Ocak

Lale Devrinden Alınacak Bir İbret Dersi: 5 Ocak

Otuz Sekiz Sene Evvelki İttifak Oyunu: 6 Ocak

Üniversitede İyi Bir Yenilik: 7 Ocak

Dayıların Çektikleri: 8 Ocak

Hâmid’in Doğum Günü: 9 Ocak

Yeni - Adam ve Yeni Baltacıoğlu: 10 Ocak

Bir Zekâ Abidesi: 11 Ocak

Nesiller Boğan Derya: 12 Ocak

Devâ Bekleyen Dert: 13 Ocak

Bir Kurt Masalı: 14 Ocak

Eski Türk Topçuluğu: 15 Ocak

Sağ ve Sol: 16 Ocak

Tuhaf Bir Kahraman: 17 Ocak

Ali Başhamba’nın Yaktığı Ateş: 18 Ocak

Yetmiş Yıllık Facia: 19 Ocak

Bir Demokrasi Vak’ası: 20 Ocak

Tarihin Hakkı: 21 Ocak

İngiltere’ye Yapabileceğimiz En Büyük Yardım: 22 Ocak

İyi Bir Haber: 23 Ocak

(Dâr-ül-acezenin) Müessisi: 24 Ocak

Üsküdar ve Kadıköy Fethinin Altı Yüzüncü Yıl Dönümü: 25 Ocak

Bin Bir derdimizden Bir Derd: 26 Ocak

Türk’e Göre Arap: 27 Ocak

Tunus’a Karşı Tarihi Borcumuz: 28 Ocak

Mısır’la Tunus’un Farkı: 29 Ocak

Ortalık Kızarırken: 30 Ocak

Reşit Saffet'e Göre Arap Birliği: 31 Ocak

Türk – Yunan Dostluğunun Bin Üç Yüz Seksen Beşinci Senesi: 1 Şubat

Abdülhak Hâmid'in Mechul Tarafları: 2 Şubat

Demokrasi Cilveleri: 3 Şubat

Beş Yüzüncü Yıl Korkusu: 4 Şubat

Endazesiz Aklın Endazeli Mürüvveti: 5 Şubat

İstanbul Fethinin Üç Cephesi: 6 Şubat

İnsan Düşmanlığı: 7 Şubat

Kelime Irkçılığı: 8 Şubat

Üç Bin İstibdad Kanunu: 9 Şubat

Hâmid'in Doğum Günleri: 10 Şubat

Beşeristan: 11 Şubat

Tersine Türkçe: 12 Şubat

Bizansçılık İlleti: 13 Şubat

Ay İsimleri: 14 Şubat

Dost Sözü: 15 Şubat

Bir Tarih Bilmecesi: 16 Şubat

Mürteci Bir İlim: 17 Şubat

(Arsıulusal) Türkçe: 18 Şubat

Bir Türlü Tunus ve İki Türlü Fransa: 19 Şubat

Fatih’in Zavallı Medresesi: 20 Şubat

Ayasofya’nın Lâikliği: 21 Şubat

Taassubun iki Kara Yüzü: 22 Şubat

Atlantik Paktı’nın Askeri Kıymeti: 23 Şubat

İlk Bütçe Meselesi: 24 Şubat

Korku Tezi: 25 Şubat

Türk İsminin Mecazi Manaları: 26 Şubat

Genç – Osman’ın Rüyaları: 27 Şubat

İçimize Akseden Gölge: 28 Şubat

Demokrasinin Temel Taşları: 29 Şubat

Kuyucu’nun Hortlakları: 1 Mart

Tuhaf Bir Altın Madeni: 2 Mart

Donanmanın Kara Yolu: 3 Mart

Başı Boş Türkçe: 4 Mart

Fetihten Evvelki İstanbul Aşkı: 5 Mart

Yeni Bir Cehennem: 6 Mart

Tatlı Bir Mantık Oyunu: 7 Mart

Fuzûli’nin Hastalığı: 8 Mart

İkinci Meşrutiyet Meclisinde Anâsır Nisbeti: 9 Mart

Eğlenceli Bir Ölçü: 10 Mart

Umumi Kültür Seviyemizin Hazin Bir Mi’yârı: 11 Mart

İrticâdan Rücû Hamlesi: 12 Mart

Koca – Reşid Paşa: 13 Mart

(Vekil) İle (Nâzır)'ın Farkı: 14 Mart

Kafa İnkılâbı: 15 Mart

(Zend-Avesta)'ya Göre Türk – İran Soy Birliği: 16 Mart

Pis Bir San'tın Şâh – Eseri: 17 Mart

Osmanlıca Vaveylası: 18 Mart

Çanakkale Zaferimizin Tarihi: 19 Mart

Türkân İsmi: 20 Mart

Bir Kaçakçılık Hikâyesi: 21 Mart

Osmanlı Devleti'nin İstiklâl Tarihi: 22 Mart

Siyaset Olayları: 23 Mart

İş Başa Kalınca…: 24 Mart

Kötü Bir İsim: 25 Mart

Eski Bir Kaidesi: 26 Mart

Eski Türklerin Dünya Siyaseti: 27 Mart

Kır Bir Yaşına Basan Türk Ocağı: 28 Mart

Rahmetli İhtifalci'nin Milli Kıymeti: 29 Mart

Karıncanın Devle Mücadelesi: 30 Mart

Dil Kurumunun Beyannamesi: 31 Mart

İlme Karşı Kurum: 1 Nisan

Kurum’a Karşı ilim: 2 Nisan

Kelime Irkçılığının İlmi Mahiyeti: 3 Nisan

Uydurmacılığa Karşı İlmin Verdiği Hüküm: 4 Nisan

Yabancı Kelimelerin Milli Kıymeti: 5 Nisan

İnkılâpçı Bir Kurum ve Mürteci Bir İlim: 6 Nisan

Türk Dilinin İptidaileşmesi: 7 Nisan

Türk Dili Nasıl Fakirleştiriliyor?: 8 Nisan

Dilin Duyduğu ve Dil Kurumunun Duymadığı İhtiyaç: 9 Nisan

Dil Saltanatı: 10 Nisan

Yirmi Yılın Bilançosu: 11 Nisan

Dil Kurumunun Mukallitleri: 12 Nisan

Kurumun Çıkmaz Yolları: 13 Nisan

Dil Davamıza Ait Acı Bir Hatıra: 14 Nisan

Türk Milletlerinin Müşterek Bir Kültür Dilinden Mahrumiyeti: 15 Nisan

Lehçeler Üstünde Müşterek Kültür Dili: 16 Nisan

Türk Milletlerinin Müşterek Kültür Dili: 17 Nisan

Türk Diline Vurulan Tarihi Darbe: 18 Nisan

Türklerin Bilmediği Türkçe: 19 Nisan

Türk Milletleri Arasındaki Dil ve Yazı Birliğinin Bozulması: 20 Nisan

Cehlin İlme Müdahalesi: 21 Nisan

Dil Şampiyonları: 22 Nisan

Heceyi Bilmiyen Dil Devrimcisi: 23 Nisan

Türk Dilinin Beklediği Kurtuluş Günü: 24 Nisan

Oruç ve Turgut Reisler: 25 Nisan

Şükrü Paşa: 26 Nisan

Şimşir Tarak: 27 Nisan

Büyük Güne Doğru: 28 Nisan

Tunus'un Mukadder Zaferi: 29 Nisan

Eski Türk Ordusunun Manevra Üstünlüğü: 30 Nisan

Türk Mültecilerinin Moskoflara Teslimi: 1 Mayıs

İlk Meşrutiyet Faciası: 2 Mayıs

Tanzimat'la İlk Meşrutiyet Arasındaki Demokrasi Hamlesi: 3 Mayıs

"Ulus"un Küstahlığı: 4 Mayıs

İlk Meşrutiyetten Evvelki İptidai Parlamento: 5 Mayıs

"Ulus"un Hezeyanları: 6 Mayıs

(Ulus)un İftirası: 7 Mayıs

Öyle Olmaz, Böyle Olur!: 8 Mayıs

Şükrü Paşa'nın Tarihe İntikal Edecek İzahatı: 9 Mayıs

Balkan Harbindeki Bozgunculuk Komitesi: 10 Mayıs

"İttihat ve Terakki"nin Bozgunculuğu: 11 Mayıs

"İttihat ve Terakki"nin Bozgunculuğu: 12 Mayıs

Askeri Vesikalara Göre Balkan Harbindeki Bozgunculuk Vakaları: 13 Mayıs

Milli Vicdanın Sesi: 14 Mayıs

“Fitaks” Kahramanı: 15 Mayıs

Mısır Kralının Seyyidliği: 16 Mayıs

Mısır’ın Hilafet Hülyası: 17 Mayıs

İlk Meşrutiyetin İç Yüzü: 18 Mayıs

Zalime Yardım: 19 Mayıs

Gazete Türkçesi: 20 Mayıs

Emir Abdülkerim’in Türk Milletine Hitabı: 21 Mayıs

Bir Canavarlıktan Alınacak İbret Dersi: 22 Mayıs

Arap Devletleri ve Kıbrıs Davası: 23 Mayıs

Osmanlı Keyfinin Dört Unsuru: 24 Mayıs

Kabakçı Vakası: 25 Mayıs

Bir Laiklik Faciası: 26 Mayıs

İlk Meclisi Mebusan’da Anasır Nisbeti: 27 Mayıs

İkinci Meclisi Mebusan’da Anasır Nisbeti: 28 Mayıs

Bizans’ın Son Gecesi: 29 Mayıs

Profesör Süheyl Ünver’in Neşrettiği İstanbul Fetihnamesi: 30 Mayıs

Alışılmış Bir Yanlış: 31 Mayıs

Kıbrıs Üzerindeki Üç Tür Tarihi Hakkımız: 1 Haziran

Tuhaf Bir Münakaşa: 2 Haziran

Türkçeleşme Meselesi: 3 Haziran

Şark'la Garb'ın Mücadelesinde İstanbul'un Ehemmiyeti: 4 Haziran

"Hadis"e Göre İstanbul'un Ehemmiyeti: 5 Haziran

Fatih'den Evvelki Fetih İdeali: 6 Haziran

İstanbul'un Yedi Muhasarası: 7 Haziran

Kanuni devrinde Bir Fahişenin İnsanlık Hakkı: 8 Haziran

Manasız Bir Alafrangalık: 9 Haziran

Galata'nın İlhakı: 10 Haziran

Türklüğün Velinimeti: 11 Haziran

Tarihin İntikamı: 12 Haziran

Nuh'un Gemisi: 13 Haziran

Siyaset İncileri: 14 Haziran

Fatih'in Zehirle Öldürülmesi: 15 Haziran

Üslup İncileri: 16 Haziran

Dilimizin Temsil Kudreti: 17 Haziran

Türkçeleşmiş Garp Kelimeleri: 18 Haziran

Müteradif Kelimelerin Muhtelif Rolleri: 19 Haziran

İstanbul'un 500. Fetih Yıl Dönümü: 19 Haziran

Osmanlı Hanedanı Hakkındaki Yeni Kanun: 20 Haziran

Eski Türklerin Dört Öğün Yemekleri: 21 Haziran

(Marsigli)'ye Göre Eski Türk Yemekleri ve İçkileri: 22 Haziran

Akıl Vaziyetimiz: 23 Haziran

Eski Bayramlarda Muayede Garabetleri: 26 Haziran

Tarihe Borcumuz: 27 Haziran

Otomatik Bir Vartan: 28 Haziran

Tunus Planları: 29H aziran

İkinci Mahmud'un Ölüm: 30 Haziran

Eski Bir Kâğıt Para Buhranı: 1 Temmuz

Mühim Bir Mesele: 2 Temmuz

Bir Hamakat Şaheseri: 3 Temmuz

Meşrutiyet Devrinin Siyasi Istılahları: 4 Temmuz

Maziden Alacağımız Büyük Kuvvet: 5 Temmuz

(Kültür Eserleri) Programının İlk Esasları: 6 Temmuz

Eğlenceli Hatıralar: 7 Temmuz

Milliyet Bakımından Patrona İhtilâli: 8 Temmuz

Kültür Eserleri Komisyonunun Kararları: 10 Temmuz

Tarih Komisyonunun Kararları: 11 Temmuz

Tevfik İleri'nin Milli Rönesans Hamlesi: 12 Temmuz

Türk Matbaacılığının 225'inci Senesi: 13 Temmuz

Ayasofya Meselesi: 14Temmuz

İstanbul Fethi Derneği: 15 Temmuz

Görünmez Bela: 16 Temmuz

Hayalin Hakikate Karşı Çığırtkanlığı: 17 Temmuz

Zavallı Encümen-i Daniş: 18 Temmuz

İtalya'nın İstediği Şimşir Tarak: 19 Temmuz

Hariçteki Tükler ve Türklükler: 20 Temmuz

Dostlarımıza Göre Barbarlığımız: 21 Temmuz

Kıbrıs'ın Elimizden Çıkışı: 22 Temmuz

İkinci Meşrutiyetin Kırk Dördüncü Yıl Dönümü: 23 Temmuz

Reval Efsanesi: 24 Temmuz

Zavallı Baltacı: 25 Temmuz

İkinci İrabi Vakası: 26 Temmuz

Yusuf İzzüddin Efendi'nin İntiharı: 27 Temmuz

Birinci Perde: 28 Temmuz

Reşit Saffet'in İstanbul Tarihine Hizmeti: 29 Temmuz

Sultan Aziz'in Kanlı Ölümü: 30 Temmuz

Sultan Aziz'in intiharı ve Katli Hakkındaki Rivayetler: 31 Temmuz

Sultan Aziz'in İntiharı Hakkında İleri Sürülen Deliller: 1 Ağustos

Sultan Aziz'in Öldürülmüş Olduğunu Gösteren Deliller: 2 Ağustos

Sultan Aziz'in Katli Hakkında Mithat Paşanın Tevili İtirafları: 3 Ağustos

Yaralarından Ölmiyen Sultan Aziz'in Bakımsızlıktan Ölmesi: 4 Ağustos

Sultan Aziz'in Katline Ait Muhtelif Deliller: 7 Ağustos

Sultan Aziz'in Hakkında Ailesinin Kanaati: 8 Ağustos

Şehadet Şahitleri: 9 Ağustos

Sultan Aziz’in Cesedinde Tesbit Edilen Cinayet Alametleri: 10 Ağustos

Sultan Aziz’in intiharı Hakkındaki Delillerin Çürüklüğü: 11 Ağustos

Fer’iyye Faciasının Hariçteki Akisleri: 12 Ağustos

Eski Topraklarımızdaki Haklarımız: 13 Ağustos

Sultan Aziz’in Hal’i 1: 14 Ağustos

Sulatn Aziz’in Hal’i 2: 15 Ağustos

Sulatn Aziz’in Hal’i 3: 16 Ağustos

Sultan Aziz’in Hal’i 4: 17 Ağustos

Sultan Aziz’in Hal’i 5: 18 Ağustos

Sultan Aziz’in Hal’i 6: 19 Ağustos

Sultan Aziz’in Hal’i 7: 20 Ağustos

Sultan Aziz’in Hal’i 8: 21 Ağustos

Sultan Aziz’in Hal’i 9: 22 Ağustos

Sultan Aziz’in Hal’i 10: 23 Ağustos

Çerkes Hasan Vakası 1: 24 Ağustos

Çerkes Hasan Vakası 2: 25 Ağustos

Yıldız Mahkemesi: 26 Ağustos

Yıldız Mahkemesi 2: 27 Ağustos

Yıldız Mahkemesi 3: 28Ağustos

Tâif Faciası 1: 29 Ağustos

Tâif Faciası 2: 30 Ağustos

Tâif Faciası 3: 3 Eylül

Bir Hak Yangını: 4 Eylül

Doksan Üç Buhranı 1: 5 Eylül

Doksan Üç Buhranı 2: 6 Eylül

Doksan Üç Buhranı 3: 7 Eylül

Doksan Üç Buhranı 4: 8 Eylül

Doksan Üç Buhranı 5: 9 Eylül

Doksan Üç Buhranı 6: 10 Eylül

Doksan Üç Buhranı 7: 11 Eylül

Doksan Üç Buhranı 8: 12 Eylül

Doksan Üç Buhranı 9: 13 Eylül

Doksan Üç Buhranı 10: 14 Eylül

Doksan Üç Buhranı 11: 15 Eylül

Doksan Üç Buhranı 12: 16 Eylül

Doksan Üç Buhranı 13: 17 Eylül

Doksan Üç Buhranı 14: 18 Eylül

Doksan Üç Buhranı 15: 19 Eylül

Doksan Üç Buhranı 16: 20 Eylül

Doksan Üç Buhranı 17: 21 Eylül

Doksan Üç Buhranı 18: 22 Eylül

Fatih'le Ailesinin Perişan Hali: 23 Eylül

Gazi-Osman Paşa Türbesinin Perişan Hali: 24 Eylül

Türkçenin Hali: 25 Eylül

Yel Değirmeni: 26 Eylül

Târiz ve Taarruz Dalgaları: 27 Eylül

Hadise Göre İstanbul Fethinin Ehemmiyeti: 28 Eylül

Hadise Göre İstanbul Fethinin Ehemmiyeti 2: 29 Eylül

Hadise Göre İstanbul Fethinin Ehemmiyeti 3: 30 Eylül

Hadise Göre İstanbul Fethinin Ehemmiyeti 4: 1 Ekim

Hadise Göre İstanbul Fethinin Ehemmiyeti 5: 2 Ekim

Arap ve Türk Efsanelerine Göre Eski İstanbul Seferleri: 3 Ekim

Arap ve Türk Efsanelerine Göre Eski İstanbul Seferleri 2: 4 Ekim

Arap ve Türk Efsanelerine Göre Eski İstanbul Seferleri 3: 5 Ekim

Arap ve Türk Efsanelerine Göre Eski İstanbul Seferleri 4: 6 Ekim

Arap ve Türk Efsanelerine Göre Eski İstanbul Seferleri 5: 7 Ekim

Arap ve Türk Efsanelerine Göre Eski İstanbul Seferleri 6: 8 Ekim

Arap ve Türk Efsanelerine Göre Eski İstanbul Seferleri 7: 9 Ekim

Arap ve Türk Efsanelerine Göre Eski İstanbul Seferleri 8: 10 Ekim

Arap ve Türk Efsanelerine Göre Eski İstanbul Seferleri 9: 11 Ekim

Arap ve Türk Efsanelerine Göre Eski İstanbul Seferleri 10: 12 Ekim

Yemen’in Dostluk ve Düşmanlık Hatıraları: 13 Ekim

Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike: 14 Ekim

Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 2: 15 Ekim

Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 3: 16 Ekim

Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 4: 17 Ekim

Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 5: 18 Ekim

Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 6: 19 Ekim

Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 7: 20 Ekim

Komünizmi Gölgede Bırakan Tehlike 8: 21 Ekim

Hudavendigar'ın Meşhedi ve Şehadeti: 22 Ekim

Hudavendigar'ın Meşhedi ve Şehadeti 2: 23 Ekim

Hudavendigar'ın Meşhedi ve Şehadeti 3: 24 Ekim

Hudavendigar'ın Meşhedi ve Şehadeti 4: 25 Ekim

Hudavendigar'ın Meşhedi ve Şehadeti 5: 26 Ekim

Hudavendigar'ın Meşhedi ve Şehadeti 6: 27 Ekim

(Bay) ve (Bey): 28 Ekim

Türkçeleşme Meselesi: 29 Ekim

Türkçeleşme Meselesi 2: 30 Ekim

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası: 31 Ekim

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası 2: 1 Kasım

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası 3: 2 Kasım

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası 4: 3 Kasım

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası 5: 4 Kasım

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası 6: 5 Kasım

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası 7: 6 Kasım

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası 8: 7 Kasım

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası 9: 8 Kasım

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası 10: 9 Kasım

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası 11: 11 Kasım

Osmanlı Tarihinin En Büyük Faciası 12: 12 Kasım

C. DERGİ MAKALELERİ

Kanad Mecmuası (H. 1326 / M. 1910)

a) Sayı 1 (6 Teşrinievvel / Ekim)

Perilerin Bayramı

b) Sayı 2 (13 Teşrinievvel / Ekim)

Gemide

c) Sayı 3 (20 Teşrinievvel / Ekim)

Muhasebeye-i Edebiye

d) Sayı 4 (28 Teşrinievvel / Ekim)

Akşamlar

Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası (H. 1335 / M. 1919)

a) Sayı 7

Tarih-i Siyaside Milliyet Meselesi I

b) Sayı 8

Tarih-i Siyaside Milliyet Meselesi II

c) Sayı 9

Tarih-i Siyaside Milliyet Meselesi III

d) Sayı 10

Tarih-i Siyaside Milliyet Meselesi IV

Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası

1. 1939

a) Sayı 1 (Nisan)

Eski Şark ve Yeni Garp Telakkilerine Göre Irk Nedir?

Süryani Mikail Vakayinamesi

b) Sayı 2 (Mayıs)

17'nci Asırda Bir Türk Irkçısı.

Süryani Mikail Vakayinamesi.

c) Sayı 3 (Haziran)

Osman Gazi'nin Nesep ve Hüviyeti.

Süryani Mikail Vakayinamesi.

d) Sayı 4 (Temmuz)

Bir Zihniyet Hastalığı.

e) Sayı 5 (Ağustos)

Osmanoğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler.

Süryani Mikail Vakayinamesi.

Yanlış Çıkaranların Yanlışları.

f) Sayı 6 (Eylül)

Osmanoğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler.

Osman Gazi'nin Nesep ve Hüviyeti Hakkındaki Tenkide Cevap.

Süryani Mikail Vakayinamesi.

g) Sayı 7 (Ekim / Birinciteşrin)

Osmanoğullarına İsnad Edilen Sahte Milliyetler.

h) Sayı 8 (Kasım / İkinciteşrin)

Türk Tiyatrosunun İlk Piyesi.

i) Sayı 9 (Aralık / Birincikanun)

Maarif Vekiline Açık Mektup.

Süryani Mikail Vakayinamesi.

Sümerlilerin İsmi.

2. 1940

a) Sayı 10 (Ocak / İkincikanun)

Sümerlilerin İsmi.

Bursalıların Bursacılığı.

Süryani Mikail Vakayinamesi.

Bibliyografya: Anadolu Yörüklerinin Kan Grupları.

b) Sayı 12 (Mart)

İsmail Saib Efendi.

Süryani Mikail Vakayinamesi.

c) Sayı 13

Abdülhak Hamid'e Ait Hatıralar.

d) Sayı 14-15 (Kasım / İkinciteşrin)

Mühim Bir Tercüme.

Bibliyografya.

EK: 2

Memleket Gazetesi, No: 183, 14 Zilkade 1337 / 13 Ağustos 1335 / 13 Ağustos 1919, s. 1.

İsmail Hami Danişmend'in Memleket gazetesindeki bir makalesi.

مملکت

اشغالك اسباب تحديدی

شورای دولت ریاستی، تجارت وزراعت نظاری

ازمیرده جنرال میلن

بحار قرالغی

پیه‌رلوتی ـ ستونی

متفقین مجلس عالیسی

İşgalin Esbab-ı Tahdidi

Birkaç gün evvel hükümetimiz İzmir havalisinin tahdid-i işgali hakkında Paris'te verilen son kararı halka tebşir ederken bu mevkinin Sadrazam Paşa tarafından evvel ve ahir masruf olan mesai ve teşübbüsat üzerine tahkik edilmiş

olduğunu tasarruh ediyordu. Hükümetin hüsn-ü niyetinden emin olmakla beraber her işte olduğu gibi bunda da telekkubatı resmiye sahası haricindeki nokta-i nazar tavsihi faidemiz olmayacağından biraz da meselenin bu safhasından bahsetmek istiyoruz.

Dünkü gazetelerde hariçten gelme bir haber intişar etti: Buna nazaran tahdid-i işgal esasının … sebeb-i kabulu

Bunu da bulmak güç bir şey değildir. Filvaki bugün Aydın havalisindeki vaziyet bidayetteki hâl ile kabil-i kıyas olmayacak kadar değişmiştir. Tevali edip giden fecayi nihayet millette adeta bir sevk-i tabii neticesi olarak bir müdafai nefis ihtiyacı uyandırdı. İşte İtalyan teşebbüsünü muvaffakiyetle neticelendiren en büyük ve en müessir âmil bu ihtiyacın bir müddettir kendini göstermekte olan tezahurat-ı meşruasıdır. Çünkü bu suretle cihan nazarında artık sabit-i ol yurdu ki Yunan işgalini lakayt etmekte olduğu cereyan içinde kendi hâline bırakmak içinden çıkılamaz bir vaziyet ihdas edecek ve battıkça şark-ı karib için sulh ve sükûnet yüzü görmek imkân haricine çıkacak… bu itibar ile eğer İzmir havalisindeki galeyan-ı milliyi teskin-i matlub ise her şeyden evvel bu galeyanı tevellüt etmiş olan büyük …..izale etmek. Yani asayişi tamamıyla takrir için işgalin yalnız tahdidine değil, bevn-i bütün rafzına çalışmak lazımdır.

EK: 3

Milliyet Gazetesi, 18 Haziran 1950, No: 47, s. 1.

İsmail Hami Danişmend'in Milliyet gazetesinde yazmaya başlayacağını gösterir gazete haberi.

Türkçenin başına gelenler

C.H.P. de dahili çekişme

Bütün mesele C. H. P. Kurultayında İnönünün hangi tarafı tutacağıdır

Kömür tevziindeki kısıntılar kalkıyor

Vatandaşlar kömürlerini kolaylıkla temin edecek

Yeni bir Ortaşark bloku

Beş Arap devleti tecavüze karşı bir güvenlik paktı imzalandı

İsmail Hâmi Danişmend Milliyette

Selimiye kışlası verem tecrithanesi oluyor

Hastahanelere yatırılamayan hastalar burada barındırılacak

GÜZEL CADI

AŞK VE MACERA ROMANI

M. Partisinin kongresi dün toplandı

Ingilterenin en güzel kızı evleniyor

Milliyetin 25.000 liralık 2000 hediyesi

EK: 4

Cumhuriyet Gazetesi, No: 9217, 7 Nisan 1950, s. 1.

İsmail Hami Danişmend'in siyasi girişi olan Müstakiller Birliği'nin kuruluşunu duyuran gazete haberi.

Yeni bir parti

«Müstakiller Birliği» adını taşıyan partinin kurucuları arasında emekli generaller ve avukatlar var

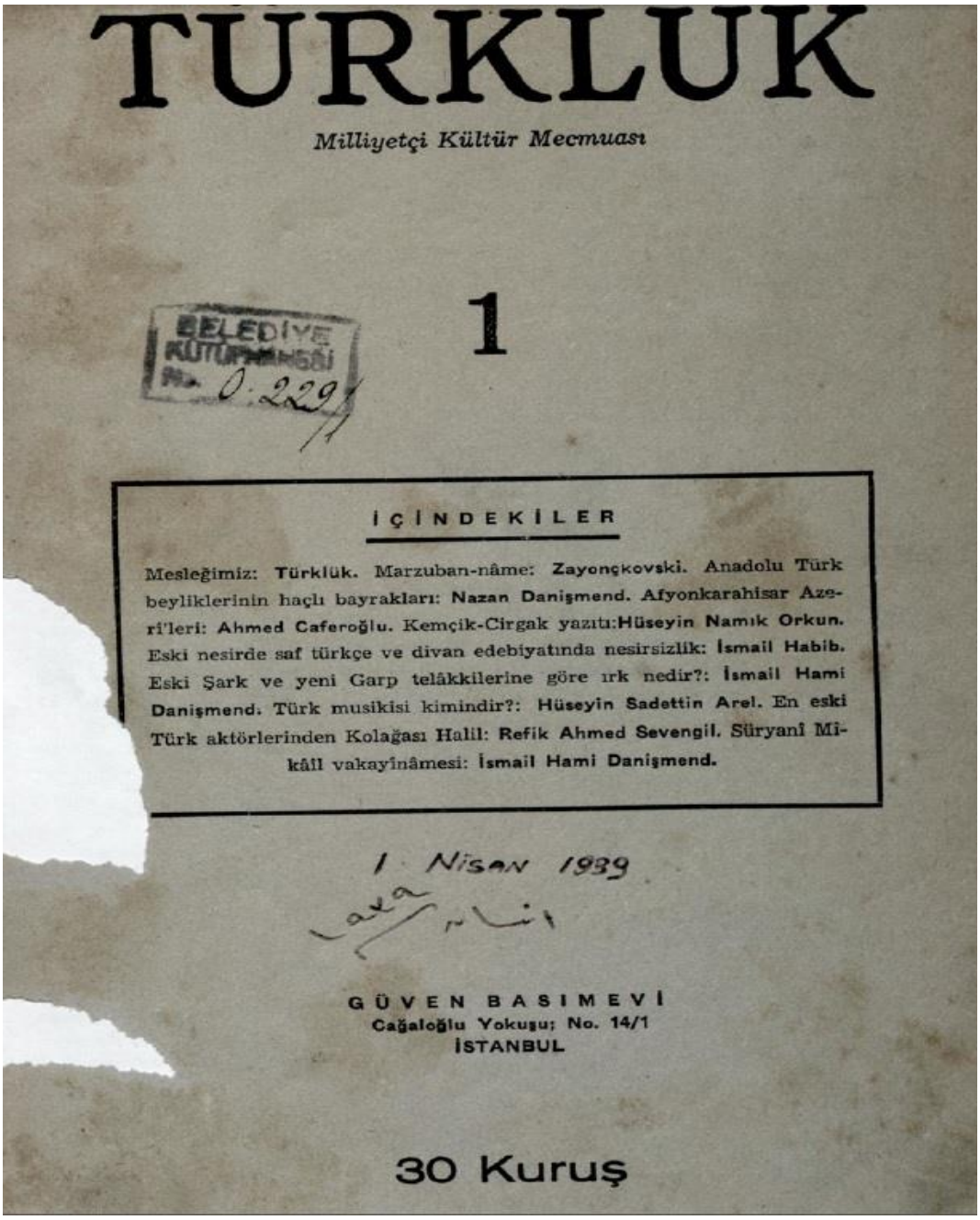
«Müstakiller Birliği» adlı siyasî bir parti kurulması için dün Vilâyete bir istida verilmiştir. Partinin kurucuları avukat Hazım Dağlı, İsmail Hami Danişmend, emekli General Akif Erdengil, emekli General Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, avukat Mehmed Semuh olup merkezi Karaköy Palas 12 numaradır.

Yeni partinin programında tevhidi kuva yerine tefriki kuva usulünün kabul edilmesi, âyan meclisinin kurulması, insan haklarına ve Anayasaya uymıyan kanunların kaldırılması, köylü bankasının kurulması vesaire gibi hususlar vardır.

EK: 5

Türklük Milliyetçi Kültür Mecmuası, C. 1, S. 1, Güven Basımevi, Nisan 1939 İstanbul, s. İçindekiler bölümü.

İsmail Hami Danişmend tarafından çıkarılan Türklük mecmuası.

TÜRKLÜK

Milliyetçi Kültür Mecmuası

BELEDİYE KÜTÜPHANESİ No. 0.229

1

İÇİNDEKİLER

Mesleğimiz: Türklük. Marzuban-nâme: Zayonçkovski. Anadolu Türk beyliklerinin haçlı bayrakları: Nazan Danişmend. Afyonkarahisar Azeri'leri: Ahmed Caferoğlu. Kemçik-Cirgak yazıtı:Hüseyin Namık Orkun. Eski nesirde saf türkçe ve divan edebiyatında nesirsizlik: İsmail Habib. Eski Şark ve yeni Garp telâkkilerine göre ırk nedir?: İsmail Hami Danişmend. Türk musikisi kimindir?: Hüseyin Sadettin Arel. En eski Türk aktörlerinden Kolağası Halil: Refik Ahmed Sevengil. Süryanî Mikâîl vakayînâmesi: İsmail Hami Danişmend.

1 Nisan 1939

GÜVEN BASIMEVİ
Cağaloğlu Yokuşu; No. 14/1
İSTANBUL

30 Kuruş

EK: 6

Milliyet Gazetesi, No: 1100, 29 Mayıs 1953, s. 1.

İstanbul'un fethinin 500'üncü yıl dönümü dün kutlamalarını gösteren gazete haberi.

30 Mayıs 1953 Cumartesi

Milliyet

Başvekil Adnan Menderes bugün Londraya gidiyor

Menderes ve Köprülü, Kraliçe Elizabeth'in taç giyme merasiminde hazır bulunacaklar

Fethin 500 üncü yıl dönümü dün kutlandı

Topkapı ve Fatihte yapılan törenlere yüz binlerce İstanbullu iştirak etti. Üniversitede de merasim yapıldı

Bayar'ın mesajı

Futbolcularımız coşkun tezahüratla karşılandı

Kore Türk Birliğinin yeni zaferi

Milliyet

Sana DÖNECEĞİM

SANA DÖNECEĞİM

Türk-İspanyol

Karsta büyük bir yangın çıktı

EK: 7

Refii Cevad Ulunay, "İsmail Hami Danişmend", *Milliyet Gazetesi*, No: 6962, 14 Nisan 1967, s. 5.

İsmail Hami Danişmend'in vefatıyla ilgili Refii Cevad Ulunay'ın gazetedeki yazısı.

TAKVİMDEN BİR YAPRAK

Ulunay

İsmail Hâmi Dânişmend

TÜRKİYE Basın dünyası, yine kıymetli âzasından birini daha kaybetti.

Türk ilim hayatının, bu telâfi edilmez kıymeti, İsmail Hâmi Danişmend'dir.

Bir böbrek rahatsızlığı ile hastahaneye kaldırılmış ve yine o böbrek rahatsızlığı ile hayata gözlerini kapamıştır.

İsmail Hâmi Danişmend, kuvvetli tarihçi ve Türk'çü idi, tarihi bahislerde fikirleri bir «hakem» kararı gibi telâkki edilirdi.

Türk'çülüğü yalnız ilmi değil, nesebi idi de.

İsmail Hâmi, Anadolu'da Danişmendi'ler adındaki devleti kuran Türkmen prenslerinin sülâlesinden «Melik Danişmend» in torunlarındandır. Bu zat, Horasan Selçuk'larından, Alparslan'ın kumandanlarındandı. Malazgirt meydan muharebesinde mühim bir kuvveté kumanda etmiş ve Bizans İmparatorunun esir düştüğü o zaferde büyük yararlık göstermişti.

Danişmend ismi, hem büyük bir kahraman, hem de âlim mânâsına gelir.